

IVAN OLBRACHT

GOLET V ÚDOLÍ

MELANTRICH A. S. PRAHA

ZÁZRAK S JULČOU

Lidé chtějí za své peníze něco mít, obchod je zároveň zábavou, a věru, kdyby toho nebylo, bylo by v Polaně o vyrazení postaráno po čertech špatně. Ale jest zábavou také pro prodávajícího, a obchod bez zábavy jest snad vydělávání peněz, ale žádný obchod.

Tak ve vesnickém krámě, vonícím východem republiky a kromě toho ještě octem, petrolejem a tištěnými látkami, se Sura Fuxová baví s rusínským gazdou Mytrem Mazuchou, který za půl druhé hodiny už prohlédl a proklepal všechny kosy a teď u těch tří zvláště vybraných zkouší palcem napříč ostrí a na tu nejlepší z těch tří nejlepších zvoní mrzutě kloubem, jako by z ní chtěl odťukati těch posledních padesát haléřů, které, jak se zdá, už Sura nesleví. Suřin otec, Salamon Fux, se baví s rusínskou dívkou, která si kupuje šátek, a se třemi ženami, které jí při tom přišly pomáhat; vytahuje z regálu šátky, červené, zelené, žluté, s cetkami i bez nich, rozprostírá je, protřepává a ukazuje proti světlu měnivost jejich barev. Z obecné strany pultu mu pomáhá chválit kvalitu a láci Bajnyš Zisovič, ale poněvadž žádal Salamon Fux za ten červený se žlutými růžemi a stříbrnými plíšky 25 Kč a ženy nabídky 10 a poněvadž jsou teprve na 22 Kč 50 h a Bajnyš Zisovič tedy vidí, že to bude trvat ještě dlouho a k delšímu rozhovoru se Salamonem že se nedostane, jde k Suře:

„Suro, navaž mi čtyři kila mouky!“ poroučí si.

„Ale platit, Bajnyši!“ povídá Sura.

„C!“ praví uraženě Bajnyš a pohodí hlavou, neboť na tak špinavé podezírání věru ani slovy odpovídati nelze.

Sura tedy staví na váhu papírový pytlík a nabírá hrcem z truhlíku kukuřičné mouky.

„Tak ten padesátihalěř slevíte!“ říká Myter Mazucha a povídá to tak, jako by to mezi nimi bylo již dávno smluvně stvrzeno.

„M — m!“ kroutí s úsměvem hlavou Sura.

„Tak mi tedy přidejte kornoutek cukroví pro děti!“

„Ten stojí korunu.“

„Tak alespoň kostku cukru!“ bručí mrzutě gazda.

„Ba ne!“

Balík kukuřičné mouky pro Bajnyše Zisoviče jest navážen, zabalen a on se ho chce chopit. Ale Sura drží. Mají na něm ruce oba.

„Peníze!“ směje se Sura, protože by z člověka dávno nic nezbylo, kdyby se měl stále jen zlobit.

„Copak ti je nedám?“

„No, tak sem s nimi!“

„Copak jsem tu ještě nikdy nekupoval čtyři kila mouky?“ povídá Bajnyš trochu zlostně.

„Tak ten kousek cukru pro děti!“ žádá hlučně Myter Mazucha a sebevědomě sází na stůl peníze.

Sura se zmocňuje pytlíku s kukuřičnou moukou a klade jej vzadu na regál přes to, že se Bajnyš Zisovič daleko naklání přes pult, tahá ji za sukně a volá: „No, tak počkej!“

Sura jde k Mazuchovi, zjišťuje, že chybí dvacet haléřů, ale gazda se o tom dlouho nechce dáti přesvědčit. Pak se Mazucha znova vrací k tomu kornoutku cukroví pro děti. Pak dokazuje, že je kosa drahá. Ale Sura před ním nehnutě stojí, upírá oči nad jeho hlavu do prázdného vzduchu, a když gazda vykládá o cenách kos u Schönfeldů v městě a o tom, jaká by to byla hanba, kdyby mu alespoň tu kostku cukru nepřidala, povídá Sura znuděně, neodtrhávajíc oči z prázdna:

„Chybí tu dvacet haléřů.“

„No, tak já vám je zítra přinesu,“ prohlašuje konečně Mazucha.

„Ale ano,“ odpovídá vlídně Sura, shrabuje peníze, bere kosu, klade ji vzadu také na regál, „já vám tu kosu do zítřka uschovám.“

Mazucha dokazuje, že ji dnes potřebuje, hubuje a Sura zatím obsluhuje nějaké dítě, které si přišlo pro ocet.

„No, tak, Suro!“ povídá energicky Bajnyš, zatímco Myter Mazucha hází na pult zlostně dvacetihaléř.

„M — m!“ vrtí hlavou Sura.

„Suleme,“ volá Bajnyš zlostně na starého Fuxa, který je s cenou na 21 Kč a se ženskými a se šátkem až u dveří, neboť utíkatí ke dveřím a vraceti se zas k pultu je jedním z pravidel této zábavy.

„M — m!“ vrtí hlavou Salamon.

Bajnyš Zisovič se tedy opírá o pult, drbe se v kaštanovém plnovousu a zatím co Sura váží jakési ženě pytlíček dobytčí soli, myslí si: „No, nemám... Upří! Vydřiduši! Ať máte černý rok, prasečí hlavy! Kdybych měl, hodil bych vám tu pětikorunu pod nohy. Nemám, no!“ Ale Bajnyš Zisovič si to nemyslí jen tak, jak už se v hlavě převalovávají neurčitosti, nýbrž myslí si to slovy zcela určitými a ono NEMÁM dokonce velmi hlasitě a jaksí velkými písmeny. „Nemám, nemám, nemám... Ale co dělat? Žena čeká doma na mouku.“

Tak jde ke dveřím k Salamonovi a třem ženskýma povídá mu židovsky: „Šuleme, vy že mi neuvěříte čtyři kila mouky?“

„Ne.“

„Víte, že mám osm dětí?“

„Já za to nemohu!“ povídá studeně Salamon Fuxa roztřepává před ženskými červený šátek se žlutými růžemi.

„To vím! Ale víte, že od včerejška nejedly?“

„To je marné, Bajnyši. Jsi mi tu již dva roky dlužen osmdesát korun...“

„Copak vám s koněm nepracuji?“

„Jó, s koněm mi pracuješ, odpracuješ si dvacet korun a za pětadvacet korun si vybereš zboží.“

„Jo, jako kdyby mi někdo dal!“

„A dluh je pořád stejný. Co se budeme bavit, Bajnyši?“ a Salamon Fux se zas obrací k ženským:

„No tak pro dobrou vůli...“ a vede je zpět k pultu „Za dvacet!“

Bajnyš se zas opírá o pult a myslí si: „Kdybych tak, dejme tomu, protože si člověk takovou věc vždycky představit může, kdybych tak na příklad měl v kapse stovku! Jestlipak bych ji k vůli tomu prašivcovi rozměnil? Protože taková zelená stokoruna, když se rozmění a neuloží se celá, jako by už ani žádnou stokorunou nebyla. Protože jsou ženské na peníze jako divé: Potřebujeme kukuřici a brambory a na šábés musíme mít bílý chléb a Hanele už pod těmi svými hadříky nemá ani žádnou košili a jak to míníš udělat na zimu s botami... a vím já co všechno?“ Bajnyš vzdychá: „Oj, ojoj... Možná, že bych ji přec rozměnil! Jistě bych ji rozměnil!“ A říká si: „No, nemám... Joj! Tolik peněz! Stovka! Kde by ji v dnešních dobách

chudý povozník vzal?!“

S těmi ženskými to bude ještě dlouho trvat, chtějí zas utíkat, jsou teprve na třinácti a Fux na devatenácti padesáti, a tak se Bajnyš Zisovič odvažuje k Salamonovi ještě jednou:

„Vy, Šuleme, je to opravdu vážné. Děti opravdu nejedly. Vždyť je to hloupých pět korun a já si je odpracuji...“

„Ne.“

„Smilujte se nad mou rodinou, Šuleme!“

Ale tohle je příliš silné slovo a takové výrazy Salamon Fux nesnáší. Začíná křičet. Že už toho má zrovna dost, protože se to opakuje každý týden dvakrát, a když si má Bajnyš něco odpracovat, tak znova a že on také nekrade a konec a dost a: „Vůbec už ani halěř, a kdyby ses na hlavu postavil!“

Bajnyš jest do hloubi duše uražen. Postojí ještě chvíli u pultu, ve své milé duši si ponadává, a když je v krámě několik lidí a nikdo si ho nevšímá, odchází nenápadně do prázdné nálevny a odtud do kuchyně.

Tam zrovna paní Ester válí nudle a její vykasané rukávy se nad lokty zařezávají do tlustých paží. Zlostně se obrací po příchozím. Její oči, kterých se lidé bojí, ne že by Bajnyše najednou propichovaly, ale chvíli ho bodají od paty až k hlavě.

„Git morgn! Poslouchejte, Ester,“ povídá honem a jaksi samozřejmě Bajnyš, „...nemáte tady kousek chleba? Jen na zakousnutí, neměl jsem dnes a nikdy...“

„C!“ hodí vztekle hlavou Ester... „Proč si nekoupíš v krámě?“

„Ale říkám vám: jen tak na zakousnutí.“

Bajnyš Zisovič usedá na nízkou stoličku u kamen, projevuje tak ochotu počkati, a začíná bavit Ester zprávami o pribujské svatbě Chavy Davidovičové s Mendlem Rosenthalem. O tom, jaká byla nevěsta, že mladý Gleizer vypadal se svým černým kabátem, velkým tvrdým límcem a bílými nitěnými rukavicemi jako český pan podučitel do rakve, že dostala tlustá Malke Hergotová od sestry z Ameriky nějaké staré žluté bálové šaty s ohromnou, vlnou vyšívanou, červenou růží, že v tom byla naditá, div nepraskla, a ta růže, že přišla zrovna na ňadra a stopka do rozkroku. „Chi!“ kvikla paní Ester, Bajnyš se rozesmál, Ester si oprášila zamoučené ruce o tlustý břich a šla Bajnyšovi ukrojit kus pšeničného chleba.

„Co to vaříte k obědu?“ čichá Bajnyš.

„Co vařím! Vařím! Co se staráš, co vařím!“ vybuchuje paní Ester.

To tedy byla chyba a tak zase Bajnyš pokračuje ve zprávách o svatbě, o frizúře slečny Vilkovičové, která vypadala jako babylonská věž, o žlutých botách Icka Herškoviče jako lodi, o mrkavém nose starého Rosenthala, ulamuje kousky chleba, jí, a když se Ester od nudlí nedívá, strká větší kus chleba do kapsy. A když projevila zase zájem několika vysokými „Chi!“, vstává Bajnyš k odchodu, dokončuje u dveří vypravování a praví jakoby mimochodem:

„Poslouchejte, Ester, v krámě mi nechtějí uvěřit čtyři kila kukuřice, řekněte tam Surince...“

Ale píchl do vosího hnízda. Paní Ester práskla válkem o vál. A začala ječet. A dala si ruce v bok.

„No, ne, ne...“ reteruje honem Bajnyš.

Ale paní Ester jest již v tom. Myslí si někdo, že kradou? Celý týden nevidí krejcar, dej, dej, dej, a každý jen dej a počkej, Šulem neví, kde mu hlava stojí, kukuřici má platit, zboží má platit, bance má platit, daně má platit, a každý na jejich účet jen jí a strojí se, ona bude pomalu chodit bosa, Surinka si musí každý hadřík na sebe vyplakat...

Bajnyš už šel.

Ale ne šenkovnou a krámem, šel dvorem.

„Prašivci!“ myslí si.

Na dvoře před boudou leží chundelatý pes. Otevřenými vraty sem se silnice pochodují husy, a pes, nehýbaje se, si je zdola prohlíží. To čerti vědí, jak to ti bohatí mají zařízeno! Nu, pes! Fuxových hus si nevěšimne, mohou mu vlézt do žrádla, ale připleťte se mezi ně cizí, už ji honí, husa běží, křičí, plácá křídly a on jí rve ocas. Potvora! A nikdo ho tomu ani neučil.

No, počkejte, prasečí hlavy, myslí si Bajnyš, však on vám to Pán Bůh odplatí! Na dětech! Z kluka budete mít lotra! Phí, to bylo nějaké slávy a pýchy, když se narodil! Fuxovka seděla celý den na lavičce před krámem, přenáramné ňadro venku, u něho držela jednou rukou dítě, vedle ní stál hrnec s teplým husím sádlem, do toho si druhou rukou namáčela bílý chléb a mastnota jí tekla po bradě. Aby každý tu slávu a ten blahobyt viděl! Phí! A z kluka bude vagabund. Z Košic neumí jiného psát leč o peníze.

Bajnyš Zisovič jde po silnici vsí. Představa velkého nadtěho pytlíku v Suřiných rukou a představa ženy čekající doma na mouku ho naplňují novými starostmi. Zastavuje se mezi ploty chýší. Plácá se do stehen: „No, nemám!“ Na čelo se mu vrývají vrásky, levý koutek úst, oka a levé chřípí se povytahují vzhůru v úšklebek bolestný a dumavý zároveň. „Nemám!... Nemám korunu, nemám padesátihalěr, nemám nic.“

Jde k Srulovi Nachamkesovi. Do kovárny.

„Git morgn!“ pozdravuje ho ve dveřích.

Srul Nachamkes, který je celý černý, smolným plnovousem, pejzy, očima, rukama i černou koženou zástěrou, právě v černé kovárně vyrábí ze tří kusů starého železa novou podkovu. Jednou rukou drží kleště a obrací ty rozpálené kousky ve výhni a druhou tahá za řetízek s kouskem motouzu měchy.

„Ty, Srule, mohl bys mi půjčit dvě koruny?“

Srul s oběma rukama zaměstnanýma se zlostně obrací: „Že je teď tak doba půjčovat dvě koruny!“

„Já vím, no, ne, ne,“ povídá Bajnyš levým koutkem úst, levým okem a ramenem, „ale košík bramborů mi přec půjčíš?“

Srul Nachamkes se chce rozčilit.

„No, ne, ne,“ nedává k tomu dojít Bajnyš. „Tak mi dej trochu tabáku!“

Srul vyjímá plechovou krabičku s trochou tabáku a Bajnyš si dělá cigaretu. Pak jde k řetízku s motouzem on a tahá měchy za kováře.

„Ty, Srule, když jsi takový mudrc: víš, proč se gojové pozdravují „Dobrý den!“ a my „Dobrý zítřek!“?“

„Ne.“

„Víš, Git morgn!, to není dobré jitro, protože morgn neznamená ráno, nýbrž zítřek. A goj je kuň. Ti myslí jen na dnešek, na teď, na hned. Ale my myslíme dále. Alespoň na zítřek. Alespoň.“

„Odkud to víš?“

„Malamet to povídal v chedru dětem.“

„Mé holky z chedru nikdy nic takového nepřinesou. Ty jen jíst... Ty, to je dobré!“

„To je tuze dobré, Srule! Zítřek! Zítřek, to je hlavní věc, Srule! Protože na dnešku už tuze nezáleží, toho jsme se již dočkali, Pán Bůh nám jej dá už dožiti. Nemám mouku: nu, nemám; nemám dvě

koruny: nu, nemám; nemám košík bramborů: nu, však já už do večera neumru. Ale zítřek! To je hlavní věc, Srule! Dobrý zítřek. A po novém zítřku vždy nový dobrý zítřek.“

Srul Nachamkes vytahuje kleštěmi z výhně dva kousky železa, ty bělavě svítí, klade je na kovadlinu, oba muži do nich buší kladivý, Srul tím větším, Bajnyš tím menším, kovadlina zvoní, železo pomalu červená a odskakují okuje.

A když je spojený kus železa zase ve výhni, ptá se Nachamkes, přihrnuje uhlí:

„Že si ty, Bajnyši, vypůjčuješ dvě koruny?! Vždyť jsi byl přes týden s koněm v Pribuji vozit na silnici kamení.“

„Já? V Pribuji? Vozit na silnici kamení? Přes týden?“

„No jo, Borach Davidovič tě viděl.“

„Borach Davidovič mě viděl! Coby mě Borach Davidovič neviděl? Přes týden! C! Den jsem vozil kamení! Za patnáct korun! Mnoho-li máš za patnáct korun kukuřice? A já mám osm dětí! U švagra jsem byl týden, pomáhal jsem mu stavět domek, když má být do zimy hotov. Já ti povím ještě něco, Srule: Víš, jak se dostali do Ameriky lidé?“

„No, jak se tam dostali! Přeplavali tam; loďmi.“

„Nó, jó, přeplavali!?! Toť se ví, že se tam od stvoření Adama a Evy nějak dostat musili. Ale kdy tam přeplavali?“

„No??“

„Král Šalamoun je tam převezl. Ten už tak velké lodě měl.“

„Od čeho zčervenali?“

„Od slunce.“

„To také říkal malamet?“

„No. Chaimkovi.“

„To je mudrc.“

„Je. Ale z Chaimka bude taky.“

Pak, když dávají na kovadlině třem kusům starého železa tvar podkovy a Srul drží a bije a Bajnyš také bije, povídá Bajnyš:

„Poslouchej, Srule, já ti mám hrozný hlad. Jaktěživ jsem takový neměl. Celý se hlady potím. Nevečeřel jsem a nesnídal. Nemáš tam něco?“

„Jdi se zeptat Laji!“

Bajnyš jde přes dvorek do chýše a strká hlavu do jizby.

„Git morgn, Lajo, co vaříš k obědu?“

„Co vařím! Nic nevařím!“ odpovídá drobounká kovářka.

Opravdu. Kamna jsou studená. Ale na lavici leží kupa čerstvě natrhané ředkve a cibule. Bajnyš jde rovnou k nim:

„Půjč mi jich pár!“

Ale drobná kovářka jako kvočna vzlétně, běží před zeleninu, zakrývá ji tělem a čepýří se:

„Ne! Nic! Co dám dětem k obědu?“

„No, no,“ povídá vyčítavě Bajnyš, „že já jsem tvým holkám ještě jakživ nedal ředkev!“

„Tak jednu!“ Kovářka je celá červená.

„Ne! Čtyři! Pro každé půl!“

„Ne!“ křičí Laja.

„Tak tři!“ křičí Bajnyš.

„Jednu!“ ječí Laja.

„Tři!“

„Ne!“

„Tři!“

„Dvě!“

„Tak dej sem!“ Oči mu hoří, jako by chtěl vraždit. „Ale tři cibule!“

„Ne!“ ječí Laja.

„Dvě!“

„Ne!“

„Jednu!“ křičí Bajnyš.

„Na!“ l

A po této scéně, jež se podobala spíše rychlé loupeži než přátelskému jednání, se Bajnyš, ještě celý vzrušen a zachvívaje se jako kůň po prudkém běhu, usazuje na lavici. Kovářka, která ještě chrání zeleninu tělem a trochu se z přepadení vzpamatovává, se právě chystá rozplakati, ale on ji honem odzbrojuje výklady o dobré věci, kterou prokázala jeho dětem a o tom, až pojede na podzim do kraje, že přiveze jejím holkám jablka.

Ale kovářka má na krajíčku pláč a křik a Bajnyšse jí trochu bojí. Jde proto raději do kovárny ještě chvílku tahat měchy.

„Tak sbohem, Srule,“ povídá, když jsou podkovy hotovy, „řekni Laje, že je hodná a že jí přivezu okurky.“

A jde domů. Je to půl hodiny a on jde s hlavou vpřed nakloněnou

a před ním pospíchající a se shrbenými zády.

Jde kolem rusínských chýší, kde nemá co pohledávati, kolem židovských chýší, kde nic nemají, a kolem krámků, kde mu neuvěří, protože tam buď nekupuje nebo že je tam dlužen.

Dobrý zítřek! To je hlavní věc. Protože se dnešek už nějak přečká. Phí! Přečkal jich snad málo za těch dvaatřicet let? A dal snad kdy Hospodin nějakému ze svých Židů zemřítí hladem? Co svět světem stojí, se to ještě nestalo. Když bylo nejhůře, seslal vždy s nebe manu a křepelky. A mohlo by být ještě hůře a také by ani on ani jeho děti nezahynuly hladem. Dobře! Borach Davidovič ho v Pribuji viděl. Vozit kamení. Dobře! Vydělal patnáct korun. Vyplatili mu patnáct korun, zrovna patnáct korun, ani o halěř více, ani o halěř méně. A třebasí také jasně představití tohle: na cestmistrově stole byl při výplatě hrnec po kávě se zaschlým škraloupem a pak ještě otevřený zavírák se střenkou ze srnčího parůžku a vedle nich ležely ty Bajnyšovy peníze, papírová desetikoruna a kovová pětikoruna. Kromě nich už tam nebylo nic. Vůbec nic; čistý, prázdný stůl. Těch patnáct korun dal ženě a ta za ně koupila kukuřice; tou se živili. A teď si představme: že by byl ani těch patnáct korun nevydělal, he! Byl by snad umřel hladem, he? A bylo přece možné, že by byl cestmistr dal tu práci Gutmanovi Kacovi nebo Góbimu Abrahamovičovi nebo Mordchovi Herškovičovi. Núu? Byly by jeho děti zemřely hlady? Nebyly by zemřely hlady... Zítřa pošle milý Pán Bůh křepelky.

Ale když se Bajnyš už za vesnicí blíží k domovu a vidí za ohbím cesty na plůtku u své chýše rozvěšené hadry a mezi nimi ženinu červenou spodničku a na tyčku nabodnutý hrnec, mění se mu hryzení v bříše v něco, co už není jen hlad.

„Máš?“ ptá se ho žena, ještě než za sebou zavřel dveře.

„Ne,“ povídá nesměle a odvrací hlavu od ženy ještě dříve, než uvidí v jejích očích zlostné slzy.

A obrací se k svému prvorozenému, desetiletému, který stál u stolu, říká si něco z hebrejské knihy a teď černýma, mandlovýma očima moudře hledí na otce. A strach z vyčítavé ženiny tváře jest plně vyvážen pýchou z těchto očí, jakých krásnějších nemohl míti ani král Šalamoun, z obličejů něžného jako beránčí rouno a ze zlatých pejsků, které září sluncem.

Ale těch dětí jest tu v jizbě s hliněnou podlahou mnoho a nelze je nevzítí na vědomí.

„Děti,“ povídá slavnostně Bajnyš a zdvýchá do výše ukazovák, „tatínek vám něco přinesl. Něco tuze dobrého. Toť se rozumí, není toho mnoho, dobrého nesmí býti nikdy mnoho, ale je to zdravé a tuze, tuze,“ a Bajnyš pomlaskává a dělá z palce a ukazováku špetku, „tuze dobré... Tak, maminko, tady to hezky našim dětičkám rozkrájej na kolečka... výbornou ředkev s cibuličkou...“ a protože maminku ani nenapadá, aby to dělala, a protože maminka rve s bidla nad pecí kusy prádla a zlostně jimi mrská do kouta lavice, dělá to všechno Bajnyš Zisovič sám „...a trošičku soličky na to... a teď se hezky dětičkám prostře... a těm našim nejmenším přinesl tatínek také kousek bílého chleba, běloučkého jako padlý sníh a sladkého jako cukr... a to bude obídek, jaký nemá dnes ani pan president...“

Pak si Bajnyš Zisovič vyvolal Chaimka, svého prvorozeného ven do síňky.

Posadil se na starý soudek od zelí a chlapce si vzal mezi kolena.

Jak jsi krásný, Josefě, synu Jakubův! A Bajnyš Zisovič cítí, bude-li do černé hloubky jeho očí hleděti ještě chvíli a pohladí-li ty světlé, skoro plavé vlasy ještě jednou a budou-li se na něho ta rozkošná ústa moudře usmívati déle než je přípustno, že se měkká vlna, která mu probíhá páteří, promění v něco, co si nyní přáti nemůže. Praví proto s laskavou otcovskou přísností:

„Chaimku, ty jsi jedl k snídani tři brambory.“

„Dva,“ praví hoch.

„No, to je jedno, dva nebo tři. Podívej se, tatínek má také hlad, ale to málo, co máme, musíme nechat těm nejmenším...“

Hoch hledí na otce mandlovýma očima a horlivě kývá hlavou, jako by chtěl říci, že je to také jeho mínění a jako by se snažil co nejrychleji odvrátit i stín podezření, že by mohl smýšleti jinak.

„...protože my dva nejsme žádní gojové, kteří myslí jen na jídlo, protože jsme Židé, že máme míti mysl obrácenou k vyšším věcem, protože jsme otužili proti malichernostem, jako jest chvilka hladu, protože víme, že Věčný nedal ještě žádnému Židovi umřítí hlady a že nám do večera něco pošle.“

Chaim pokyvuje horlivě hlavou a usmívá se širokým úsměvem.

„No, já vím, ty jsi můj milý, malý bochr,“ praví otec, hladí chlapce

po vlasech a zas cítí, že se mu tělem rozlévá vlahá vlhkost... „Nu, pojd', půjdeme k dětem!“

Jak si to vlastně Bajnyš Zisovič představoval? Kolik lidí to chtěl nasytiti těmi několika kolečky ředkve a cibule? Kolikrát si myslel, že ti nejmenší kousnou do ždibců chleba z kousku krajíce Ester Fuxové?

„Tati, já mám hlad!“ povídal jaksi zlostně sedmiletý Góbi.

„Tati, já mám hlad!“ nabíral šestiletý Šlojme.

A pětiletý Sami, vystihnuv zbytečnost slovních argumentů, se dal rovnou do řvaní. A po něm spustila Hanele. A najednou to všechno brečí, úpěnlivě, zlostně, vyčítavě, vyzývavě, neúprosně, vytrvale, a teď ke všemu ještě, Pane Bože na nebi, do toho od kamen vpadla žena Rojza, práskla nějakou pukličkou a ještě jednou pukličkou a ječí až uši zaléhají, škvěčí něco o muži budižkničemu, o lajdákovi, který se týden potlouká s koněm světem a pak přinese patnáct korun, o svém přenešťastném narození, o svém otci a nebožce mamince, o rabínovi, a žene se se zaťatými pěstmi a s červenými skvrnami na tvářích ke stolu a teď se rozkřičívá také desetiletý Chaimek, zoufale volá: „Mami! Mami!“ a oběma rukama se opíraje o její těhotný život, tlačí ji zpět.

Bajnyš Zisovič je nad tou revolucí ve své domácnosti v rozpacích. Neví, co má dělat. Hlava mu jde kolem a přechází ho zrak. Ale jen chvíli.

Sedá si před dětmi do dřepu. Rozchechtává se. Plácá si do dlaní.

„Chochochó! Hahahá! Dětičky Zisovičovy budou plakat? Hohohó! Plác! Plác! Kdepak! Julalá,julalá! Zisovičovy dětičky nikdy nepláčou. Nikdy, nikdy. Protože mají bohatého tatínka a ten jim nanosí jídla a věci, co jen budou chtít, protože má mnoho peněz, juj, juj, hrozně mnoho peněz, protože je boháč a Zisovičovy dětičky jsou dětičkami boháče, juj, juj, julalá, jula, jula, julalá...“ A Bajnyš Zisovič za všeobecného řevu vyskakuje a snaží se jej přehlušit vlastním křikem: „Julalá, julalá,jula, jula julalá,“ a tančí, skáče, přehazuje nohu přes nohu a zas jednu po druhé vyhazuje do výše a podniká jimi dupavé výpady, ruce má v bok, má je nad hlavou, rozhazuje jimi, tleská do nich, „julalá, julalá, protože bude Chaimek velkým doktorem před Pánem... a udělá z Gutmánka velkého kupce... a ten bude mít v Mukačevě na náměstí tři domy, juj, juj... a Góbinek a

Šlojmeček pojedou do Ameriky... a Góbi se tam stane králem a Šlojmek guvernérem, julalá, julalá... a pošlou krásnou loď... juchachá... první třídou pro Sámička a Pinkáska... a pošlou věno Hanele a Jentele, každé po milionu... julalá julalá, julajula julalá...“

A teď se k otci přidává desetiletý Chaimek a také tancuje a také skáče, „julalá julalá“, a také přehazuje nohu přes nohu a vymršťuje je před sebe, a chytají se s tatínkem za ruce a vymršťují nohy oba a podnikají jimi dupavé výpady a „julalá julalá, jula jula julalá julalá... julalá, jula jula julalá...“

*

Ne, toho dne již Hospodin manu neseslal. A do večera ani jednu jedinou křepelíčku ne. Ten zázrak učinil Pán Bůh až druhého dne k poledni, tehdy, když byl Bajnyš Zisovič až na druhém konci vsi.

A když spatřil ty dva turisty, toho pána, na němž metr kostkované látky mohl býti alespoň po 60 korunách, a tu pěknou macatou paničku, která, jak se Bajnyšovi zdálo, malounko pokulhávala, věděli hned, že je k němu posílá milý Pán Bůh. Jako berana Abrahamovi. Aby byli obětováni místo jeho dětí. V té chvíli počala hlava Bajnyšova horečně pracovati.

Úmysly boží byly jasné. A jsou-li úmysly boží jasné, je jasné vše. Pak už jest jen věcí člověka řídit se jimi a pracovati všemi silami o jejich uskutečnění. Pán je k němu posílá. Ale o podrobnosti provedení se Bůh nestará a také starati nemůže. Ty jsou již věcí člověka a na něm jest, přetvořiti svět kolem sebe tak, aby se v něm mohla boží vůle vyplniti.

Očekával je na cestě, a poněvadž mu zákon nedovoluje smekati klobouk, slušně se postavil a pravil uctivě, ne však žebrácky:

„Promiňte mi prosím, blahorodí, ale jak je Bůh nade mnou, mé děti od včerejška nejedly...“

Pán si ho chladně prohlédl od hlavy k patě a řekl:

„Je tu ve vsi nějaký dobrý kůň?“

„Dobrý kůň?“ opakoval Bajnyš. Aha, panička již nemůže! Odřela si nohu nebo špatně šlápla. Bajnyšova hlava pracovala. A horečně začala pracovati také jeho fantasie. Vysoko nahoře byla boží vůle, jediný pevný bod v prostoru, jako démant tvrdá a také tak zářící. A dole svět, který sice neztratil obvyklého vzezření, ale jehož všechny tvary podivně změkly, jako kdyby byly z vosku a daly se hnísti. A

Bajnyšovy ruce jej hnětly. Jeho prsty byly horečně zaměstnány ještě pak, když, zastíraje své dílo slovy, se ptal: „Dobrý kůň?“ A pak náhle energickým rozmachem rukou jako při hotovém díle: „Tady ve vsi je jen jeden dobrý kůň. Kůň Mordcheho Volfa.“

„Já vím,“ pravil pán. „Nějaká slepá a chromá dvacetiletá herka.“

„Hm...“ usmíval se tomu žertu zdvořile Buynyš. „Je to sedmiletý kůň, blahorodí. Mordche Volfza něho dal čtrnáct set. Ale bude to velké štěstí, bude-li doma, protože teď ve vsi není ani jeden kůň. Všichni jsou buď na polonínách, nebo svázejí v Pribuji na silnici kamení.“

„Počkej! Je doma — není?“

„Já myslím...“

„Nemysli! Je — není?“

„Snad je.“

„No, tak vidíš!“ smál se pán. „Jak je to k tomu tvému Mordchemu daleko?“

„Daleko? Není to vůbec daleko. Kousíček.“

„Co je to kousíček?“

„Jde-li vaše blahorodí do města, je to tím směrem. No, kousíček. Jak milostivá paní půjde.“

„Aha, to už také vidíš! Čtvrt hodiny?“

„Čtvrt hodiny.“

„Aha! Tak ono to bude půl hodiny!“

„Půl hodiny?!“ usmíval se uraženě Bajnyš.

„Takhle bychom se mohli dlouho bavit!“ Pak mluvil nějakou cizí řečí, snad francouzský, s paní, Bajnyšovi se zdálo, že by to mohlo být dobré, a pak pán povídal: „Počkej, něco ti řeknu!“ Podíval se na hodinky. „Dávám ti dvacet minut. Pak ti zaplatím. Když to bude trvat dvacet minut a půl, nedostaneš nic. Chceš? Nechceš?“

„Vždyť vám říkám, blahorodí! Nechtěla by tu milostivá paní počkat, Mordche Volf by toho koně přivedl?“

„Ne! Milostivá paní by tu nechtěla počkat. Milostivá paní by dříve chtěla toho arabského hřebce vidět.“

Bajnyš odbírá pánům tlumoky — Pane Bože, ty jsou těžké! — a rozbíhá se k domovu.

„Pozdravuj tam!“ volá za ním pán.

Tak hledí Bajnyš zachovati stejný krok s nimi. Myslí si: Kolik za

koně počítati i — a povídá:

„Jste už tady, blahorodí, dlouho?“

„Dosti dlouho, abych se od tebe a od Mordcheho nedal napálit!“ směje se pán.

„Možná, že bych sehnal i dva koně. Doběhl bych...“

„Ne. Ještě jsme nevyjednali jednoho. Kolik se tu platí za koně a za člověka na den?“

„No, kolik se tu platí za koně a za člověka na den?! To přece není stejné, kolik se platí za koně a za člověka na den!“

„No, já vím!“ potřepává pán na Bajnyše rukou a směje se.

„A tohle je tuze dobrý kůň,“ praví Bajnyš a myslí si: Mm, chytrý goj! Ale je v dobré míře, směje se, panička také, a to není špatné. „Ten kůň poletí s milostivou paní jako vlaštovka, totiž bude-li milostivá paní chtít, a když milostivá paní nebude chtít, půjde s ní jako beránek. A jak ten kůň umí šplhat na hory! Juj! Jako kočka! Co se platí na den za koně a za člověka? Copak já vím, co bude Mordche chtít?“

Dojista: obchod není jen vydělávání peněz. Obchod jest také zábava. A často zábava velmi vzrušující. Neboť při něm nejde o nic menšího než o to, znova a opět přetvářeti svět. Jest omyl, domnívati se, že svět jest to, čím se našim smyslům jeví, něčím cizím, něčím pevným, něčím na naší práci nezávislým. Nic podobného. Svět jest to, co si z něho sami uděláme! A také chvíle jest to, co si z ní uděláme. A také věci to jsou a také lidé.

Bajnyš Zisovič běží k domovu. A vleče za sebou dva pány. Bůh činí jen zázrak. Ostatní jest lidská hlava.

Ne, netrvalo to čtvrt hodiny. Ale zneklidněný Bajnyš, který by si byl přál letěti desetkrát rychleji, než byli páni ochotni jíti, dosáhl alespoň toho, že za tu dobu prošli sraženou vsí, kde se smrtelné nebezpečí, přesně řečeno: kůň, mohlo objeviti za každou chýší, a že dospěli končin, kde ojedinělé chýše byly jen na stránkách vedle silnice. Netrvalo to ani dvacet minut. Ani půl hodiny. Trvalo to dobré tři čtvrti hodiny.

Po čtvrt hodině začala pána přecházeti dobrá nálada. Díval se každou chvíli na hodinky. Začal se každou minutu dvakrát ptát a jeho otázky byly stále vzteklejší. Pak něco zlostně říkal francouzsky ženě. Pak se dal do nadávání. Nejdříve všeobecného. A pak nadával

Bajnyšovi. Toť se rozumí: antisemita. Pak se rozzuřil doopravdy. Hulákal, že už dále nepůjde ani krok, začal trhat Bajnyšovi se zad tlumoky a házet je do prachu na silnici, ale co nejnebezpečnějšího, řval na lidi, které viděl u stavení nebo na poli, ať mu přivedou koně, teď hned, okamžitě, že za něho zaplatí, co kdo bude chtít. Ale zaplat' pámbu, lidé se toho křiku báli, pánovi nerozuměli a schovávali se před ním buď do chýší nebo se na něho udiveně ohlíželi. Také hezká panička křičela něco o nestydatosti, jakou jakživa neviděla, ale pak se jala pána chlácholit, ten jí vztekle odpovídal a na konec se hádali spolu.

Když byly Bajnyšovi strženy se zad tlumoky, postavil se skromně asi deset kroků opodál a delikátně se tvářil, jako by manželskou hádku neposlouchal. Dlouho-li může takový pán zuřit? Čtvrt hodiny? Půl hodiny? Ne, déle jistě ne, déle to nevydrží. A tak, když byl ten bláznivý goj tak daleko, že už nenadával ani Židům, nýbrž oslů a hlupáků jen sám sobě, odvážil se Bajnyš o několik uctivých kroků blíže. A třebaže ho páni vůbec neposlouchali a třebaže jeho existenci na světě nebrali na vědomí a třebaže byl pro ně méně než červ, prach a nic a třebaže mluvil do prázdného vzduchu, mluvil přec: o malém kousíčku a jen o pár krocích hned tamhle za záhybem cesty u potoka, o tom, i kdyby si blahorodí přála nějakého jiného koně, že by to trvalo několik hodin, než by ho přivedli s poloniny a kdo ví, jakého by dostali a kdo ví, zda by s nimi do večera do města dojel. Ale pána přepadla jakási zuřivá energie. Rozletěl se najednou vzhůru do stráně. A k nejbližší ze tří chýší, které tam stojí. Nu, ať si běží, Mazuchovi koně nemají a poleze-li ještě výše, Ivanyšovi a Kosjakovi také žádného nemají. Tak se Bajnyš staví zase poslušně tam, kde stál. „Jardo! Jardo!“ křičí paní na muže, když zlostně zas vybíhá z dveří Mazuchovy chýše. Ale pán už je v tom. Běží ještě výše: k Ivanyšovům. A ještě výše. Ke Kosjakovům. Bajnyš skromně něco vypravuje neposlouchající ho paní. „Jardo! Jardo!“ křičí ona.

Nu, toť se ví: za čtvrt hodiny bere Bajnyš zas na záda tlumoky a všichni tři jdou.

Obchod je opravdu zábava někdy velmi vzrušující. Ale poslední čtvrt hodiny šel už potrhlý pán pokorně jako beránek a oba byli křehcí, jako dobře uhnětený barches.

A když už bylo viděti červený hadr na plůtku Bajnyšovy chýše a nabodnutý na něj hrnec, řekl Bajnyš velmi vyčítavě:

„Nu... a tadyhle už to je!“

Bajnyš vběhne do síňky a křičí do jizby, že to je slyšet až na silnici: „Je Mordche Wolf doma? ...A kůň je doma?“ A povídá tiše ženě: „Pětadvacet korun!“ A běží ven.

„Sláva!“ volá vesele. „Koně mají doma, to jsem sám rád. Ale Mordche doma není, pojedu já. Jeho žena přijde hned. Za pět minut bude milostivá paní sedět na koníčku.“

Na prahu stojí Rojza a ruce drží pod zástěrou.

„Poslouchej, Rojzo,“ vysvětluje volně Bajnyš, „tadyhle páni by si rádi vypůjčili vašeho koně, milostivá paní má otlačenou nohu. Kolik za něho bere Mordche?“

„Pětadvacet korun,“ povídá poslušně a bez zájmu Rojza.

„Coo...?“ chce se zase rozsoptit pán, ale pak rychle máchne rukou, obrátí se a: „Sedlej, sedlej!“

Bajnyš tedy vynáší z temného chlívka — jak se tam vůbec vejde kůň? — dřevěné sedlo a činí to velmi pomalu. Ale ten kritický okamžik jednou nastati musí a není vyhnutí: teď vyvádí svou Julču. Přes práh ji kryje tělem, ale je to marné a musí to být: Julča se objevuje na slunci celá, skutečnost, kterou nesprovidí Bajnyš žádným usmíváním a žádným: „No, no, a hnedličko to bude, milostpaní.“ A když zlostný pán vidí toho nejdokonalejšího koně ze vsi, klusáka, který za chvílku poletí s milostivou paní jako vlaštovka, o něco většího než koza, nadmutého jako kopací míč, špinavého, s koleny pokleslými, alespoň dvacetiletého, s bělmem na pravém oku a s krkem opruzeným od vožení pytlů s vlhkým sýrem s polonin, propuká ze všeho vzteku v smích. V smích, který je zlostný jen na samém začátku, ale brzy se proměňuje v chechtot docela upřímný, jíkavý, veselý a nadmíru hlučný, který muhází hlavou a otřásá celým tělem. Také panička se rozchechtává jako hrdlička, a nakaženi jeden druhým, neznají míry a nevědí, kdy přestati. Julča netečně stojí se sehnutou hlavou, křivýma nohama, jakoby se zrovna chystala pokleknouti, zdravým okem klímá a čeká, až jí dají sedlo. Bajnyš je trochu uražen.

„Ale je to moc dobrý kůň, já ho znám.“

„No, počkejte,“ marně se snaží sanguinický pán zachrániti

přísným tónem, „on okresní hejtman tomu tvému Mordchemu ukáže, chtít za tuhle chcíplotinu pětadvacet korun!“

„Sedneš si na tu mrchu?“ ptá se ženy.

Ta, utírajíc si oči, mu něco francouzský odpovídá, co nemůže být nic jiného, než jako co že má dělat.

Pán vrtí s veselým úžasem hlavou: „A já přece tu pakáž tak dobře znám! A člověk se vždycky zas nechá napálit!“

Bajnyš Zisovič snáší nějaké ženiny roztrhané spodničky koni pod dřevěné sedlo a na ně rovná staré pytle, aby se to paničce dobře sedělo. Těhotná žena mu netečně a bez hnutí přihlíží. Desetiletý Chaimek, tváře se vážně a ničím neprozrazuje, že má co činiti s otcem, mu snáší z domu všelijaké kusy provazů a řetězů a svazuje je dohromady. Páni už zase mluví francouzský. Již zase přátelsky a vesele. Boží úmysly se dokonávají a Bajnyš cítí, že již může vzít část své mzdy.

A zatím co dělá Chaimek na kusu roztrpeného popruhu velký, neobratný uzel, spojuje jej tak s kusem řetězu, aby z nich vyrobil třemen, přistupuje Bajnyš uctivě k antisemitskému pánovi:

„Promiňte mi laskavě, blahorodí, a nezlobte se, ale nejedl jsem od včerejška rána, ani já ani mé děti; jak je Bůh nade mnou. Dejte mi nějaký závdavek, obsloužím vás dobře a s Mordchem se už nějak srovnáme, rád bych si jen na cestu koupil kousek chleba.“

Hezká panička se o čemsi dohovořuje s mužem, rozkazuje: „Rozvažte ten tlumok!“ a když Bajnyš příkaz vykonal: „Navrchu je chléb!“

Je tam opravdu, v bílém ubrousku, a po nějaké vepřovině ani památky. V takovémhle postavení čistý chléb od goje vzítí smí. Bajnyš zdvořile, ne však poníženě děkuje, rozkrajuje jej a tu větší polovinu dává ženě:

„Prosím tě, Rojzo, dones to mé ženě, ať to dá dětem!“

Chaimek se na ten kus chleba dívá krásnýma očima.

A pán dává Bajnyšovi závdavkem deset korun. „To také, Rojzo, dones ženě!“

A může se jeti.

Jen antisemitský pán, snad se styděl za své řvaní prve, snad jsa trošičku i dojat bídou té vsi, ještě povídá a usmívá se při tom:

„A teď mi pověz, chlape, kolik ti Mordche za to musí dát, že se ti

podářilo dohodit hloupému gojovi tuhle mrchu!“

Bajnyš si ulamuje kousky chleba a jeho žvýkající ústa se zvětšují v široký úsměv: „To víte, blahorodí, že něco dát musí!“

„Ach, kdybych já vás, roto, tak dobře neznal!“

*

Jedou do hor, vzhůru do strmého kopce, aby se tudy dostali do druhého údolí na silnici a po ní do nejbližšího města. Stará špánkovitá Julča se rozešla, nespíchá sice, ale jde s paničkou na hřbetě a s tlumoky před sedlem docela dobře; kulatá panička není konečně žádná krasojezdkyně a je ráda, že sedí. Nad nimi na obloze plovou beránci, stoupající sráz před nimi leží v polostínu, ale ostatní krajina, hory po obou jejích stranách a za nimi hluboké údolí s říčkou, tonou v záplavě slunce a řeka svítí a jiskří. Paní každé chvíle zastavuje Julču, obrací se k údolí a vzdychá: „Bože, to je krása!“ a to „Bože“ vyráží s takovou vášní, jako by ho zrovna teď velice potřebovala. Sanguinický pán se na ni laskavě usmívá.

Rozumí se, že tohle jsou panské nápady, den je sice pěkný a také pod stínem beránců se nejde zle, ale proto ještě netřeba ztřeštěně výskat, obzvláště když na těch kupách mrtvého kamení pranic, ale dočista nic hezkého není. Ale Bajnyš přec jen paninu nadšení přizvukuje, i nahlas i uvnitř. Ne pro ty kopce, nýbrž pro tu pohodu v sobě. Také v jeho nitru jest slunečno a plovou tam kučeraví beránci a všechno se tam radostně kývá dopředu, dozadu a všechno se rozpívává „julalá julalá“ a všechno se roztancovává a nohy se tam přehazují přes sebe a vymršťují se a podnikají výpady, ale vše to nekonečně poklidněji než včera a docela tiše jako stín na stěně, julalá, julalá, jula jula julalá, neboť Adonai učinil nový zázrak a to, co včera nebylo, dnes už je, julalá julalá („Bože, to je krása!“ volá hezká panička) a to něco, co včera nebylo a co dnes je, jest zelená stokoruna, kterou má uvázanu na motouzku v plátěném pytlíčku na prsou, ta, kterou vydělal za šestidenní svázení kamení na pribujskou silnici, ta, která při výplatě ležela na cestmistrově stole vedle papírové desetikoruny a kovové pětikoruny, jež dal ženě, a vedle cestmistrova otevřeného zavíráku a vedle kávového hrnce se škraloupem, ta, kterou zítra uloží k oněm devíti, které již má a za něž bude Chaimek studovat a stane se bochrem a které ještě rozmnoží tisíckrát a deset tisíckrát, protože člověk chudý jest jako

člověk mrtvý, julalá, a protože ruce nedělají nic a všechno dělá hlava jula jula a protože je třeba přetvářeti svět ve smyslu božích úmyslů a protože Hospodin nedal ještě žádnému ze svých Židů zahynouti hladem julajula julalá.

A nepatrňoučký kousek té ohromné vděčnosti a něhy k Hospodinovi, směšně nepatrňoučký, ale přece jen ještě jako hora veliký, se přenáší na nástroje jeho moudrosti, na ty dva goje zde, které mu Pán seslal jako Abrahamovi berana, aby nebyl obětován jeho prvorozený. Co jim má vlídného říci a co hezkého jim má učiniti, aby se radovali s ním?

„Bože, to je krása!“ vzdychá hezká panička a obrací se na Julče.

„To ještě nic není, milostpaní,“ usmívá se na ni Bajnyš, „to teprve uvidíte!“ a myslí na městské ulice, s výkladními skříněmi plnými zboží, na bedny zlata, stříbra a drahého kamení, na Chaimkovy oči a na vše opravdu krásné, co by chtěl té hodné gotice ukázati.

„Jak se jmenuje ten kuželovitý kopec?“

„Ten kopec? Ten kuželovitý? No, ten se jmenuje Amhorec.“

„A jak se jmenuje támhleten?“

„Támhleten?“

Toť se rozumí, Bajnyš nezná pojmenování ani jedné z hor, takové nesmysly mohou opravdu zajímati jen goje, také na tom vůbec nezáleží, jak se jmenují (což si taková ničím neposvěcená hromada kamení a hlíny vůbec nějaké jméno zasluhuje?), ale proč by neudělal paničce radost a tím také sobě? A tak, zatím co si kulatá panička z kapsy turistické haleny na řadrech — ta panička je opravdu pěkná! — vyjímá notýsek se zlatou ořízkou a všechno si zapisuje, vymýšlí si Bajnyš Zisovič jména: Cickes a Toches, Šamesová, Mikva, Ganěv, Kovetný, Tole, Velký Minhorec a Malý Minhorec, Velký Kélev a Malý Kélev a bude-li třeba, bude si je vymýšleti tři neděle za sebou.

„To jsou divná jména!“ říká hezká panička.

„Ano, jména jsou tu vůbec zajímavá,“ praví antisemitský pán, „zde se stýkal slovanský živel s rumunským, a původní osídlení bylo tatarské.“

„Loupežníci tu nejsou?“ ptá se panička.

A teď Bajnyš neví: ptá se proto, že se jich bojí, nebo že by o nich ráda poslouchala, a je v mírných rozpacích. Ale ihned se to podle

jeho přání zařizuje na světě tak, že už tu vůbec nejsou, takže možno bezpečně voziti na Julčině hřbetě odkryté náklady perel a démantů, ale že tady do nedávna bývali, páchali strašlivá ukrutenství, mordovali, zapalovali, loupili, přepadali pocestné, „ojoj, strašné to bylo!“

*

Ne den, ale čtyři dny s těmi goji jezdil. Pán mu říkal Bajnyši a tykal mu, paní mu vykala a říkala mu pane Bajnyši, platili mu nejen pětadvacet korun na den, nýbrž dávali mu ještě pět korun na stravu, kdyby byl směl jisti trejfe, byli by ho krmili od rána do večera, antisemitský pán mu slíbil starý oblek a hezká panička pro ženu plášť a pro děti botičky, a jejich adresu má Bajnyš také v kapse, kdyby zapomněli, aby je upomenul.

Zázrak je dokonán. Zanícení pominulo. Ohnivý keř na poušti, v němž se mu zjevil Hospodin, dohořel a poušť zase nabyla střízlivého osvětlení všedního dne. A její tvary ztvrdly jako zchladlý vosk, který se již nedá hnísti. Dokud opět nerozkáže Pán.

Jeho jméno budiž pochváleno!

UDÁLOST V MIKVE

Ten smutný hlas na polanské ulici, třeba se tvářil lhostejně, zazněl úzkostlivě a asi tak, jako by se blížila chvíle hrdelního přelíčení, kdy se bude třeba hájiti všemi silami, které člověk má:

„Ty, Mojše, kolik může být hodin?“

To se pod planou hrušní, která přečnívá přes laťky z Volfova dvorku (protože už měla kyselé kamínky plodů, byla všecka olámána a okamenována od kluků) na chvíli v chůzi zastavili dva přátelé. Ten selsky zavalitý, s plnovousem skoro ještě černým byl Mojše Kahan, bédra a šames; u nás bychom řekli lázeňský a kostelník. A ten druhý, podobající se desetiletími ošlehané plotové tyčce, vyzáblý, celý odřený, s řídkou, plavou bradkou, s ubohými pejziky, visícími vedle převelkých uší tence, zplihle, smutně a malátně, byl Pinches Jakobovič... snad... snad jeden z třiceti šesti vyvolenců božích, na nichž závisí zachování či zničení světa.

Mojše Kahan na otázku Pinchesa Jakoboviče pohodil stranou hlavou:

„Vím já?“ řekl jakoby uraženě a jak na čele shrnul v hluboké vrásky kůži, pohnul se na hlavě i jeho promaštěný klobouk.

Pinches Jakobovič smutně zakýval hlavou.

Ale otázka po čase přivedla duši bédra Mojše Kahana k ujasnění, že je dnes předšabesové odpoledne, odpoledne páteční, a zatřásla v ní vědomím odpovědnosti. Neboť už za chvíli se bude celá židovská mužská Polana loudati k rituálním lázním, aby se večer v chrámě objevila před Věčným čistá a spanilá, a spoléhati na patnáctiletého syna Rivu (byl to ostatně hlavně on, největší uličník vsi, který tu hrušeň tak hanebně zřídil) by bylo věru bláznovstvím před Hospodinem.

Tak Mojše Kahan zakýval na Pinchesa Jakoboviče na znamení, že už má naspěch, nechal ho samotného u Volfova dvorku, a zrychliv jen maličko krok, loudal se po oblázcích polanské ulice k lázním:

podél proutěných, laťkových i tyčkových plotů rusínských chýší, za nimiž dozrávají boby a brambory, a podél plotů židovských chýší, před nimiž se na proutěných lískách sluncem louhují z posledních nečistých zbytků krve nasolené slepice, nebo kde sedí matky na prazích a držíce slepice s krvavým řezem na krku mezi koleny, šklubou z nich peří, nebo kde v bahnitých rigolcích u cesty tlukou v krvavé kalužince slepice křídly, černé, rezavé, bílé a kropenaté; to podle toho, jak rituální zabíječ obchází rodiny, aby oboustranně nabroušeným nožem vykonal na počest blížící se princezny Sabat své odborné dílo: neboť opravdu, jaká šabesová večeře bez slepice?

Bédr Mojše Kahan spěchá k rituálním lázním. K mikve.

Hle, tam už kouří. Hle, tam už osamělá dýmá párou, deroucí se mezi došky střechy bez komínu. Pod cestou, dole u široce rozběhlé říčky, tam, kde hned na protějším břehu prudce stoupá lesnatý masiv Menšulu.

Mikve!

Mikve...

Bože, jak přiblížiti pojem mikve lidem západu, zvyklým na uzounké uliční obzory, a jak mozkům, zaměřeným jen na pokroky techniky, neschopným pochopiti hlubokost tajemství, ba pochybujícím o jsoucnosti tajemství vůbec?

Jistě. Jest možno pokusiti se o to metodami popisnými a říci, že je to chýše se zabeđenými okny, uvnitř rozdělená na půl a v té jedné, do černá vyuzené, že hází hanebník Riva do pece buková polena a ohřívá v kotli vodu, a v šeru té druhé že stojí dvě dřevěné vany, v nichž se každého měsíce zbavují ženy zbytků své krve, v zemi že je vyhloubena nádrž se čtyřiceti vědry vody, a na okraji té nádrže že jest pohoří stearinu a loje se zbytky černých knůtků, podle toho, jak ženy při rituálních nočních koupelích nalepovaly oharky jedné svíčky na nedopalky ostatních ... Ale: víme už něco o mikve? Ani zbla!

Jistě. Jest možno zaútočiti na ni metodami racionalistickými. Snad takhle:

Svatí zákonici, kteří nařídili Izraeli mýti se, a především Bál Šem Tof, jemuž budiž pokoj, slavný dřevorubec těchto hor, zastánce neučených proti učeným a velký prorok Hospodinův, jenž svým chasidům učinil tělesnou čistotu podmínkou, bez níž se není možno

zalíbíti Bohu, znali své Židy dobře. Věděli na příklad, kdyby byli řekli: „Karpatsští zemědělci, dřevorubci, ševci, krejčí, kupci, povozníci a žebráci, pomněte, že čistota je půl zdraví!“, že by Židé nad tou moudrostí mnoho přemýšleli, že by ji vykřikovali v modlitebnách a vykládali v chedrech, ješivách a rabínských školách, že by v těch sedmi řemeslech nalézali obdobu sedmi andělských chorů na nebesích, že by se do krve přeli, zda výraz „zdraví“ znamená „věčnost“ či boží „moudrost“ a že by byli v té větě našli skupinu tří nebo pěti písmen, která ani žádnými písmeny nejsou, nýbrž jakýmsi nesmírně hlubokým tajemstvím, jehož skrytého smyslu se nikdy nedopátráš, ale nad nímž hloubati stojí přec za námahu celého lidského života — ale že by se přes to nemyli. Ti moudří starci a nejprve otec všech chasidů velký Bál Šem Tof, jemuž budiž pokoj, také věděli, kdyby byli nařídili stručně a jasně: „Ať se mi každý pátek omyjete!“ že by jejich Židé z toho příkazu učinili dojemný obřad s kvílením či s plesáním, s rouchem talisu přehozeným přes hlavu i ramena a pohyby krásnými a důstojnými, že by při omývání vzpomínali na vody, nad nimiž se na počátku vznášel duch boží, na vody trysklé ze skály pod udeřením hole Mojžíšovy, na vody Moře Rudého, rozdělené Hospodinem větrem východním, takže byly synům izraelským jako zeď po pravé i po levé straně, na vody řek babylonských a kytary na jejich vrbí zavěšované, ale z vlastního úmyslu, že by zbyla nejvýše štipka z tří prstů, slavnostně namočená v nádobce s vodou.

Nikoli! S Polanskými třeba mluvíti jinak. Mnohem určitěji a přísněji. Takto:

Já, Hospodin Bůh váš, který rozsvěcuji a zhasínám hvězdy na dráze nebeské, svátý a věčný, který jsem vyvedl vaše otce ze země Mizraim a z domu služby, k vám mluvím takto: Zříd', Izraeli, v každé obci, a ovšem také v Polaně, lázně a v těch zdělej nádrž na čtyřicet věder vody a každý, kdo se mně bude chtít zalíbíti, se tam koupej každý den, a ohavníci, kterým půjde jen o to, aby se vyhnuli strašlivé prchlivosti mé, alespoň jednou za týden, v pátek před šábeseš! A v té nádrži necht' se také každý měsíc vykoupají ženy a to přesně čtrnáct dní po objevení se květu jejich krve, a po celých těch čtrnáct dnů budou nečisté a každý, kdokoli by se jich dotkl, bude také nečistý a mně ohavností; neboť jejich lenochy jest možno

k dobrému dílu na rozmnožení mého národa izraelského donutit jen hladem. Ale protože jest váš lázeňský chlap nepořádný, líný, plný nepravostí a mně na výsost protivný, a kdybych mu to dovolil, nechal by vás na konec šplouchati se v loužičce bahna, zděláte uvnitř nádrže čaru hraniční, po kterou sahá čtyřicet věder vody a nechá-li bédř klesnouti vodu pod ni, bude lázeň nečistá potud, pokud ji na svůj náklad nenaplní mlékem — ať to cítí. A protože Mojšemu Kahanovi — až se mi dělá špatně, vzpomenu-li si na něho — platíte za bédrovství a šamesovství 83 Kč 30 hal. měsíčně a protože litr mléka stojí 60 hal., cítit to bude. Tak! A těchto mých slov budete poslušni v celku i v podrobnostech (které vám vzkáží po svých prorocích), a ti, kdož jich ostříhati nebudou, budou vyhlazeni z prostředku lidu mého, nebudou živi a smrtí zemrou.

Ano! Takhle je nutno mluvit s Polanskými.

Ostatně ani Bůh Hospodin, jehož jméno budiž pochváleno, ani Bál Šem Tof, jemuž buď pokoj, se neklamali o tom, co jest od Polanských možno očekávat. Zde si každý dovede představit, jak vypadá zevně i uvnitř, jak o něm Vševědoucí asi smýšlí, a nikdo není tedy tak domýšlivý, že by chtěl nalézt u Hospodina obzvláštní zalíbení, a stačí jim, vyhnou-li se jeho prchlivosti. Snad s výjimkou starého Mordechaje Jida Fajnermanna, který do mikve sestupuje opravdu denně. Ale Mordechaj Jid Fajnermann si žije u dětí, nemá již jiných starostí, leč jakby hloubal o dílech božích a jak by týral obec dozorem nad pravověrností každého jednotlivce, a nemá již jinou ctižádost, leč aby ho Bůh co nejvíce miloval a lidé aby se ho co nejvíce báli.

Jistě. Na tajemství mikve možno jíti také metodami racionalistickými. Ale přiznejme se: přiblížili jsme se mu i ani o makové zrnečko. Naopak. A věru více pochopení pro svátou hrůzu tajemství než my, studení racionalisté, projevuje po zákonu nenávisti bláznivá chátra (necht' ji Bůh trestá!), která za zabedněná okna a do vlhkého šera lázní umisťuje své nesmyslné povídačky o rituálních vraždách, o pitvání za živa a o čepování krve z křesťanských panen. Neboť nechtíte pochopiti, že tajemství leží na zcela jiné trati, než kudy jezdívá rozum, vzdalujeme se mu tím více, čím více je honíme po vyježděných kolejkách, popohánějíce drezinu rozumu. Nejde o věc poznání. Jde o věc cítění. Ale my zaměňujeme

tajemství s věcí pouze neznámou.

Chýše u rozběhlého potoka pod cestou skrývá tajemství. Tajemství o čistotě a nečistotě.

Mikve je nečistá a svátý muž, opouští-li ji, se musí očistit, smoče štipku prstů v čisté vodě. Ale mluvíce o čistotě a nečistotě, odhodme hrubé šterkařské brejle, které nám znemožňují nahlížeti pod povrch věcí, nepředstavujme si nečistotu, která se slizce usazuje na hliněné podlaze a na dně van, a nevzpomínejme toho, že polanská mikve, kde se vykoupaly již generace mužů a žen, nemá odtok kromě toho, který se vsakuje do jejího bahnitého dna. Mikve není nečistá vnějškově, nýbrž vnitřně: svou přirozeností, již ze své podstaty, z Boha. Žádný muž tu nesmí ani mysliti na toho, jehož jméno zde vyslovovati jest právě zakázáno, a na nic, co by s ním byt i jen zdaleka souviselo; nikdo se tu nesmí pozdraviti ani pokynem hlavy, poněvadž by mohl přijíti v pokušení pronésti celý obvyklý pozdrav, jehož jedno slovo se blíží onomu nedovolenému; a je-li už třeba hovořiti (ale je rozhodně lépe vyhnouti se tomu) o jistém dni, nelze jej jmenovati, nýbrž jest možno mluvití nejvýše o dni, který byl včera, nebo bude pozítří, nebo o „sedmém“ dni. Kterak by také člověk nahý as hlavou nepokrytou směl?... Mikve jest nečistá. Ale očišťuje. Očišťuje nádoby, které se stávají teprve pak rituálními, byly-li ponořeny dvakrát do mikve, po každé jinou rukou a drženy s jiné strany, aby očišťující voda mohla proniknouti i tam, kde jí to po prvé bylo znemožněno prsty. A očišťuje ženy, které, sestoupivše v noci do mikve, třikrát ponoří hlavu pod její hladinu a třikrát zbožně řeknou: „Pochválen budiž Věčný, který mě očišťuješ pramenitou vodou mikve!“ ... Aj, kterak to? Což jest ženě dovoleno mluvití s Hospodinem Pánem tam, kde muž nesmí vysloviti ani pozdrav: „Mír s tebou“?...Hle, naše šterkařské brejle, které nám nedovolují viděti věci nejzřetelnější! Či chcete se tvářiti, jako byste nechápali, že nejen vnější, ale všechna přirozenost ženina jest jiná než mužova; Nevidíte podobenství mezi ženou a nádobou? Neznáte, že Bůh Hospodin uložil mužům 613 zákonů (tolikéž, jako jest žil v mužském těle), kdežto ženám toliko tři: svěcení sobotních světel, zápalnou oběť při pečení chlebů a zákon mikve? Nevíte, že jen proto před sňatkem ženy přinášejí v oběť své krásné vlasy a nosí je pod nitěnou parukou do hola ostříhané, aby posvátná voda mikve mohla

pronikati až k jejich kůži? Ubozí zajatci zvráceného rozumu, ohnutého v jednu stranu jako metla, jíž se příliš dlouho metlo! Lidé s gojskými hlavami! Hlavy prasečí! Kterak vámi neopovrhovati pro vaši tupost? Pochválena, pozdravena budiž mikve! Pochválen a pozdraven budiž Bůh Hospodin, jehož jest dílem a částicí!

*

Bédr Mojše Kahan, zrychliv jen o maličko krok, opustil smutného Pinchesa Jakuboviče u laťkového plotu Volfova dvorku. A Pinches Jakubovič, postáv maličko, poškrabal se pod žebry, posunul si trochu na hlavě klobouk a dal se v další loudavou chůzi také směrem k mikve.

Pinches Jakubovič vypadá svrchovaně nešťastně.

Vypadá vždy svrchovaně nešťastně. Pinches Jakubovič se bojí; jako by ho stále chtěl někdo uhodit. Bojí se celý život. Ale dnes se bojí desateronásobně, a úzkostlivý rys, který mu tkví v koutcích rtů, usadil se tam již ráno, sotvaže otevřel oči a ujasnil si, jaký den ho to dnes čeká.

Ojojjoj!

Pinches Jakubovič jest člověk vědoucí. Vytrvalý zápasník s Bohem a houževnatý útočník na jeho tajemství. Chasid, ale spíše kabbalista než orthodoxní a spíše učenník truchlivého rabiho Belze, který káže vstávati k půlnočním tajným obřadům, lkáti nad zbořením chrámu a u vytržení volati po Mesiáši, než přívrženec Bála Šema, který učí radovati se z milosti vyvolenosti, z přírody, lásky, tance a opojných nápojů, jež přibližují člověka k Bohu. Pinches Jakubovič jest také krejčí... Krejčí?... Ne. Pinches Jakubovič jest člověk vědoucí a vytrvalý zápasník s Hospodinem. Jest snad... snad... účasten nejvyšší milosti i bolesti, které se smrtelníkovi může dostati... jest snad jedním z třiceti šesti, na jejichž bedrech leží všechna tíha židovské bolesti a na nichž závisí další trvání či zničení světa. Pinches Jakubovič jest snad... snad lamet vav.

Jen třicet šest jest v každé generaci, kteří nosí jméno svatého čísla: lamet vav. Jen třicet šest jest těch, kteří zachovávají svět. Bůh si je nevybírá mezi učenými rabíny, ani mezi mocnými světa, ani mezi boháči, vyvoluje je z řad krejčí, nosičů břemen a na východě mezi nosiči vody. Nikdo je nezná. Neboť jejich údělem jest zachovávat o svém poslání věčné mlčení a v chvíli, kdy by je

komukoli prozradili, zemrou; a anděl Hospodinův, snad v podobě žebráka, snad žáka rabínské školy s bílými punčochami, snad neznámého cizince, přijde k jinému synovi vyvoleného národa, možná v Buenos Aires, možná v Bombaji, možná v Kapském Městě, možná v Polaně, a řekne mu: „Byl jsi vyvolen.“ Tak třicet šest chudých, nepatrných a pracujících, ale vědoucích a vidoucích, putuje křížovatkami světa, skládá u Morice Schönfelda v Berehově s vozu petrolejové sudy a bedny s cikorkou, sedí s jehlou v ruce v hořeních poschodích chudých čtvrtí Nového Yorku a vyrábí laciné kalhoty pro konfekční závody, roznáší v egyptských přístavech měchy s vodou: a nikdo netuší, kdo jsou a jak drtivé břemeno nesou na svých plecích. Ale běda každému a běda celému Izraeli, kdyby je někdo urazil nebo ublížil jim. Jen někdy, zřídkakdy, se dva z nich potkávají a silou svého ducha se poznávají. Jen zřídkakdy poznává některého z nich učený rabín podle síly a pronikavosti, kterou nabývá modlitba obce, modlí-li se oni spolu.

Je Pinches Jakubovič lamet vav?

Ach, to jest největší bolest jeho života. Ale není tato velká bolest zároveň jedním z důkazů; Snad... snad dává Hospodin Bůh svou milost i člověku tak nedokonalému, ale tak po dokonalosti toužícímu, jako jest on. Jest snad tato neurčitost vědění nutnou součástí vyvolenosti; Nebo jest tento niterný stav jen přípravou a posel přijde ještě jednou, aby se vyjádřil jasněji a určitěji? Nebo rozhodl se snad Věčný pro něho právě proto, že jest tak nedokonalý, že Bůh zamýšlí — ach, strašné pomyšlení! — zničit svět, jako již tolik nepodařených světů v minulosti rozkotal, dříve než stvořil tento a viděl, že by dobré bylo, a má snad on, Pinchas Jakubovič, přispěti svou hříšností k zániku světa? Nebo to byl blud a mama vše jen strašlivá domýšlivost a hrozný hřích před Hospodinem?

Aj, kterak se diviti, že tak drtivé myšlenky nakreslily na koutky úst a mezi oči znamení bolesti a činí pejzy u převelkých uší malátnými a zplihlými? Kterak nechápati, že ramena, na nichž spočinula tíha celého světa (co se stane, neunesou-li ji, a povolí?), jsou skleslá a kabát na nich až na košili odřený?

Tehdy, když pracoval jako tovaryš u mladého Lejzra Rosensteina v Mukačevě a když v nocích při svíčke hloubal nad záhadami svátého Zoharu, které ještě nikdo nerozřešil a také už asi nerozřeší,

potkal jednou ráno na cestě do práce starého žebráka.

„Chudý Žid...“ řekl žebrák a nastavoval pravici. „Šolem alejchem, mír s tebou!“ pozdravil podle své povinnosti Pinches první a dal mu dárek; nikoli almužnu. A tehdy se Pinchesovi zdálo, že jsou na ulici sami dva. A kromě jich dvou že už není na světě nic jiného. A ten žebrák, že jest podivně jasný.

Žebrák přijal dárek, chvilku nehnutě stál, pak si dal dlaň na ústa tak, že se ukazováček opíral o chřípí nosu a oba krajní prsty o bradu, a mezi ukazovákem a prostředníkem zašeptal cosi, co zaznělo jako strašlivé číslo: „Lamet vav“.

Pinches stál na ulici ještě pak, když se zas před jeho očima objevila celá a když žebrák už někam zašel... Co to bylo?... Co se to stalo?... Dostalo se mu štěstí, že potkal jednoho z třiceti šesti svatých?... A jak to, že lamet vav okamžitě nezemřel, prozradiv své tajemství?...

Pinches Jakubovič o tom mnoho přemýšlel ještě pak, když s nohama pod sebou seděl s ostatními tovaryši na velkém krejčovském stole u Lejzra Rosensteina. Jaký to byl tehdy den! Ve vedlejší pokojíku prožívala mistrová svou první těžkou hodinku: byla u ní porodní bába. Lejzr Rosenstein, nesmějící pobývati v místnosti, kde leží žena nečistá, odsakoval při každém jejím výkřiku od světlého svrchníku, který začínal nastříhovati, běhal zpocen místností, zas se rozčileně k velkým nůžkám a stříhání vracel (ubohý zákazník!), jsa zoufalý strachem a nedočkavostí, zda bude jeho ženě popřáno pomodliti se za narození syna „Oide ladonai“ či zda se za narození dívky nebude modliti pranic. Ale Pinches Jakubovič byl příliš zaujat velkou událostí dnešního jitra, aby ho jakkoli mohly zajímati rodinné věci Lejzra Rosensteina. „Syn, syn to bude,“ říkali vzrušeně a k mistrově rozčilení uctivě ostatní tovaryši, totéž, co žertujíce a s poťouchlým úsměvem na rtech mu v posledním měsíci tvrdili již tolikrát.

A tehdy se stala ta věc podivná a nepochopitelná, nepochopitelná nejprve samému Pinchesovi, který projevoval tak dokonalou neúčast na pocitech mistra a mistrové.

Pinches Jakubovič z čista jasna a jakoby bodnut do hýždě vyskočil rovnýma nohama se stolu. A vysoko nad hlavou třímaje vestu se zabodnutou jehlou s bílou nití v podšívce, pronikavě

zaječel do uší vyděšeného mistra a tovaryšů:

„Dva synové to budou: Rivn a Šimen!“

A byli to dva synové. A byla jim ponechána jména, vykřiknutá několik chvil před jejich narozením: Ruben a Simeon.

Tenkrát si Pinches Jakubovič ujasnil, že jest krejčí. A pochopil, že mu bylo dáno mnohem více než lameta vava — potkati.

Opravdu?

Zrovna tenkrát matka Pinchesa Jakuboviče oženila. Do Polany. Kterou před tím jakživ neviděl.

Ojojjoj!

S Branou Šlojmovičovou, bezdětnou vdovou, která tu měla domek, krávu a dva proužky pole. Kterou předtím také jakživ neviděl.

Joj!

Oj, Bráno, ženo zlá! Nejsi to ty, kdo visíš jako žernov osličí na nohou Pinchesa Jakuboviče, nedovolujíc mu vznésti se, a ohrožujíc, aniž to sama tušíš, trvání světa? Ty, která tak dobře a z mnohých důtklivých rozmluv s chotěm znáš, že se k sobě manželé mají blížiti zbožně a jen s myšlenkou na Mesiáše, kterého v příští chvíli mohou zploditi, nevrhala ses k strašlivé hrůze Pinchesově na manželství jako pomínutá vlčice s očima rozběsněnými a se spáry, zarytými do jeho ubohého těla? Což jsi mu, vyznavači velkého rabiho Belze, neznemožnila vstávati k mystickým půlnočním obřadům, nehádala ses s ním proto již v prvním týdnu manželství, spílajíc mu nejstrašlivějším slovem „bláznů“, který pak ovšem večer spí a ráno spí a celý den spí; a neječela jsi pak za týden tak pronikavě, že se budili sousedé, a hrozíc se kopati do posvátných svíček, že jsi kopala do něho, až před tebou v nočním ustrojení musil utéci na dvorek a na ulici?

Ojojjoj!

Brana jde večer do mikve.

*

Také Pinches Jakubovič se arci dnes odpoledne chystá do mikve. Ale nechce se mu jaksi, je ostatně ještě brzy a neví, co s časem. Chtělo by se mu zbaviti neklidu moudrými rozhovory s přáteli. Ale u Nachamkesů byl již po obědě, u Herškovičů a Glücků také, Moško Kahan musí topit a Pinches Jakubovič již nemá kam jít.

V této chvíli pátečního odpoledne se totiž na nebi i na zemi dějí divné věci. Andělové strojí princeznu Sabat do nejnádhernějších rouch, připravujíce sebe i ji na chvíli, kdy jim bude dovoleno rozsvítiti první tři hvězdy na znamení, že odvádějí nejmilostnější, nejsladší a Bohu ze všech nejmilejší od jeho trůnu, ozdobeného symboly hebrejských písmen, z nichž byl kdysi stvořen svět, aby ji provedli zlatými branami nebes a svěřili na den vyvolenému národu. A dole v Polaně se připravují na její příchod. Ženy napekly pšeničných chlebů, přinesše dříve Hospodinu zápalnou oběť (ach, naslinily si jen prsty, utrhyly z těsta kousek, lusky jím s prstů do pece a zamumlaly něco — ale aspoň to učinily), vyžehlily bílé roušky, nakoupily šabesových svíček, nebo, dovolávající se náboženské solidarity, si v krámech jejich úvěr vykřičely, a teď, zastrčivše cípy sukní za pasy, drhnou podlahy a okna, pak budou krájeti nudle, vařiti šabesovou slepici a připravovati šabesový stůl, aby zatím, co budou muži v modlitebně, podle jedné z tří povinností, které jim uložil Hospodin, přivítaly princeznu: žehnáním sobotních světél.

Ne, pro Pinchesa Jakuboviče a na jeho moudré rozhovory nemá dnes nikdo kdy.

Kam jít?

Zašel k příteli Moškovi Kahanovi. Věděl, že není doma, ale jen tak, posedět.

V světnici jsou jen devítiletý Frojem a desetiletý Dejvi; také matka Kahanová někam odskočila, snad pro krávu na pastvu. Ale Pinches Jakubovič, který sem vešel jen z rozpaků, byl věru rád, že přišel. Neboť chlapci právě vyráběli z prkének a drátků cosi, co se podobalo houslím, pohádali se u toho a teď stál Frojem v koutě s nástrojem napřaženým k ráně a Dejvi vztekem celý rudý na bratra křičel:

„Blázne, blázne, blázne!“

A věru, v Izraeli není větší potupy nad tuto.

Pinches Jakubovič se velice rozhořčil. A zarmoutil se. Jakže, děti jeho přítele Mojšeho Kahana? Aj, vaj!

Chlapci při příchodu Pinchesa Jakuboviče ustali. On si sedl vážně na židli, rozkročil nohy, přitiskl si pevněji na hlavu klobouk, poseděl chvíli a pak starostlivě pravil. „Dejvi, pojď sem!“

Chlapec nerad přišel.

„Vím, že se v chedru dobře učíš. Nuže, řekni mi: kdo přijde do nebe?“

„Židi,“ řekl Dejvi ještě trochu vzdorovitě, ale trochu se již opovržlivě usmíval snadnosti otázky.

„Všichni?“

„Všichni.“

„I takoví, kteří nezachovávají zákon, nesvětí šabes a jedí nečisté pokrmy?“

„Také.“

„Jistě,“ kýval hlavou Pinches Jakubovič, „když si odpykali své tresty, také. Ale je přec jen někdo, kdo do ráje nepřijde. Víš to?“

„Vím,“ řekl Dejvi trochu zavile, „ale, ale on mi ukradl housle...“

„Počkej!“ pravil Pinches Jakubovič s laskavou přísností. „Housle, housle, kousek mrtvého dřeva s kouskem mrtvého drátu, co jsou housle? Ale ty jsi potupil bratra svého...“ a tato slova vyřkl Pinches Jakubovič s bolestným důrazem a s očima smutně rozšířenýma. „Ty jsi ho nazval nejstrašlivějším jménem, které jazyk zná. Víš, ty, Dejvi, kdo je tvůj bratr Frojem, co skrývá ve své duši a jaké úmysly s ním Hospodin Bůh má? Nevíš, nevíš, nemůžeš vědět. A potupil jsi slávu boží v něm. Nešťastné dítě. A Věčný ti snad odpustí jen proto, že jsi dítě. Neboť jest psáno: „Každý Žid dostal místo na onom světě, ale pro toho, kdo potupil svého bližního, místa není...“ A co se stane, Dejvi, s dušemi těch, kdož potupili bližního?... Neodpovídáš, ale víš to. Do ryb přijdou, děťátko. Vidím v škopíku močiti se malého pstroužka a dvě mřenky, a byl-li jsi to ty, buď pochválen, že jsi je lapil. Snad... snad, nemůžeme vědět, jest v jedné z těch tří rybiček duše nějakého Dejviho Kahana, který pro mrzké housličky potupil bratra... Tak, Dejvi... Jdi, Dejvi, a odpros bratra svého!“

Hoši k sobě přistoupili a ušklebují ce se, podali si ruce.

Pinches Jakubovič pokračoval:

„Znáte, děťátko, příběh, jak Bál Šem, jemuž budiž pokoj, se musil zřici největšího štěstí každého Žida, strávití svátý sabat v slávě a radosti, a byl nucen prožiti jej v bídě a nečistotě proto, že jeho žena urazila pro rozbitou nádobu služebnou dívku a on, právě zahloubaný v učení, se dívky nezastal?“ Pinches Jakubovič se odmlčel. Hluboce se zamyslíl. Jeho malátná bradka a jeho tenké

pejzky se potřásáním hlavy kývaly. Přimáčkl si oběma rukama klobouk pevněji do čela.

Pak si ještě na něco vzpomněl:

„K rabimu Hillelovi, budiž mu pokoj, přišel pohan a řekl mu: „Přistoupím na vaši víru, ale jen s podmínkou, vyložíš-li mi její zásady, pokud vydržím státi na jedné noze.“ „Postav se!“ odpověděl velký rabi a když pohan uposlechl, pravil: „Miluj svého bližního jako sebe sama!“ ... Tak!... Znáte, děťátka, tři věci, na kterých, jako na sloupech stojí svět; Al hatora, učení; al haavoda, práce; al gemilut chasadim, vztah k bližnímu ... Tak, dětičky: al gemilut chasadim... A to je v Izraeli velké slovo.“

Pinches Jakubovič si oběma rukama přilepil ještě jednou do čela klobouk a v zamyšlení šel.

Hoši na sebe vyplázli jazyky. Až po kořeny.

Pinches Jakubovič se zas octl na ulici.

Jde zamyšlen a s hlavou sklopenou do mikve.

Brana jde v noci také do mikve!

„Šalom!“ povídá ledabyle kovář Srul Nachamkes, jak Pinchesa dohání a připojuje se k němu.

„Šalom alejchem!“ odpovídá vážně Pinches.

A jdou spolu. Pinches jest vedle energických kroků Srulových nucen své loudání o maličko zrychlit.

Zde v karpatských údolích přichází vají podvečery velmi časně a dnešní slunné odpoledne se brzy rozplyne v postupujícím stínu hor. Polanská ulice jest oživena, neboť teď před večerní pobožností jest právě čas jíti do mikve. A loudá se tam celá mužská židovská ves. Řemeslníci, nádeníci, povozníci, zemědělci, dřevorubci, kramáři, žebráci (a často všechny tyto živnosti v jedné osobě), s pejzy i bez nich, v kaftanech i v občanských šatech nebo v jejich hadrech, příslušníci čtyřiceti osmi rodin, neboť tolik jest talisů v modlitebně, k rodinám několika vdov nehledíc. Jdou kroky pomalými a s držením těla ode vsí tíhy uvolněným, jako by se již od nynějška připravovali na chvíli, kdy nebude dovoleno mysliti na práci a hlad, na příkoří a dluhy (joj!), kdy toho všeho ani nebude, nýbrž jen plesání, radost, zpěv a kývání se v tanečních rytmech, kdy bude povinností v tento jediný večer v týdnu do syta a co nejlépe se najísti, vypiti skleničku kořalky, snísti alespoň jednu rybičku, a je-li

čistá, navštívit manželku.

Tam důstojně kráčí, jda sám, pan Salamon Fux, v soukenném oděvu, pouze s nepatrným nádechem pejzů a s bradou krátce přistřiženou, ne již kramář, ale obchodník, nejbohatší muž obce a majetník ze všech nejkrásnějšího, stříbrem bohatě vroubeného talisu, který způsobil rodině Šafarově tolik neštěstí. Tam uprostřed svých tří bradatých synů jde v promaštěném kaftaně a s kloboukem kdysi sametovým, třiaosmdesátiletý Mordechaj Jid Fajnermann, mučitel Mojšeho Kahana, týž, který sestupuje do mikve denně, přemoudrý cadik a konkurent v svatosti s Pinchesem Jakubovičem, ne sice tak učený, ale požívající větší vážnosti pro svou zámožnost, přísnost a vzorný rodinný život. A s Chaimkem, svou nadějí, jde k mikve Bajnyš Zisovič, majitel vlašťovky Julči, vyšlapuje si v neuvěřitelně rozbitých tenisových střevících a v krátkém rezavém župánku s čamarovým zapínáním, zřejmě ze zásilky nervosního antisemitského pána. A Josef Šafař, velmi dlouhý a s obličejem poněkud ovčím, který se právě chystá vyjiti skleněnými dveřmi svého krámku, vida kolem kráčeti svého úhlavního nepřítel Salomona Fuxa, rychle se obrací, jako by byl něco zapomněl.

„Ty, Srule, kolik může být hodin?“ táže se smutný Pinches Jakubovič.

„Vím já?“ hází opovržlivě hlavou a spodním rtem kovář Nachamkes.

Ojojjoj!

Ale vtom se Pinches Jakubovič zaráží.

V zátočině cesty, u rohu rusínského konsumu se objevuje jeho manželka Brana. Jde s Fajgou Kahanovou, ženou Mojšeho a kráčejí přímo proti nim.

Brana! Vedle ní poskakuje šestiletý Benci (oj ve, kterak se mýlil Pinches Jakubovič, když mu dával jméno Benjamin, domnívaje se, že po něm nepřijde už nikdo) a cupká čtyřletý Mendl a v náručí nese Brana malou Hudju a v ruce košík bramborů a paží, kterou objímá dítě, drží motyku. Vypadá jako Judith s hlavou Holofernovou a s mečem. Její nohy jsou jako javorové pně a její ňadra plná jako dva pytle pšenice a její život, který porodil dvanáct chlapců a tři dívky, vyzývavě hlásá, že se ještě dlouho nehodlá vzdát svého dobrého díla. Hle, Brana! Hle, Fajga! Vypadají jako dvě rodné sestry. Hle,

pokolení mdlé a nestatečné.

Pinchesovi Jakubovičovi vystávají na čele drobounké perličky potu.

Jak jdou obě ženy po obláscích a blátem polanské ulice (Bůh ví, ty oblásky pod jejich kroky zrovna praskají) mimo oba přátele, hodí Brana po manželovi očima.

Joj!

Ne, Pinches Jakubovič si nestěžuje. Vůbec ne. Jistě, bez Brany by bylo těžko žítí. Nejlépe to bylo viděti po té příhodě s výrobou kořalky z denaturovaného lihu (a věru, nebyli to gojové, byl to Salamon Fux, kdo to anonymně udal), tenkrát, když respicienti finanční stráže Bráně zabavovali dva litry denaturátu a když tomu jednomu rozbila nos a poškrábala obličej a tomu druhému nezůstal až po řemen na blůze jediný knoflík, když ji pak na tři měsíce zavřeli a dům vypadal jako hromada nečistoty, kráva dostávala žrát a nedostávala žrát, došla se a nedošla se, a děti od rána do večera křičely, protože měly hlad. Je pravda, nebýt Brany, nevydělávali by Frojem a Moško v Mukačevě už peníze a Gutman by se v městě neučil kovářem a ani ti malí by byli nedorostli, protože to je jen Brana, která pracuje na zahradě, vypomáhá u Fuxů, dovede si ještě vždy vyprositi, vyplakati, vykřičeti nebo vyvyhrožovati nějaký úvěr a z americké sestry vymučiti ne-li vždy dvacet dolarů, alespoň bednu starého šatstva. Jistě, nebýti jí, krejčoval by Pinches Jakubovič ještě mnohem méně a ještě častěji by říkal zákazníkům, že musí počkat, až někdo pojede do města a přiveze mu knoflíky, nebo niti nebo jehlu, a chodil by ještě roztrhanější a mnohem více by hloubal v učnostech knih a oddaněji myslel na moudrost Hospodinovu. Nežádejme od žen vyšší nazírání, uznejme, že jejich přirozenost tíhne více k tělesnému než k duchovnímu a nerozhořčujme se, že Brana, hájíc práv svých a své rodiny, zachází s manželem neméně krutě než s respicienty finanční stráže. Ne, Pinches Jakubovič si vůbec nestěžuje.

Ojoj!

Dnes ráno, jak zákon káže, přesně čtrnáct dní po objevení se svého měsíčního květu, byla Brana v rituálních lázních. Seděla hodinu v dřevěné vaně v horké vodě a dřívkem si vyškrabala každý zbytek nečistoty za nehty rukou i nohou. Neboť po těch čtrnáct dní

byla Brana nečistá.

A dnes večer půjde do mikve. Až vyjdou na nebi první tři hvězdy a všichni muži se shromáždí v modlitebně, vkročí do rituální lázně po druhé, vejde do její temnoty, rozsvítí svíčku, přilepí ji na zbytek oharků na podlaze a sestoupí do vody. Pak bude Brana již čistá.

Hlubáme-li o dílech božích pronikavěji, nemůžeme neviděti, že pro člověka zachovávajícího zákon není ani trvalého štěstí ani trvalého neštěstí. Že jest život rovnováha. A že v rozdělení času má hlavní význam posvátné číslo sedm. Po sedmi letech tučných a pěkných jako krávy pasoucí se na mokřinách, sedm let tenkých a hubených jako klasy uvadlé východním větrem. Po dvakrát sedmi dnech přívětivých, dvakrát sedm dní zlých a zachmuřených.

Těch dvakrát sedm dní bylo milo žíti. Dny byly jako dukáty, vznešené myšlenky přicházely samy a rozhovory s přáteli byly plné ducha a vtipu. Doma byl klid a mír. Neboť Brana se v těch dvakrát sedmidnech nesměla muže dotknouti, nesměla na něho hleděti, nesměla s ním mnoho mluvit, nesměla se usmívati a zpívati, nesměla mu odestýlati (tento výčet jest zajisté jen pro úplnost, neboť Brana to nečiní nikdy), musila spáti na pytlovém kanapi, z kterého leze seno a na které nebylo Pinchesovi nejen dovoleno usednouti, nýbrž okolo kterého musil obcházeti půlkruhem, aby se ho nedotkl ani cípem šatu. Jak moudré zařízení a jak bohulibý život! A bylo-li už nezbytně třeba, aby mu něco řekla, například s polenem v ruce: „Hni se, lajdáku, a nadělej draček!“ nebo od kuchyňského válu: „Šlak aby ho trefil, ani těch pár nudlí mi nerozkrájí, blázen, blázen, blázen!“, nesměla mu nůž nebo poleno podati z ruky do ruky, nýbrž musila nůž hezky položit na stůl a poleno na zem, nebo mu jím alespoň prásknout před nohy (ale právě jen před nohy a ne na ně) a čekati, až si je vezme sám. Bylo milo žíti.

Ale svátá sedmička již dvakrát proběhla před hvězdným božím trůnem. A kvapem se blíží dny zlé. Vystoupí z potoka dvakrát sedm krav churavých a šeredných a velmi hubených, jakých neviděti po vsí zemi. Brana jde večer do mikve. A té chvíli se člověk přibližuje každým krokem a každým pohybem oka a hodiny utíkají jako jeleni na lučinách. A z těch zlých dní je první nejhorší. Jako vždy a všude.

Neboť Brana se přestěhuje do manželského lože a až děti usnou, nastane to kopání a šťouchání a tahání a Pinches bude dělati ve tmě

zoufalé posunky a bude se odtahovati a bude se odstrkávati a bude šeptati hodně nahlas v poslední naději, že toho osmiletého přec jen ještě vzbudí: „Jankele, spíš už?“ Ale Brana, která se už v životě vzdala tolika práv, lpí na tom svém posledním, na právu na tento jediný den, houževnatě, neúprosně a zuřivě. A ubohému lametu vavovi bude úzko a pojme ho hrůza a bude vidět, jak vše vznešené a svaté, jež se k němu shůry blížilo, zas mizí kdesi v úžasných výškách a že zbývá jen země, země, země a její základy že se otřásají.

Kterak nemá býti člověk neskonale nešťasten?

Ale pod Pinchesem Jakubovičem a Srulem Nachamkesem dýmají již lázně. Pod cestou, tam, kde se říčka dělí v několik ramen, proplétajících se lesklými pásy v suché ploše nanesených sem oblásků a valounů. Tam, kde hned na protějším břehu stoupá masiv Menšulu. Na jeho lesy se již položil stín. Jen nejvyšší holý vrchol ještě hoří plným sluncem.

A jak Pinches Jakubovič hledí před sebe a jak se jeho zrak smutně sune po stráních a zastavuje se navrcholu Menšulu, vzpomíná si náhle na horu nad Gabaonem.

„Jozna byl velký bojovník, Srule!“

Ale Srula Nachamkesa Jozna nezajímá. Ani se neptá, proč právě o něm Pinches mluví. Kovář Srul Nachamkes je amhorec, člověk prostý a neučený a neví, že to byl Jozna, který, když bitvu již již vítěznou hrozila přerušiti noc, volal velkým hlasem: „Slunce zastav se nad Gabaonem a měsíc nad údolím Ajalon!“ A Bůh k vůli svému spravedlivému učinil zázrak: zastavilo se slunce a zastavil se měsíc. Zastavil se čas a hodiny nepostupovaly. Až do vítězství muže spravedlivého.

Ojoj!

*

Polanští mužové se v lázních svlékají a bédr Mojše Kahan se s nimi baví. Stahují kalhoty, svlékají košile, odkládají posvátné cicis, roušky, splývající jim po zádech a prsou, utkané židovskými ženami z čisté vlny. Také Pinches Jakubovič.

Vědí ti amhorecové, proč nosí cicis s mystickým číslem jejich pěti uzlíků a osmi trásniček, které za dne tak elegantně vykukují mladým švihákům zpod vest a u starců jsou tak propocené a umolousané? Snad vědí, že je po celý život kromě v mikve nesmějí

odložit, vědí, že s nimi cicis, až z nich bude čtvrtina odstřižena, půjdou do hrobu, vědí, že je cicis ochraňují před přístupem všeho zlého — ale více neznají. Ale Pinches Jakubovič jest poučen, odkud mají svou tajemnou moc: Cicis! Dvě c jsou v jejich jméně, písmeno c značí číslo 90 a to jest 180; a dvě i a to jest dvakrát 10, a písmeno s, v kterém jest ztajena číslice 400 a to vše dohromady jest 600. A přidejte k tomu 8 třásniček a 5 uzlíků a dospěli jste opět k svátému číslu 613; a tolik je žil v mužském těle a tolik je zákonů, které mužům uložil Hospodin.

Také Pinches Jakubovič svléká se zbožnou úctou své cicis, násilím se přinucuje, aby v této místnosti nemyslel na věci božské a viděl v nich jen vlněnou část oděvu, a nikoli to, čím vpravdě jsou.

A do příšeří lázní vchází přísný stařec Mordechaj Jid Fajnermann. Sám. Nenít' zajisté dovoleno, aby syn viděl otce nahého a bradatí synové zůstali uctivě před lázněmi. Ale Mojše Kahan, vida vcházeťi svého učitele, raději rychle odchází do předsínky k Rivovi, přiložit' ještě pod kotel; aby si zas starý Mordche něco nevymyslel.

Také důstojný stařec se svléká. Jeho dlouhá brada zestárla z běloby již do žlutosti, jeho lebka je do temene lysá a jeho tělo srstnaté. Košičtí pravnucci Mordechaje Jida Fajnermanna, kavárenští povalovači a již poloviční gojové, vykládají, že mají v Polaně tak chlupatého dědečka, že ho v létě musí dávat do naftalinu.

První se chystá vstoupiti do mikve Pinches Jakubovič. Vážně sestoupil na první stupeň.

Chce právě učiniti krok na druhý, kde jest voda a zdvihl již nohu. Ale jak se strojí ponořiti do ní palec, náhle se zaráží.

Co je to?

Pinches Jakubovič třešťi oči na hraniční čáru. A srdce se mu rozbuchává.

Co je to?

Mikve není plná! Do hraniční čáry chybí alespoň půl centimetru. A pod tuto čáru nesmí podle božího rozkazu voda mikve klesnouti nikdy. Nikdy!

Pinches Jakubovič se velice polekal.

Ovšem, mohl sejiti do vody, byla by vystoupila, ten kousek vyplnila a nikdo by byl o ničem nevěděl. Ale to právě Pinches Jakubovič v leknutí nečiní.

Obrací hlavu a zděšený pohled na Mordechaje Jida Fajnermanna.

Stařec s přísnýma očima, důstojný i v nahosti, hledí do těch vylekaných očí tvrdým pohledem. Ale neuznává svého soutěžníka v svatosti za hodna odpovědi. A teprve za chvíli, když zoufalý pohled Pinchesa Jakuboviče trvá příliš dlouho a když se k úpěnlivosti jeho otázky připojují i koutky úst, rozhoduje se, ne k slovu, nýbrž jen k stažení vrásek na čele a k pohybu malíku, od ostatních prstů malinko odsouvaného:

Núúú?

„Mordche...“ šeptá ustrašeně Pinches Jakuboviča ukazuje očima na hraniční čáru mikve.

Stařec tam spočívá zrakem.

Přistupuje blíže.

A rozpaluje se strašlivým hněvem.

Ne, nepraví ani slova, ale jeho bíle srstnatá postava se vysoce vztyčuje, paže se napřahuje a prst kostnatě trčí směrem k hraniční čáře. A hrozná tvář trestajícího proroka s ohnivýma očima se obrací k mužům.

Kvapí sem.

Lekají se.

Ženou se ke dveřím, tlačí se do předsínky a křičí po lázeňském Mojšem Kahanovi. Ten právě přikládá buková polena.

Mojše Kahan spěchá dovnitř. Toť se rozumí, starý Mordche! Toť se ví, starý Mordche zas něco má, jakpak jinak? Ach, jak nenávidí Mojše Kahan svého mučitele, zloděje své prázdně i peněz, kvůli němuž jedinému bude v zimě musit vytápět lázně šest dní v týdnu!

Prorocký stařec stojí ještě nad nádrží s napřaženou paží.

A teprve tehdy Mojše Kahan chápe. A bledne.

Opravdu! Patnáctiletý Riva, jeho syn, kluk zlořečený, když prve nabíral z mikve do kotle vodu, přebral.

„Víš, Moško, co to pro tebe znamená?“ volá Alter Ickovič, snaže se napodobiti prorocký postoj Mordechaje Jida Fajnermanna.

Pod Mojšem Kahanem se chvějí kolena a sklíčeně odpovídá:

„Vím.“

Osm mužů zas na sebe rozhořčeně navléká košile a cicis s posvátným číslem jejich písmen, třásniček a uzlíků, obléká kalhoty, obouvá boty a vybíhá z lázní, aby zvěstovalo židovské obci hroznou

zprávu: polanská mikve je nečistá.

Rozbíhají se.

Jen Pinches Jakobovič nespíchá. Vychází, zastavuje se, hledí na zruřovélý vrchol Menšulu a praví Sruлови Nachamkesovi, který jest již o dva kroky napřed: „Dělá se pěkný večer. Na šábese bude hezky.“

Ale kovář má smysl jen pro novinu, kterou omráčí každého, koho potká, a spěchá velkými, energickými kroky.

*

Pinches Jakobovič zašel ještě domů. Byla to právě výhodná chvíle, zrovna tohle pozdní odpoledne chodívá před šábeseš Brana na obecní pastvisko pro krávu.

Přestrojil se do šatů trochu méně roztrhaných, pohladil po hlavě prostředního chlapce a napomenul ho, aby ty svícínky pěkně vyleštil, aby měla maminka radost, na dvorku řekl nejstaršímu, aby to dříví rozštípal hezky, protože by se maminka jinak zlobila, na ty docela malé, hrající si v blátě na ulici, se usmál, pohrozil na ně žertovně prstem, a šel navštívit Abrama Cina. Porozprávěli si o neštěstí, které stihlo obec, o následcích, které by mohlo míti, a při tom si Pinches Jakobovič vzpomněl na krásnou a poučnou příhodu, kterou zažil Bál Šem, budiž mu pokoj, s arcibiskupem — odpadlým Židem. Není věru větší radosti než rozmlouvati s moudrými přáteli o moudrých věcech. Pak se odebral k Nachamkesům a vyprávěl tu dětem o košíku Ahasverově, do kterého musilo vskočiti vše — i smrt. Posléze se ještě stavěl u Eizigovičů a rozmlouval se slepým dědem rodiny o šechině, boží velebnosti, roztroušené dnes ve věcech, kterou však Mesiáš spojí v jednotu. A bylo věru s podivem, jak vznešené myšlenky ho toho dne napadaly a jak krásná slova mu přicházela na rty sama, aniž je hledal.

Mezitím postupoval stín po Menšulu vzhůru, minul lesy na jeho stráních, stoupal výše po jeho holém vrcholku a nechal zářiti už jen jeho hrot. Ale také ten zhasl a údolí se potopilo do mlhavého šera. Ted' dělily svět od příchodu princezny Sabat již jen minuty a krátká modlitba minche.

Polanskou ulicí pospíchali k modlitebně, budově ne nepodobné chýši lázní, poslední hloučky Židů. Také Pinches Jakobovič se starým Eizigovičem, jeho syny a vnuky.

Pojd', příteli můj, vstříc nevěstě, vstup sabatu uvítejme!... Vejdi v

míru, koruno manžela, a v radosti a v plesání do středu věrných lidu vyvoleného! Vejdi nevěsto; vejdi nevěsto!

Pak Mojše Kahan rozsvítil v dřevěných a plechových lustrech svíčky a vycíděná okna božího domu slavnostně zazářila do polanského večera.

Ale toho šábesu, snad právě proto, že nebylo zadost učiněno zákonu o umývání a že nabyly vrchu síly nedobré, se v modlitebně mnohem více než na princeznu Sabat a na Hospodina myslilo na Mojšeho Kahana a na ztřeštěného Rivu a na mnoho jiných věcí s nimi souvisících, a mezi rituálními pultíky bylo velké pobíhání a mnoho křiku a rozčilování.

Mikve jest nečistá!

Jak to bylo? Kdy to bylo? Kdo to uviděl první? Jak se to přihodilo? Jaké budou následky? Co se stane? Co se má dělat? Kdo to bude platit? Neboť každý ze shromážděných pokládá znečištění mikve za urážku svoji.

U pultíku s dvěma svíčkami, postaveného vedle stánku s přesvatou tórou, stojí švec Lejb Abrahamovič, zahalený teď v páteční večer samojediný z celé obce černě a bíle pruhovaným talisem, dělá kantora, vítá veselým, byť trochu přiškrceným hlasem princeznu, zpívá, kloní se stokrát, kloní se v dlouhém řetízku stokrát, napíná překrvené hlasivky do nezvyklých výšek, zachvívá se celý nadšením a námahou — a Židé ho neposlouchají, neposlouchá ho patrně Pán Bůh a princezna zcela určitě ne.

Neboť Izrael se hádá.

V tom, co se má stát, jest židovská obec konečně za jedno:

Ať Bajnyš Zisovič ihned po šábesu, ale hned, hned, jak se rozední, zapřáhne, ať jede okamžitě do města, ať jede tryskem, ať nešetří koně! Ať ihned přivede rabína!

A věru, celá rozhořčená a po rychlém činu prahnoucí obec vidí ten zběsilý trysk Zisovičovy Julči jitřním šerem a vidí státi Bajnyše jako na válečném voze, třímajícího otěže a točícího nad hlavami koně bičem.

Ale v ostatním zajedno není.

„Kdo to má platit?“

„Toť se rozumí, že to musí platit Mojše!“

„Proč Mojše?“

„Protože to je jeho věc, ty chytrý!“

Mordechaj Jid Fajnermann se vády neúčastní. Sedí na stoličce u svého pultíku, jeho lebka je lysá, jeho vousy žluté stáří, a na své přísné oči si nasadil drátkové brejle. Hledí do velkých písmen knihy, a dopředu, dozadu se kývaje, odpovídá kantorovi. On, nejkřutěji uražený, do hloubi duše dotčený, jehož nepřetržitě padesátileté sloužení Bohu denním sestupováním do mikve bylo teď zločinnou rukou násilně přerušeno, hledá útěchu v modlitbě, nenalézaje ji. Neboť žádný hlas a žádný zpěv nemohou přehlušit hluboké vědomí neštěstí a křivdy. Jakých hrůz seto v životě již dočkal? Kolik ho jich ještě čeká, než mu bude dovoleno zemřít? Kdyby po tolika ranách života dovedl plakat, plakal by. Ale jeho tvář jako ze staré sloně jest nehybná a kývá sebou dopředu, dozadu.

Když kantor Lejb Abrahamovič, kloně se stokrát a stakrát, volá do třepotajících se plamenů svíček potřetí a křičí s krajním napětím hlasu: „Rititi! Tárára! Pojd', příteli můj, vstříc nevěstě; vstup sabatu uvítejme!“, dostupuje váda v modlitebně vrcholu.

Neboť v tuto chvíli vzrušuje obec otázka zásadní: padne bédra Mojše Kahan, nebo se Mojše Kahan udrží? Již odpoledne ji ve vsi rozvířil švec Gutman Ickovič, který se předloni také ucházel o placené místo bédra a šamesa, ale propadl. Gutman Ickovič sice klidně sedí vedle Mordechaje Jida Fajnermanna a zbožně spolu s ním odpovídá kantorovi, ale otázku živí jeho bratr Berko a jeho švagr Šulem, agitují od muže k muži a nalévají do ohně oleje. Otázka zní již zcela konkrétně. A je to výzva k otevřenému boji.

„Co chcete od Mojšeho? Může za splašeného kluka?“

„Tak? A kdo je odpovědný? Splašený kluk? A kdo bere peníze?“

Ani Pinches Jakubovič nemůže dnes povznést mysl k Bohu. Snaží se o to, pokouší se o to vždy znova vši vroucností vůle, ale na jeho sobotní jásání naráží stále a se všech stran ohrožená existenční otázka přítele Mojšeho Kahana, a cítí, ne, on vidí, jak zhmotněná slova povykující obce srážejí jeho modlitbu, již již se vznášející nad trámoví modlitebny, zpět dolů a jak je to hlavně odevšad vystřelované slovo „Mojše“, které jako přetěžká koule dohání verše jeho blahořečení, lehá si na ně a padá s nimi na podlahu, až se z ní zakouří obláček prachu.

Je to svědomí, které Pinchesa Jakuboviče trápí?...Pryč pokušení!

Kdo se to opovažuje mluvit o špatném svědomí?... Byl by se kterýkoli Žid vůbec směl chovati jinak?

Mezi rituálními pultíky chodí pobledlý a dnes tak opovrhovaný Mojše Kahan, vystupuje na stoličky, v dřevěných lustrech upravuje a narovnává svíčky a předstírá horlivost, jako by se jí dalo ještě něco napravit. A vzadu, v koutě u vaberiše šich, komory s hustým laťkovým mřížováním, kam zítra budou smět i ženy, se v licoměrném zhroucení choulí lotr Riva. Ale když si je jist, že se na něho z velkých nikdo nedívá, poťouchle se usmívá a vyplazuje na šklebící se mu kluky jazyk.

V talis zahalený švec Lejb Abrahamovič křičí velkým hlasem po sedmé svůj refrén: „Rititi! Tárára! Pojd', příteli můj, vstříc nevěště...“

Pan Salamon Fux, s lehkým jen nádechem pejzů, který zítra k hněvu Josefa Šafára oblékne svůj stříbrem lemovaný talis, vyskakuje, tluče dlaní do pultíku a křičí: „Bude-li pak ticho?“ A poněvaď znova vidí povykovat rozedraného výrostka s vlasy jak vrabčí hnízdo, Šmila Grünberga, kterého včera napůl cestě z města vzal do vozu, hrozí na něho pěstí: „A ty, počkej, až zas budeš chtít, abych tě svezl!“ Ne: toho pátečního večera se Bohu Hospodinovi v shromáždění polanské obce zalíbit i nemohlo. Princezna nevěsta jistě s odporem odvrátila tvář. Andělé, jako již tolikrát ve věčnosti, řekli opět Hospodinovi: „Prosíme tě, ó, Pane, jen pohlédni dolů! A řekni upřímně: Je spravedlivé, že polanské Židy miluješ více než nás?“

*

Pinches Jakubovič jde domů. Vidí svou chýši již zdaleka zářiti. V páteční večer v usnulé vesnici a mezi zhašenými rusínskými chýšemi židovské domky vždy daleko září: vycíděnými okny a za nimi sobotními svíci, stojícími na bíle prostřených stolech uprostřed pšeničných chlebů zahalených do bílých roušek. Pinches Jakubovič svůj stůl již oknem vidí. Hoří na něm sedmnáct svící, hlásajících slávu Branina života: každý má jednu, on, ona, i ti tři, kteří jsou již ve světě, i ti čtyři zemřelí, i těch osm, kteří tu pocházejí a batolí se, čekajíce na večeri. Svíčky jsou v svícínkách dřevěných, cínových, plechových, v oněch čtyřech růžových, které každého roku Brana vyrábí z malinových zrněk, zbylých jí po lisování šťávy, i jen tak nalepeny na plechovky od rybích konserv. Okno, zářící do

večera pod střechou objatou temnými korunami jasanů, dojíímá; snad nějakou pradávnu, až k prapředkům vzdálenou vzpomínkou na bezpečí, jehož, jsouce pronásledováni, již již dosahujeme. Také světla dojíímají. A také čekající na vás děti. A k Pinchesovi Jakuboviči sestupuje pocit něhy, slavnosti a velebnosti. Ale také trochu — maličko — strachu se v něj mísí.

„Git šábés!“ pozdravil sobotním pozdravem rodinu.

Ale Brana mu nepoděkovala, jen po něm loupla očima a přešla hned k věci:

„Kdo řekl Mordchemu, že je mikve trejfě?“

„Mordchemu?“ přemýšlel Pinkus. „Ani nevím. Snad Srul Nachamkes.“

Ano, tak je to správné. Jest zajisté lépe pomoci Bohu nepatrnou lží, než dopustiti v den tak slavnostní pohoršení.

Brana neodpověděla. Jen se na něho kratičce podívala, a věru, kdyby se v té chvíli Pinches Jakubovič necítil tak silen a neměl na sobě krunýř nezranitelnosti alespoň její rukou, byl by ho ten pohled proklál naveskrz.

Kdo se v takovýto den může starati o ženský hněv? Pinches Jakubovič se začal modlit.

„Mír s vámi!“ Chodil místností, rozkládal rukama, tleskal do nich a zpíval hlasitě svou modlitbu, či spíše říkal ji tím podivným recitativem, kterému se říká nigun a který zní jako lkání, nářek a žalování. A Brana, soptíc hněvem, běhala z místnosti do síňky, třískala dveřmi a hledala podnět, aby se mohla rozkřičeti. Pinches Jakubovič se snažil neslyšet.

Plesk! vlepila pohlavek Janklovi, který jí u dveří překážel.

„Čert vás vezmi! Hrom ze sedmého nebe vás ubij! Černý rok na vás, na všechny! Lajdáci, lenoši! Celý den se klackují po vsi, prstem nikdo nehne a pak večer přijdou: „žrát!“ Kluk je tak líný, že se ani ode dveří nehne! Jako táta. Nebreč koni! Nebo tě roztrhnu!“ Plesk! A ještě jeden pohlavek.

Jankl, vědom si způsobené mu křivdy, zlostně pláče. Brana tluče dveřmi.

„Šlak ať vás všechny trefí!“

Pinches Jakubovič zesiluje jen velice hlas, a brzy přecházeje do vysoké polohy a brzy do nízké, lká, nařká a žaluje svůj refrén: „Mír

s vámi!“, žehná rukama, tleská, chodí místností tanečními kroky a pak zas jako by v hlubokém zamyšlení.

„Lenoš!“ ukončuje také Brana svůj refrén. A dodává zlostně jako by pro sebe: „Toť se ví, Srul Nachamkes!“, podržujíc si tak poslední slovo, neboť nyní nastává chvíle, kdy každý hněv, jsa vychován tisíciletou kázní, se musí skrýti tam, odkud byl vyrazil, a neučiní-li tak, chrániti se alespoň, aby se projevoval.

Otec si právě nad plechovým kbelíkem u kamen lije hrníčkem na ruce vody.

A všichni, i hněvem rudá Brana, i vzdorovitě se mračící Jankl, i ti maličtí, se rozestavují v záři sedmnácti svící kolem bílého stolu.

Otec přichází, aby požehnal svaté večeři.

Oběma rukama si pevněji přitlačuje k lebce klobouk.

Modlí se.

A když dochází k slovům: „Pochválen budiž, Hospodine, Bože náš, králi světa, který táhneš ze země chléb,“ bere pán a kněz rodiny očištěnýma rukama do bílé roušky zabalený chléb a maličko jej před světly pozdvihuje.

Ukrajuje chleba, láme jej, namáčí do soli a jí, pak láme, namáčí do soli a podává ostatním.

A sedají k večeři: nejprve k dvěma maličkým, nakyselo s pepřem uvařeným mřenkám s pepřovými knedlíčky, které Brana posunula před otce rodiny poněkud méně vztekle, než by tak byla učinila před deseti minutami. A otec, uždibuje prsty s kostiček drobty bílého masa a namáčeje do studené omáčky sousta chleba, hledí s láskou na syna Jankla; protože on tento dar uchvátil; proto, že mu bylo prve ublíženo. Ryba není ryba a jen lidé nevědomí a s hluchými nitry se na ni mohou tak dívati. Všimli jste si někdy úžasné smutných rybích očí? Ryba toť snad i židovská duše, zavržená, ze všech nejnešťastnější, a právě proto nemá. Do ryb se vtělují duše od tváře Hospodinovy zahnané, protože potupily bližního a může je vysvoboditi jen zbožný Žid, sní-li je zbožně o jednom z tří šabesových jídel. Ach, Bráno, nešťastná Bráno, příští smutná rybo, rybo navždy mlčenlivá, kterak tebe vzdechnutím nepolitovati? A najdeš, Brano, rybo Brano, zbožného, který tě sní?

A po rybičkách, zatím co ti malí se tahali o talířek s octem a pepřem a vylizovali jej, zapěl otec píseň, vítající příchod sedmého

dne, k chvále Krále Králů a z vděčnosti za tuto slavnou chvíli; a ti větší, Jankele s plavými pejíky až na ramena, osmiletý Josl, který zpíval velmi falešně a ještě také malý Benci, který bude zítra, až ho matka trochu umyje, velmi hezký, a trochu také pětiletá Ritka s velkým lišejem u nosu, pěli na plná ústa spolu a jejich společný zpěv otevřel ozářené okno a nesl se daleko do noci. A pak přinesla matka nudlovou slepičí polévku.

Toho večera Brana již nepromluvila. Nepromluvila při jídle, nepromluvila při otcově modlitbě po večeři. Ale bylo viděti, jak její hněv, opadlý prve tak náhle, roste a byl strach, aby se opět nevyžil. Nepromluvila slova kromě: „Marš spat!“ těm starším, když ti malí usnuli na podlaze a když ty dva nejmenší uložila na nečistou — ve vyšším smyslu nečistou — pytlovou pohovku, z které leze seno.

Pak na ni se vzdorem v koutcích úst a ustrojená vlezla také, zachumlala se do pokrývky a jak při zlostném obracení udeřila svým svalstvem o pohovku, dřevo zapraštělo.

Když si Pinches Jakubovič počel v nábožné knize, odebral se také na lože. A když si na slavníku našel pohodlný důlek za čtrnáct dnů tam vyhloubený a když se zabalil do peřiny, jaksi se celý zavrtěl blažeností a pociťoval, jak velká rozkoš jest lehnout si do postele a takhle pohodlně se v ní rozložití.

Kterak se také neradovati?

Na prostřeném stole svítí sedmnáct svíček, a nepřijdou-li snad v noci andělové a nezhasí je, dohoří samy, neboť v den sabatu není dovoleno dělati nic s ohněm. Svítí, planou a rozhazují po stropě jemné mihotání. Jasně, krásně a svaté. Světlo, tora, Bůh! Jen lidé, jimž nedal Pán více zraku než zvířatům, mohou ve svíčce viděti všední věc, která se vyrábí, kupuje, dohoří, začmoudí a zhasne. Svíčka toť světlo, světlo toť tora, tora toť zákon boží, dílo boží, jeho část. A část Boha v témž sice smyslu, ale viděná jinou ještě jistotou. Část velebnosti boží odešla totiž po zboření chrámu s Židy do vyhnanství, do goletu, táž, již opět shromážditi v jedno bude hlavním úkolem Mesiáše, až přijde. A tato částice božství jest roztroušena jako malé jiskřičky ve všech věcech a jest jen na lidských očích, aby pronikly skrze povrch až k ní. Jest v slunečním paprsku a v závanu větru, jest v hebkosti vodní vlny a ve vůni květiny, v jehle a niti, v pohledu zvířete, a někdy se zatřepetá i

v činu gojském. Kde jsou oči dosti slepé, aby ji neviděly v světlech, planoucích v sedmnácti ohnících na bílém stole a pohrávajících si v jemném mihotání po stropě?

Jaké štěstí! A jaká blaženost pociťovati to vše v svátý večer, když byl člověk osvobozen ode všeho zlého, když je kolem klid a mír a jen dětičky oddechují a když se po celotýdenních útrapách tak krásně zahřívá postel, v níž je člověk sám!

Pinches Jakubovič sladce usnul a snad také protože jeho poslední bezděčný pohled při obracení padl na převelký kopec, který na vyrudlé pokrývce vzdorně nakreslily hýždě Braniny, zdálo se mu té noci o hoře nad městem Gabaonem, o vítězném boji a o zázracích, které činí Hospodin k vůli těm, kdož ho milují.

— — —

A toho dne — den zajisté počíná a končí vyjitím hvězd — chválila duše Pinchesa Jakuboviče Hospodina hlasem velkým ještě jednou.

To tenkrát, když se v sobotní dopoledne s pruhovaným talisem na ramenou a s kuní čepicí na hlavě vrátil z modlitebny, postavil se ve světnici k otevřenému oknu pod jasanovými větvemi, aby zpíval. Aby zpíval všemi zásobami hlasu a vší silou plic, aby zpíval jásavou píseň, nejkrásnější, nejslavnější a nejpyšnější, kterou lid izraelský má:

*Počínám přesladce zpívat
a po vlnách zpěvu letí má duše,
po Tobě toužíc, stejně jako celá má bytost.*

Tato píseň, jediná z modliteb lidu izraelského jest psána aramejsky. Není překládána do hebrejštiny ani do jazyků pohanských a také modlitební knihy těch, kdož odešli příliš daleko na západ, takže k rozmluvě se svým Bohem potřebují již jazyků cizích, ji nechávají nepřeloženou. Tak rozkázal Bůh Hospodin. K vůli andělům. Nechtěl, aby andělé, mluvící jen hebrejsky, rozuměli této písni, aby žárlili na člověka a záviděli mu jeho úzkývztah k Hospodinovi.

*Neb duše má nabude teprve pravého tvaru
v kadlubu dlaně Tvé
a pocítí všechna tajemství Tvoje.*

A zatím, co u otevřeného okna stálo tělo Pinchesa Jakuboviče s tváří zrudlou a s krčními svaly do přetržení napjatými, letěla píseň,

a po jejích vlnách klouzala Pinchesova duše nad koruny jasanů a nad mraky a vzhůru k nebeské klenbě a zde v změti a návalu duší těch, kdož v tuto chvíli zpívali zároveň s ním, se drala lokty dopředu a bušila vši silou a zuřivostí obou pěstí na bránu, domáhajíc se vstupu před všemi ostatními.

Pinches Jakubovič přešlapuje a křepče a zdvíhaje kolena, křičel tak náramně, jak toho dne v Polaně už vůbec nikdo nekřičel. A právě v takovýchto chvílích cítil Pinches Jakubovič, že jest jeho duše svobodná a na žádném pozemském tvorů nezávislá, že je čistá a svátá, že mezi ní a jejím Bohem není překážky a že se jejím modlitbám nestaví v cestu žádný nepřátelský mrak, který by je do sebe vpíjel a dále nepouštěl; a cítil, že jest on, Pinches Jakubovič, přec...snad... lamet vav. A není-li jím snad posud, že starý žebrák přijde ještě jednou, bez ukazováku položeného na chrápní nosu a bez obou prstů položených na bradě, a že nebude již bručeti, ale promluví jasně a zřetelně. A Pinches Jakubovič cítí, je-li pravda, že na jeho plecích spočívá svět, že Izrael spí bezpečně a může spát klidně až do brzkého příchodu Mesiáše.

Pinches Jakubovič pěl a za jeho zády se vadila Brana s dětmi.

„Šlak aby tě trefil! Černý rok na vás!“

Dnes: v sobotu!

Ach, Bráno, příští nemá rybo se smutnýma očima, najdeš zbožného, který tě sní?

*

Princezna Sabat se vrátila k Pánu.

Hospodin rozkázal, aby andělé rozžali na nebi tři světla na znamení, že lhůta jeho nejvyšší milostivosti jest ukončena a že povolává opět nejsladší milostnou princeznu k svému boku na trůn, nad nímž jako blesky září písmena, z nichž byl stvořen svět. V Polaně nastalo loučení a rodiny si přály dobrý týden:“Gite voch!“

A Brana zůstala nečistá.

Zůstala nečistá ještě mnoho dní potom.

Jsou věci, o kterých se veřejně nemluví, ale které vzrušují. Má býti v Polaně ještě mnoho žen nečistých a mnoho žen bez mužů a mnoho mužů bez žen? Mordechaj Jid Fajnermann se nemyje. Sedí jen v modlitebně, modlí se a jeho hlava klesá stále níže. Zjednejte nápravu!

Ihned po šábesu, za rozbřesku nedělního jitra, tryskem a nešetře koní, do města arci nejel nikdo. Nejel tam nikdo ani odpoledne. Rozpětí mezi desetikorunami zálohy, které žádal za cestu Bajnyš Zisovič a dvěma korunami, které mu nabízel Mojše Kahan, bylo totiž toho dne ještě příliš velké a Nusn Majerovič se nechtěl vydat na cestu bez zálohy dokonce patnácti korun.

Ani v pondělí tam nikdo nejel. Činy byt' i rychlé a naléhavé, probíhají ve fantasii těch, kdož po nich vášnivě volají, přece jen nekonečně rychleji než ve skutečnosti, neboť duše nezná překážek, hmotný svět jich však má, žel, až příliš mnoho. Toho dne se vydali Bajnyš Zisovič se svým milým synem Chaimkem do hor za Menšulem hledat Julču. Ta se kterýsi den minulého týdne, neznámo který, vydala podle dvacetiletého zvyku sama, pomalu a rozvážně do menšulských pralesů a dále nad ně, kde jsou poloniny, tráva, slunce a kde se pasou přátelé koně.

Našli ji, vystoupivše na travnatou vlnu hory, až někde na Perechrestu, dobrých šest hodin cesty od Polany... „Julčo!“ zavolal na ni jásavě Bajnyš již z daleka. Pasoucí se Julča pozdvihla od země hlavu, upřela oči, i to zdravé i ono s bělmem, na své pány, zamávala na pozdrav chvostem a pásala se dále. Šli blíže, Bajnyš si sedl do dřepu, rozpřáhl náruči jako k milostnému objetí a laskal se: „Julinko!“ Julča kývala přívětivě hlavou, mávala ohonem, ale když přišli ještě blíže, kousek odklusala. A pak ještě kousek. A teď nastalo přemlouvání, slibování, lichocení, předstírání a honění, které stará kobyla, vžívajíc se do hříběcích let, pokládala za hru, pořádanou k její kratochvíli. A když posléze Chaimek s jednoho boku a Bajnyš s druhého sáhli ke kamení a k ryku a divokému mávání rukama, když štváli Julču i sebe po polonině, po kamení, po trávě i brusiní a zvorem dolů a zvorem nahoru, objevilo se, kolik pravdy bylo v Bajnyšově tvrzení, že Julča létá jako vlaštovka. Vydrželi to déle než ona. Zahnali ji ke křovinaté skalce a tam na ně počkala, vlídně se na ně svým jedním okem dívajíc. Tak se svobodymilovná Julča, měla-li býti odvedena do domácí stáje, chovala po dvacet let vždy.

V úterý ráno se Bajnyš Zisovič do města skutečně vypravil. Ale rabího toho dne nepřivezl, věci neprobíhají tak jednoduše, jak si nedočkavé duše představují, a nepřátelská hmota světa, jak již řečeno, je velmi úkladná. Polanští Židé nejsou dosti bohatí, aby si k

vozářům mohli u kováře dát hotovit také ještě brzdy, kromě toho si Bajnyš zapomněl na cestu od někoho vypůjčiti sekeru, a tak se na ostrém sjezdu vysokého kopce, který odděluje obě příčná údolí, stalo, že si nemohl utnouti žádnou hrázku a byl nucen mezi loukotě zadních kol strkati trouchlivé větve, které se neustále lámaly. A potom pod svahem, když se už domníval, že má vyhráno, se mu dvakrát přetrhly postranky, a on, protože neměl provázek a zapomněl doma nůž, se velice zdržel... Brana, Mordche, uražená obec i rozhněvaný Bůh musili čekat. A třeba říci, že Hospodin, který do nebe volající nepořádek Polanských zná tak dobře, se ze všech vzrušoval nejméně.

Ale Bajnyš Zisovič nepřivezl rabiho ani ve středu dopoledne. „Pro Boha, co se stalo?“ ptali se úzkostlivě v Polaně, vybíhali při blížícím se hrčení každého povozu, a smutný Mordechaj Jid Fajnermann bez zřetele na hrkot vycházel na zápraží a chvíli zde postával každých deset minut. Jejich obavy z neštěstí byly bohudík plané. Rabi jen nemohl; odjel na komisi. V sousední obci zařídil šechtr rituálně tele, ale poněvadž v jeho vnitřnostech zjistil podezřelé nepravdivosti, byl povolán rabi, aby rozhodl, smí-li maso dobytčete pravověrný Žid požívat, či musí-li býti pod cenou prodáno křesťanům.

Tak se stalo, že přijeli do Polany ve středu až za soumraku.

Byl to slavný vjezd. Na kozlíku Bajnyš, vedle něho městský šames a za nimi na velké kupě sena, maje pod sebou podestlány pokrývky a koberce, nehnutě seděl pán s prokvetlou bradou, v hedvábném kaftanu a sametovém klobouku a mezi kolena svíral hůl se stříbrnou rukojetí. Před ploty svých chýší, jsouce jen polozřetelní soumrakem a splývající v hromady, stáli v uctivém mlčení polanští Židé se svými rodinami, rabi, bera jejich úctu na vědomí, maličko a spíše duchovně než tělesně pokyvoval hlavou a Julča kráčela pomalu a rozvážně. Byla to velká chvíle. A každý, kdo ji prožíval spolu, byl si její velikosti vědom.

„Konečně!... Jméno boží budiž pochváleno!“

Polana si ulehčeně oddechovala.

Bajnyš zajel před Fuxův krám. Tam již s důvěrně oddanými úsměvy as hlubokou poklonou čekali pan Salamon Fux a paní Ester.

Rabi byl uveden do parádního pokoje. Do pokoje, kde vše vonělo důstojností a blahobytem, kde bylo vše plyš, dub, soustružnická

práce a vídeňský vkus našich babiček. Těžké zelené záclony na zamřížovaných oknech byly již spuštěny a nad stolem s tlustou plyšovou pokrývkou svítila masivní petrolejová lampa, nastříbřená a s mnohými ozdobami.

„Přiveďte bédra!“ více zašeptal než promluvil rabi.

A po těchto slovech, pronesených se smutnou vážností, nebylo věru ani potřebí nervosně rychlých pohybů šamesových prstů, jimiž jako by hostitele mírně vystrkoval z místnosti, aby pan Fux a paní Ester pochopili, že svátý muž chce se svými myšlenkami a svou velkou odpovědností zůstatí o samotě.

Přiběhl udýchaný bédr Mojše Kahan.

Stanul před zeleně červenou plyšovou pohovkou, před tajemným mlčením, před bezednou hloubkou modrých očí, soustředěně hledících ne na jeho hlavu, nýbrž skrze ni někam do nekonečných dalek a do věčnosti.

Mojše Kahan nevydržel do toho mlčení a do toho pohledu patřiti dlouho. Così v něm zatrhlo a vyrazil hlasem, který přeskočil:

„Rabi, mám šest dětí!“

A aniž bylo třeba na cokoli se dotazovati, vypověděl překotně a vše o celém tom neštěstí a jak se sběhlo a všechno o polanské mikve.

Rabi, neznámo, zda poslouchaje čili nic, se nepohnul. Nepohnuly se ani jeho oči. Zde sedělo v žlutavém osvětlení jen jeho tělo. Lampa kreslila na žlutý plyš stolu bílý kruh. Na dveřích s těžkými zámky se zlatě blyštěly vycíděné mezusy, v jejichž schránkách jest smlouva Izraele s Hospodinem.

Mojše Kahan se chvěl.

A tehdy se zdálo, že se nehybné oči rabiho loučí s nekonečností, že od ní odcházejí, že se vydávají na cestu do světa, že přicházejí blíže, stále blíže a zastavují se konečně na tváři Mojšeho Kahana.

A rabi promluvil. Mírně a laskavě: „Však víš.“

Jen tato dvě slova pronesl. Ale jaká propast poznání se to před Mojšem otevřela! To byly dva údery Mojžíšovou holí do skály, z níž vytryskl pramen, dva vztyčené prsty, jež jsou znamením kmene Kohen (jeho, Kahanova kmene), dva blesky, otvírající nebesa. Byly v nich všechny minulé i budoucí hříchy Polany, byla v nich strašlivá hrozba, ale bylo také odpuštění, milost a smíření. A byla v nich

nekonečná moudrost.

Jako bleskem osvícen pocítil náhle velikost svého provinění.

Polanská mikve je napájena malým praménkem, který vyvěrá na jejím dně a nemá přirozeného odtoku kromě toho, který se vsakuje do bahnitého dna. Co mikve mikví stojí, po generace, od nepaměti, jistě po staletí, nikdy neklesla její hladina pod přikázanou čáru. Jáma s čtyřiceti vědry vody? Jaké rouhání! Toť jednota lidu izraelského v goletu, zemi vypuzení, jednota mužů, žen i dětí v životě a smrti, v zdraví i nemoci, v radostech i utrpení, v hříchu i ctnostech, v zachovávaní zákona Hospodinova; toť nejužší spojení se všemi pokoleními, která kdy do této očistné vody sestoupila, s dědy a pradědy nazpět až do země zaslíbené a do budoucnosti až k těm, k nimž přijde Mesiáš. Souvislost byla přerušena. Velké jest provinění Rivy, syna Mojšova. A velké jest provinění Mojšeho Kahana, který neostříhal dosti svátosti.

Ne, více než tato slova moudrý rabi nepromluvil.

A Mojše Kahan šel, maje v mysli i srdci slova: „Však víš!“ těžká jak žernov oslici.

*

Druhého jitra stáli ve vlhkém přítmí polanských lázní a nad pohořím stearinu a loje po okrajích mikve rabi, městský šames a sklíčený Mojše Kahan. Voda z nádrže byla již vybrána, na jejím dně prorážela bahnem jasná kulička praménku a Riva vysával hadrem zbytek vody.

Na podlaze byly připraveny kbely s mlékem. Neboť voda v každé mikve musí býti pramenitá a s tou jest před tvářmi Hospodinovou rovnocenné toliko mléko, které také vyvěrá z pramene čistého. Tak bylo po dlouhých sporech rozhodnuto učenci a tak stojí v Šulchan Aruchu.

Rabi rozkázal liti mléko do mikve.

Městský šames lil a Mojše Kahan lil a Riva poněkud vyjeveně hleděl na bohatství, které se tu vylévá za oběť tomu, jehož jména zde nesmí býti vzpomínáno a za hřích, spáchaný Rivou.

„Však víš!“ letí hlavou Mojšeho Kahana.

Ale co se to děje s mikve? Hle! Tam dole v nádrži! Jaký zázrak se to tam dokonává?! Hleďte vy všichni, kdož máte oči k vidění a slyšte všichni, kdož viděti nemůžete:

Zmizela voda, zmizel skleněný míček pramene, není jich, a vše jest jen mléko, mléko, mléko bílé jako rozprostřené šabesové roucho a jako višňové květy. Není mikve, není hřichu spáchaného Rivou, není prokletí lidu polanského, ukryly se, byly zastřeny bělostí, zapadly do věčnosti časů, vizte, plesejte a radujte se!

Mléko šplouná a stoupá, bude stoupati celý den, vyplní nečistého půl centimetru pod hraniční čarou, mléko se oddělí od vody, voda se vyčistí: tehdy bude opět mikve a Polanští zas naleznou zalíbení před Hospodinem.

Plesejte a radujte se!

Městský šames lije do jámy poslední kbel.

Venku před lázněmi čeká hlouček židů. Mordechaj Jid Fajnermann jest mezi nimi a také pan Fux.

Rabi v průvodu dvou šamesů vychází z lázní. Jeho vztyčená hlava září moudrostí a jeho jemná, krásná ruka svírá stříbrnou rukojeť hole. Před hloučkem stojí již Riva s hrníčkem vody a utěrákem tak čistým, jak jej Kahanova rodina nepamatuje. Mojše Kahan odbírá rabímu hůl a lije mu na hroty prstů vody, aby ho očistil od doteku s nečistými lázněmi. A zatím, co se rabi pomalu utírá o ručník pokorně držený Rivou, hledí dlouze a celou hloubkou svých modrých očí chlapci do tváře a pak maličko a sotva zřetelně dvakrát kývá hlavou. I tento pohled byl již obsažen ve včerejších slovech: „Však víš!“ A Riva se sklopenýma očima jest rudý do kořínků vlasů.

Pak v průvodu hloučku odešel rabi k Fuxovům.

A když v parádním pokoji uchystala paní Ester přesnídávku, když ho pan Fux uctivě důvěrnými očima a dlaní zval ke stolu, dříve než se počal modlit, řekl rabi laskavě, mírně a bez stopy výčitky:

„Horšího koně než Bajnyšovu Julču v Polaně už nemají?“

Pan Fux se zdvořile usmál a po jídle šel do vsi hledati jménem židovské obce jinou příležitost. Našel. Ale Nusn Majerovič, jsa rozhněván, že prve byla dána přednost konkurentovi, za ni požádal 40 Kč. Pan Fux neřekl tak ani tak.

Po obědě si rabi ještě jednou prohlédl mikve a když viděl, že by vše dobré bylo, odjel.

Na kozlíku držel oprati Nusn Majerovič a v ctižádosti ukázati rozdíl mezi Julčou a Cikánem, jimi trhal a pomlaskával jazykem, až

Cikán pádil a kola vozíku rachotila po polanských obláscích. Vedle něho seděl městský šames a vzadu, na trůně z kupy sena, pokrývek a koberců, svíral rabi mezi koleny hůl se stříbrnou rukojetí a ta se v poledním slunci leskla a házela jiskry. Před chýšemi a domky stáli polanští Židé a všem tkvěl na rtech radostný úsměv nad zdařeným dílem. Hašem jisburech!

Před krámkem na polozbořenou dřevěnou pavlač svého velkého domu vyšel i dlouhý pan Šafař s obličejem poněkud ovčím. Ani on se nevyhnul vděčnému pozdravu, třeba měl velkou hořkost v srdci. Dokud býval bohat, zastavoval rabi před jeho domem. Teď bydlí u Fuxů.

Bajnyš Zisovič snášel svou potupu klidně a moudře. A svobodmilovná Julča, v době, kdy Cikán namáhavě vlekl povoz do kopce, oddělující obě příčná údolí, přecházela pomalu, rozvážně a zkoumajíc na každém kroku půdu pod nohama, říčku, aby se na jejím druhém břehu vydala do menšulských pralesů a vysoko nad ně, tam, kde jsou poloniny, slunce, přátelé koně a kde se opět dosyta nají.

Téhož čtvrtčního večera, skoro již za tmy, kdy za siluetou Menšulu vychází měsíc a obloha se co nevidět rozsvítí hvězdami, kdy do široka rozlitá ramena říčky se blyskotají stříbrem, sedí Mojše Kahan na dřevěné lavičce před lázněmi, kouří z krátké dýmky a rozvažuje účet rabího návštěvy v Polaně.

Výsledek je truchlivý:

Bajnyšovi za cestu tam a zpět a
za dvoudenní zdržení v městě
nejvýše a kdyby dělal Bajnyš co
chce!.....35 — Kč
Nusnovi Majerovičovi i když ne
zrovna 40 Kč, přece
alespoň.....30 — Kč
za 30 litrů mléka24 — Kč
Josefu Fuxovi za pohoštění
rabína a šamesa.....X
Úhrnem nejméně.....89 — Kč + X

A tohle vypadá pro Mojšeho Kahana opravdu zoufale. Kde má vzít sumu tak závratnou?

Polanská židovská obec mu za jeho oba úřady, bédrovství a šamesovství, platí ročně 1000 Kč a to je měsíčně 83 Kč 30 hal. Za to musí do lázní kupovat ještě dříví a to je hrůza, jak je letos drahé. Nu: musí... no, nemusí zrovna, něco si v lese oddělá u fořta, ten na nějaké přezrálé dřevo nehledí, s hajným je také možno se dohodnout, ale konečně rozřezat a rozštípat to dřevo musí! Co? Jak to, a kdopak povídá, že kupovat nemusí? Tak!! Nemusí?? A husí vejce hajnému na násadu krade a povozy nestojí nic a jeho dření nestojí nic?...Ojojjoj!... Mužští se koupají zadarmo (šlak ať treffi starého Mordcha!). Ženské platit mají. Ale platí mu některá? Ne, je mu dlužna každá, na kterou se podívá, protože (konečně bylo by marné zapíratí to) je také on dlužen každé, která se na něho podívá, ty vzájemné účty na hotovosti i v přírodninách nebudou nikdy vyrovnány a nedej také Bůh, aby kdy vyrovnávány byly... Život jest věc strašně složitá. A celý vtip bytí či nebytí záleží na tom, vyznati se v té matenici. Vyzná on se v ní ještě? Případ mikve jeho život neslýchané zkomplikoval. Kde má vzít tolik peněz?... Toť se ví, Salamonovi Fuxovi, starému vydřiduchovi, nedá nic, může si pokládat za čest, že spal rabi pod jeho střechou. Toť se ví, to mléko, které si včera večer a dnes ráno vypůjčil, v hotových platit nebude, to se nějak vyjedná a dohodne a vykřičí ve vzájemných účtech za ženské koupele a za vejce. Ale ty povozy jsou tady! Ty neoddisputuje nikdo na světě! Toť se ví, že požádá obec, aby mu ty peníze Nusnovi Majerovičovi slevila (důvod: „Copak jsem ho objednal já? To přece Salamon Fux! Sliboval jsem mu 40 Kč já? To přece Salamon Fux!“ jest jistě nevývratný)a že si oběhne všechny členy obce a že bude prosit, aby mu tedy slevili alespoň tři čtvrtiny, polovičku, čtvrtinu, zaplatí do roka, do půl, za měsíc, a že bude mnoho jednání a hádek večer v modlitebně, než na konec Mojše Kahan nedá za povoz Nusna Majeroviče přec jen nic. ... Ale! Je tu Bajnyš Zisovič! A Bajnyšovi Zisovičovi musil dát zálohou pět korun! Hotových, poctivých, tvrdých pět korun, na dlaň, na stůl! Ojoj! Co na tom, že je to tím prozatím vyřízeno? Co na tom, že se o ten zbytek s ním bude hrdliti tři, pět, osm let, že se život stane ještě

zamotanějším a že dojde ke zmatkům, jichž dnes ještě ani zdaleka nedohlédne? To vše by Mojše Kahan trpělivě snášel. Ale: kde vezme tolik peněz? Pět korun! Copak mu pětikoruny prší z nebe? A za těch pět korun mohla býti slepice k šábesové večeři a mohlo být pět kilo kukuřičné mouky a mohla být kůže na podrážky a mohl být krásný starý kabát na zimu... nebo: vím já? Těžko je žítí. „Však víš!“

Měsíc se už vyhoupl nad Menšul a pluje po nebi, rozlitá říčka se blyští jako vlnitá stříbrná deska a na obloze vyskakují hvězdy. Mojše Kahan myslí na čtyřicet židovských rodin polanských a zařazuje každého jednotlivce z nich do skupin: pro a proti. Oj vej, proč se minulý týden tak strašně pohádals Ruchlou Cínovou, když mu přec ta koza na zahradě nic nesežrala?

Ale koho to sem čert nese?

Opravdu! Kdo ho to vyrušuje? Nějaké kroky sem pospíchají.

Na cestě a dolů k potoku a k lázním. Strašně rychle. Jako by je někdo honil. Jako k ohni. Jako k doktorovi. Jako s lupem.

Mojše Kahan upírá do tmy oči:

Ženská?... Opravdu!... Do mikve? Která z nich se to splašila, blázen?...

Co: Brana Jakubovičová!?

„Mošku, otevři mi!“

„Blázne! Voda je ještě celá bílá. A copak jsem topil?“

„Otevři, otevři!“

Moško Kahan tedy otvírá, Brana si v předsínce zapaluje oharek svíčky a mizí ve tmě.

Brana Jakubovičová!... Brana Jakubovičová se jde vykoupat první, aby nezmeškala!?... A ještě dříve než Mordechaj Jid Fajnermann!?

A tehdy bleská Mojšemu Kahanovi hlavou strašlivé podezření. A on nad ním kamení v solný sloup.

„Víš, jaké neštěstí mohlo stihnout celou obec, kdyby na to byl Pinches včas nepřišel?“ řekl mu v minulých dnech starý Mordche... Brana!?... Pinches!?

Mojše Kahan si chce ve tmě zase sednout na lavičku, ale činí to jen z roztržitosti, nedosedává, zas se zdvíhá, popochází rychlými kroky kus vedle lázní a pak se rozbíhá až dolů k říčce... Tedy Pinches?! ?Neboť Mojše Kahan zná polanské mozky. A zná Pinchesa.

A zná Bránu... Tedy takhle to bylo!?!... Mojše Kahan běží od říčky k lázním, opět se chystá usednouti, zas nedosedává, stojí a opět se rozbíhá. Co?? A tohle ho má stát několik tisíc korun? Chytá se za hlavu. „Šma Jizruel!“ Pinches?! Cítí ho ve všech údech, v mozku, cítí přímo jeho tělesnou blízkost. Nemýlí se. Zná obyčeje a ví to:

Tři sta kroků odtud přechází ve tmě Pinches Jakubovič. S rukama v kapsách; se sklopenou hlavou. Čeká na svou choť. Až vyjde z mikve. On, manžel, má být první, kdo se jí, očištěné, dotkne, neboť kdyby o ni dříve než on ovadil na cestě pes, vepř, nedej Bůh, kočka, goj nebo jiný nečistý tvor, musila by se vrátit rovnou do mikve zpět. Měl by jí vlastně jíti v ústrety až k lázním, ale volí raději nepravděpodobnou nehodu a přechází o kousek dále, našlapuje opatrně na oblázky, aby ho nebylo slyšeti. Proč vlastně? Nemá příčinu skrývati se ani před Mojšem ani před kýmkoli jiným, ale, neznámo proč, přec jen se léká, kdykoli zachřestí pod jeho nohama kamení.

Konečně se ve tmě objevuje Branina silueta. Vypadá strašidelně, její hlava je nepřírozeně velká a Pinches se zaráží, neuvědomuje si hned, že si ji po studené vodě jen obtočila vlněným šátkem. Popochází opatrně k ní a podle obyčeje ji poklepává na rameno.

Vypadá to, jako kdyby se dotýkal žhavých kamen.

A dole pod cestou, mezi lázněmi a říčkou, stojí jako solný sloup Mojše Kahan, třestí oči do tmy a opakuje po desáté, tentokrát nahlas:

„Pinches?... Přítel Pinches?“

*

Oba přátelé se uviděli až příštího dne. Až v pátek odpoledne; týden po neštěstí. Tehdy, když šechtr v dlouhém kaftaně a v sametovém pouzdře s blýsknavým rituálním nožem obchází polanské rodiny, když se v příkopě v kalužinkách krve třepetají slepice rezavé, bílé, černé a kropenaté, když ulicí víří škubané peří, když v krámě u Fuxů si ženy v poslední lhůtě vykřičívají nebo vyplakávají úvěr šábesových svíček a když mužové, rozloučivše se již s všedním týdnem a neuvítavše ještě princeznu, nevědí, cos časem a pomalu se loudají k mikve.

Loudá se tam také Pinches Jakubovič.

Sám.

Sune se jako nemocný kůň po obláscích a valounech polanské ulice, kráčí mezi ploty prkennými, tyčkovými i z lískového proutí, je zas celý pomačkaný, s řídkou plavou bradkou a s ubohými pejzíkы, visícími podle velkých uší zplihle, smutně a malátně.

Je svrchovaně nešťasten. V duši má prázdnotu. Na těle lepkavost. Lamet vav? Cítí, jak všechna překypující plnost jeho duše byla náhle vylita, jak všechen jas v ní byl zhašen a zbyla jen prázdnota a plísni vonící stín jako ve sklepích příliš těsných. A když se dnes ráno, maje kostku tefilin na čele a jeho řemínky sedmkrát omotány kolem levé ruky, pokoušel modlit, viděl zrakem zcela hmotným, jak jeho modlitba má šedivou barvu, jak přímo od úst padá k zemi a jak se zde bezmocně třepetá a marně bije křídly a stále jen o zemi; jako slepice v uličním příkopě.

Pinches Jakubovič jde s hlavou svěšenou a nikoho si nevšímá.

Schází se silnice dolů k říčce a k lázním.

V jednom rameni říčky na ostrůvku ze suchých oblásků se hluboce sklání Fajga, žena Mojšeho Kahana, ukazuje bosé nohy až vysoko nad ohbí kolena bije chlapskými ranami pračkou do hromádky mokrého prádla na kameni. Její boky jsou mohutné, její nohy jsou dva bukové pně a strašlivá nahá ruka, vyrůstající ze strašlivého ženského těla, bije ranami, které bolí v duši i nervech.

Pinches Jakubovič rychle odvrací oči. Dělá se mu mdlo u žaludku, mdlo k upadnutí. Pospíchá odtud.

Ale již stojí před lázněmi, dýmajícími ze všech svých spár.

A tváří v tvář Mojšemu Kahanovi, který tu odpočívá na lavici.

„Ještě není teplá voda,“ praví bezbarvě a jaksí uraženě Mojše Kahan a schválně hledí někam jinam.

Nezbývá leč usednouti na lavičku vedle bedra.

Sedí a nemluví.

Říčka šumí.

Sedí vedle sebe a hledí do prázdna.

Dvacet kroků před nimi se sklání nad vodním ramenem Fajga, skloněný trup jí není viděti a ten spodek je jako pevně stavěná tvrz, smrt oděnců a postrach všech, kdož se k ní musí přiblížiti. Pinches Jakubovič si s čela stírá drobné kapičky potu.

Co si řeknou oba přátelé?

Co si povědí za dvě, za tři minuty, za pět minut, když přec není

možno, aby seděli takhle vzdorovitě vedle sebe a hleděli každý na jinou stranu? Řekne snad jeden: „Co jsi mi to udělal, Pinku?“, aby vyslechl: „Copak jsem mohl učiniti něco jiného?“ Nebo zeptá se druhý: „Mošku, ty se zlobíš?“, aby dostal za odpověď: „Jak bych mohl, když bych si přec sám nebyl počínal jinak?“ Před nimi svítí nad zalesněnými úbočími kamenitý vrchol Menšulu, nad nimi dýmá střecha oblaky páry a před nimi zní do hučení říčky dělostřelecké rány Fajginy pračky.

Přec si to pověděli.

Najednou — chtějí nechtíce — si hledí do očí. A obojí jsou stejně smutné. Hledí, dívají se a oči neodtrhují.

A tehdy praví Mojše Kahan, manžel Fajgin, a říká to beze zloby, bez výčitky, beze stopy výsměchu, neboť všemu tak dobře rozumí:

„Pinčele, stálo těch několik dní za to?“

A Pinches Jakubovič jsa, dalek nerozuměti nebo něco zastíratí, stejně smutně odpovídá:

„Mojšele,“ a v jeho očích je velká upřímnost, „já vím, já jsem to neudělal schválně.“

O SMUTNÝCH OČÍCH HANY KARADŽIČOVÉ

Oči Hany Karadžičové, kdysi nejkrásnější oči z celé Polany, oči mandlového tvaru, neslýchaně velké, černé a hluboké až k zatočení hlavy, s dlouhými brvami, tlumícími v sladkost lesk, který by se bez nich mužskému srdci jen těžce snášel, tyto nejúžasnější oči celé země se staly smutnými a smutnými zůstanou až do chvíle, kdy je drahý Ivo (dej Bůh, aby to byl on!) zatlačí stříbrným penízem. A velmi se podobá pravdě, že podivný lesk jejich hloubek zdědí i děti Hanele Šafarové.

Ivo Karadžič s chotí Haničkou, rozenou Šafářovou, oznamují...

Pane Bože, jak to divně zní!

Jak gojsky to zní! Jakou změnu nezpůsobí čárka a háček a jak pravdu mají lidé moudří a vědoucí, když říkají: „Židovstvo jest řetěz! Otřeste jediným jeho článkem a otřese se celý! Přidejte čárku nebo uberte puntík a zničili jste vše!“

Hana Karadžičová se pamatuje na rodinné bohatství pouze z pověstí a na děda Abrama málo. Ví jen, že nejstarší Etelka dostala věnem dvě stě tisíc předválečných korun a ještě Bálinka tolik, že si mohla vzít mukačevského obchodníka s kožištinami. Na Hanele, nejmladší, se už nedostalo. A přec bylo toto bohatství velké a děd nejslavnější mezi slavnými, velký Abram Šafař z Polany, který v Budapešti s hrabětem Palugyayem, Pálfym a Bercenym píval drahé likéry (ne, víno nikoli, to není dovoleno, protože s ním křesťané dělávají rituální kouzla) a hrával s nimi v karty o dukáty. Co je dnešní krčma a krámek, který bys odnesl ve třech nůších na zádech, a co je dnes celý ten velký dům se zchátralými hospodářskými staveními, s pavlačí polozborcenou, s prkny v podlaze uvolněnými a při kroku na nepravé místo klapajícími, proti tomu, jak vše vypadávalo za dob dědových? Dědu Abramovi náležela skoro polovina všech polanských pozemků, více než polovina podílů na urbariátních lesích, měl lom, patřilo mu sedm

rusínských chýší a všechny tři mlýny na říčce a na potoce. Ach, mlýny! Rozkošné, malinké mlýnky, na něž Hana Karadžičová, kdyby sto let žila, nikdy nezapomene. Každý z nich měl stoupu, stloukající dřevěnými úderý svých klád ovčí vlnu, a to činily podivným rytmem, jen v noci za ticha slyšitelným, podivnou noční písní, jakou není možno uslyšeti už nikde na světě. Zpívaly již do usínání malé holčičky Hanele, hrály do snů dívky Hanele a rytmus ovčí vlnou tlumených úderů, od mlýnku k mlýnku podávaných, byl by se jistě stal i rytmem jejího života, kdyby se polanská noční píseň nebyla zlomila tak náhle a navždy.

Děd Abram byl ještě jinak bohat. Najímal od knížete poloniny na horách a se ziskem je rozděloval do pachtu Rusínům. Po chýších a zimovkách do daleka i vysoka byl rozdělen jeho dobytek, neboť Bůh žehnal plodnosti jeho stád, a děd dával své jalovice na letní pastvu a zimní píci gazdům a gazdovo pak za to bylo příští mléko a polovička telat. Děd Abram půjčoval také peníze, padesát zlatých za desetník denního úroku, dráže jen tehdy, vyplácelo-li se Rusínům pašovati dobytek a šlo-li o větší úvěr jen na několik dní, a Hana Karadžičová si jako vesnách, aniž ví, zda podle vypravování či z vlastní paměti, vzpomíná na tajemná peněžní jednání v malém pokojíku za krčmou, na šuškáni s gazdy někde, v koutku krámu, na přísný při tom dědův pohled zpod rozcuchaného trsu obočí a na pomalý hmat pro náprsní tobolku s řemínkem, která kdysi bývala červená. A ještě z pozdějších dob se dobře pamatuje na řady selských povozů se štěrkem z dědových lomů a na lidi, čekající v krčmě na povel, neboť všichni dlužníci si odpracovávali koňskými potahy i rukama úroky a někdy i dluh v dědově hospodářství nebo při štěrkování silnic nebo na spravování lesních cest a mostků. Nebyl nikdo, kdo by byl mohl polanským Šafarem při zadávání veřejných prací soutěžit. A vše, co vesnice vydělala jinak rubáním dříví nebo na vorech, bylo bezpečně dřívě nebo později vsunuto mezi ostatní bankovky dědovy tobolky s páskem, nebo cvrnklo do dírek, kdysi v pravidelných obdélníccích vříznutých do dřeva krámského pultu a výčepního stolu, ale teď už hroty rodinných prstů vyhlazených a vyhloubených v důlky.

Kam se dějí peníze, plynou-li do domu vytrvale (i neprší-li vždy, kape stále, zaplat' Pán Bůh!) a vydává-li rodina kromě daní tak málo? Je-li bláto velkého dvora stále rozťapkáno stopami slepičích,

husích, kachních a krůtích hejn, je-li mouky z vlastních mlýnů, zeleniny a ovoce z vlastních zahrad, mléka a masa vlastních stád nadbytek, jsou-li skříně plné prádla a nádobí, a stříbrné svícny k nádheře šábesových večerů zděděné již po předcích? A když i boty jsou jen za kousek kůže z krámu, poněvadž si starý Lejzer Abramovič také odševcovává úroky? Diví se tu někdo, že rodinné bohatství den ze dne roste?

M. Barthovi, životopisci místodržitele Edmonda Egana, metly boží a zhoubce všeho židovského blahobytu v těchto krajích, zřejmě nezáleží ani na osobách ani na místě události, o které vypravuje, a neuvádí je. Ale přihodila se v Polaně a jejím hrdinou byl Abram Šafar. Byl tehdy v mužných letech. Když strašný místodržící s malou loveckou družinou projížděl vsí, vyšel mu před domem v ústrety. S třemi nejmladšími dcerami, které byly velmi krásné a tehdy oděné v bílé mušelinové šaty, na sukních s nabíranými volánky a na pasech s šerpami, a z těch byla jedna červená, druhá bílá a třetí zelená. Abram Šafar se nehrozil postaviti doprostřed cesty a hlubokou poklonou s rozpřaženýma rukama zastaviti lovecký vozík. Nejmladší z dcer podala všemocnému pánovi stříbrný podnos, na kterém tři sklenky kořalky, červené, bílé a zelené, byly srovnány také v maďarskou trikoloru, a když místodržící mohl jen stěží odmítnouti pohostinství, podávané tak vlastenecky a dívkou tak krásnou, a omočil v sklenkách rty, přistoupil Abram Šafar. Zeptal se: „Dovolí můj nejmilostivější pán pokornému Židovi jednu jedinou otázku?“

A pokládaje dvě vteřiny mlčení poněkud překvapeného za souhlas, pravil: „Mocný a šlechtný pán má rybník a v něm dvojí druh ryb: nemnoho ryb velkých a tučných, které ročně dávají pánovi zisk znamenitý, a mnoho rybiček hubených, k ničemu nepotřebných, kterými se ony velké živí. Tvrdí se, že nyní zamýšlí pán vyhubiti ryby velké a velmi užitečné, aby bylo dáno více volnosti malým, které se nehodí k ničemu. Nevzdělaný polanský Žid, který nerozumí tak mnohým věcem, nerozumí ani téhle a pokorně se ptá: Činí mocný a šlechtný pán moudře?“... Egan se vesele smál, pokynul hlavou kočímu a ten šlehl do koní.

Jest jasné, proč se Hanele na rodinné bohatství nepamatovala, ale na děda přec. Jmění taje nepozorovatelně, rozplývá se mezi prsty a

nenápadně mizí, takže kromě dnů několika nehod, které samy neštěstí zaviniti nemohly, nedovedeme určití ani čas, kdy seto stalo. Člověk umírá náhle a jeho odchod jest obklopen citovými vzruchy, na které se nezapomíná, a náboženskými obřady, které dojímají. Není to jen smrt sama. Není to pouze pohřeb a „Hospodine, dej pokoj služebníku svému!“ jak se svými mrtvými skončovávají gojové. Jest třeba roztrhnouti svá roucha, byť i ne zcela doslovně, neboť kromě věcí nadzemských nutno také dbáti drahoty látek a Bůh i zesnulý se spokojují, nařízneme-li si nožikem maličko chlopni kabátu nebo okraj ženských šatů a trháme; jest přikázáno osm dní seděti bez bot, jen v punčochách na holé zemi a modliti se modlitby za mrtvé; jest slušné dáti si vyhotoviti a na stěnu pověsiti obraz, na němž jsou na desíletí předem vypočítána data, na která podle židovského kalendáře připadá úmrtní den, kdy bude povinností v modlitebně pohostiti obec kořalkou, navštívit hrob a zas na holé zemi seděti šive. Bůh i mrtvý upravili vše tak, aby se na ně vzpomínalo; na Boha na věky, na mrtvého, pokud žijí nejbližší.

Ale jsou zde ještě vzpomínky, které Haně Karadžičové nedovolí nikdy na děda zapomenouti. A nazveme-li první z nich příšernou, jaký výraz nalezneme pro druhou horší? A tou je právě vzpomínka na modlitbu, kterou říká Izrael ve chvíli, když vynášejí z domu mrtvolu: ne již člověka a bratra, neboť jeho duše odešla k svému stvořiteli, nýbrž lidskou mrchu, nečistý kus smrdutého masa, obletovaný v té chvíli démony a drásaný a požíraný jimi. Na nelítostnou, ukrutnou, nenáviděnou a tisíckrát prokletou modlitbu, již židovská obec ze svého středu vyvrhuje vše nečisté.

Ne, tenkrát, když z domu vynášeli rakev s dědovým tělem, Hanele plakala jako všichni kolem ní, ale nevšimla si modlitby, nevěděla, kdo se co modlí, nerozuměla ani, protože se dívky boží řeči neučí. Ale bylo jí určeno, aby se tato pohřební modlitba v jejím životě opakovala. A co nejhroznějšího: aby se opakovala bez pohřbu. Bez smrti kohokoli. V postavení, kdy by Haně vlastní smrt byla milosrdenstvím a vysvobozením. Stalo se to v chvíli, kdy měkký rytmus polanských nocí, nabízený jí tak laskavě pro celý život stoupami dědových mlýnů, se zastavil náhle a navždy... A jen osudové opakování této ukrutné modlitby způsobilo, že se nejkrásnější oči celé Polany staly smutnými a smutné že snad

budou i oči Haniných dětí.

Počátkem neštěstí byl asi skutečně Egan. Nenávistný místodržitel, který utiskl Židy velkými daněmi, novými zákony jim znemožnil výhodně půjčovati peníze a kupovati společné pozemky, a který, zřídív sít' úvěrních a nákupních družstev, naučil vsi utráceti peníze jinde.

Bůh na něm vykonal pomstu ještě na této zemi. Když jel sám na loveckém vozíku a chtěl za soumraku na opuštěné lesní cestě slézt, vyslal Hospodin z jeho vlastní pušky střelu. Příštího dne našli lidé zapřaženého koně klidně se pasoucího v příkopu a teprv o velký kus dále mrtvé tělo se strašlivou ranou v podbříšku. Obviňovali tehdy Židy a činí to podnes. Blázni! Jako by nebyl Bůh mocnější než všichni lidé a jako by Žid byl kdy vraždil! Ale mohlo se snad zablýskati Izraeli, že toho dne velebil Hospodina příliš radostně, a hlasitě jásal, že jest míra jeho trestání dovršena; Egana Bůh zahladil. Jeho zákony nechal. To proto, aby odvedl svůj lid od hromadění bohatství, aby mu opět připomněl povinnost pokory a navrátil jej jeho posláním v goletu.

Ale nenávistník Židů sám všechno nezpůsobil. Snad něco zavinil už dědeček.

Počal se souditi s Heršem Fuxem, otcem Salamona Fuxa. Se škaredým polským Židem, který, neznámo proč a neznámo odkud, z Haliče přišel se synem výrostkem do Polany jako člověk nikým nevšímaný a poloviční žebrák, trochu si pomohl ženitbou s tetou Bajnyše Zisoviče, vdovou o deset let starší, a živili se všelijak: trochu nádeničili na knížecím a na jaře obcházeli s nůši na zádech a s proutěnými brašnami chýše, kupující na vývoz vejce — za dědovy peníze ovšem, za 20 ze 100, a to bylo jistě spíše dobrodiní než obchod, protože jinde by byl Herško úvěr nedostal. Pak později jednoho dne přišel, a dovoláváje se náboženství a povinnosti pomoci bližnímu (a vyřkne-li se mezi Židy slovo gemilut chasadim, je to jistě velká věc), prosil o půjčku osmi tisíc; že má možnost koupiti skoro zadarmo kus lesa, že mnoho vydělá a že na tom závisí celý jeho život. Ale kdo byl Herško, ani Rusíni mu jinak neříkali, aby si směl vypůjčovat tisíce? Děd zavrtěl hlavou. Ale Herško chodil denně, prosil, plakal, nabízel přísahu před rabínem a opět gemilut

chasadim — a Abram Šafar konečně povolil. Ale za osm tisíc dědových peněz Herško žádný les nekoupil, nýbrž zařídil si krám s krčmou... Když se děd z města o nové koncesi dověděl, neřekl ani slova; ale zbledl jako stěna.

Od těch dob počal Herš Fux nebezpečně růsti. Kazil ceny, nedbal nejobvyklejší obchodní slušnosti, odváděl Šafarovům zákazníky, chodil den ze dnes hlavou vztyčenější, dobře se strožil, koupil v modlitebně po nebožtíku Volfovi jedno z nejčestnějších míst a stoupal ve vážnosti — pan Herš Fux.

Dědeček byl divný člověk. Neřeklo by se, ale ctižádnostivý neslýchaně. Léta mlčel, přijímal od Herše smluvené splátky, také s ním promluvil několik lhostejných slov, a jen se v nitru hryzl nad tím, co sám způsobil. Až jednou. Herš se v sobotu dopoledne objevil v modlitebně v novém talisu. V nádherném, stříbrnými plíšky vroubeném a mnohem krásnějším než byl v Polaně dosud nejdraší talis dědův. Obec mrkla na oba talisy, zašilhala po Fuxovi, pak po Šafarovi — a usmála se. Tenkrát zbledl děd po druhé. Ne, tohle nesnesl.

Nazítří vypověděl Heršovi celý dluh. Tak! Do země! Je svrchovaný čas, aby byl pan Fux sražen na místo, které mu přísluší! Prašivý polský Žid! A Abram Šafar? Nuže uvidí, kdo je to polanský Šafar! Ale Herš Fux výši dluhu popřel. Děd ho zažaloval. Herš Fux odpověděl udáním pro peněžní lichvu. Děd zahájil proces o Heršovu louku. Pak o zahradu, danou gazdou Fuxovi v zástavu. Pak o služebnost průjezdu dvorkem Heršovy ženy. Prozradil Rusínům, že dluhy za lihoviny jsou nežalovatelné a navedl je, aby Heršovi neplatili. Tak, prašivče! Pod zem!

Zášť Žida proti gojovi jest věcí nebývalou; nepokládá ho za sobě rovná, přezírá ho, snad jím někdy i opovrhuje. Ale vzplane-li zášť Žida proti Židovi, není na světě větší. A tahle šla opravdu za hrob. Za hroby jich obou, neboť procesy se táhly přes celou válku, ještě dlouho po ní a v stejné nenávisti je dokončili teprve synové, pan Salamon Fux a otec Hanin Josef Šafař, v době, kdy šlo již o jmění příliš velká, aby bylo možno pomýšlet na smír. Procesy stály hrůzu peněz: advokátům i svědkům. Dokud byl ještě na živu dědeček, mával více svědků on.

Mnoho jistě zavinila válka. Ale něco snad také tatínek.

Tenkrát byl dědeček už velmi stár, často churavěla ve svém pokojíku za krčmou se mnoho modlil. Nejmladší ze svých šesti dcer už dávno vybavil, dohodl se několik měsíců před válkou s budapeštským synem o zbytek otcovského podílu, prodal část polí, a celé hospodářství odevzdal synu Josefovi: Haninu otci. Tatínek žil odevždy u dědečka, byl už dávno ženat, měl velké děti, Etelka již dospívala, Bálinka chodila do školy a na světě byla už také Hanele, která se právě učila lézti po podlaze. Ale pánem byl stále dědeček a otec s maminkou byli jen podřízenými prodavači v krámě a v krčmě; neboť k větším obchodům Abram Šafar syna nepouštěl. „É, udělám si to sám, nemáš šťastnou ruku,“ říkával mu.

Sluší se na Žida, aby stál v továrně za soustruhem? A dokonce nemá-li zdání, co se se soustruhem dělá? Ale tenkrát byli ještě bohati, dědeček měl mnoho známostí a co nejdůležitějšího, věděl, na které adresy peníze posílat. Bylo jich mnoho za ta čtyři leta. Ale tatínek po celou válku soustruhoval v Budapešti pro armádu šrapnelů a granáty. Říká se, že za války mnoho lidí zbohatlo. Ale tatínek nemohl. A dědeček byl stár.

Pak se snad válka skončila, nebo se snad ani neskončila a jen se tak psalo. Ale tatínek se vrátil.

A právě z těchto dob, na které se Hanele pamatuje již dobře, má na děda onu hroznou vzpomínku. Ošklivější než vypravování o strašidlech a mrtvolách hořících v propastech, ponurou a trapnou, tím stydnější, že co živa nebude se s ní moci svěřiti ani rodičům, ani sestrám, ani přítelkyním ani budoucímu muži.

To byly divné časy tenkrát! Čí byla Polana? Uherská, rumunská, bolševická? V Jasině se ustavila vláda ukrajinská. A lidé dokonce vypravovali, že prý přijdou Češi. Tenkrát se vyplácelo a stálo za trochu strachu podloudničit tabákem. Zde byl šestkrát, také desetkrát dražší než v Rumunsku a za stotisíc zboží se vešlo pohodlně pod kozlík. Možno-li v tehdejších dobách vůbec mluvit o hranicích, bylo to na nich, kam si do krčmy na kraji jedné vsi jezdíval tatínek pro rumunský tabák. Vždy na noc tam na svém kočárku přijížděl, ráno přede dnem odjížděl se zbožím.

Ale jednou v noci před krčmou velký křik, někdo do dveří bije. Krčmář běží otevřít. Vojáci! Tatínek se hrozně polekal. Vyskočil s lože, chvíli zmateně pobíhal místností a pak vlezl pod postel. Byl to

poručík a dva pěšáci. Tabák našli. Byl složen v síňce a nebyl ani schován. Tatínka také našli. Vytáhli ho, zbili a zpolíčkovali. Poručík si lehl do jeho postele a vojáci se střídali v hlídání tatínka až do rána.

Ráno nasedli do jeho vlastního vozíku.

„Jak se jmenuješ, smradlavý Žide?“

„Josef Šafar z Polany.“

„Hybaj! Nasedat!“

A jeli. Směrem k Polaně to nebylo, patrně k nějakému velitelství. Jeden z vojáků, snad cikán, kočoval, druhý seděl vedle tatínka, a na hlavním sedátku sám, kouřil cigaretu za cigaretou poručík. Tabák byl složen pod kozlíkem. Vojáci měli pušky. Jeli mlčky půl hodiny. Když měli ještě asi pět kilometrů k vedlejší cestě, kudy by se bylo dalo také jeti na Polanu, řekl tatínek, jako by hovořil sám se sebou, nebo lépe řečeno, jako by mluvil ke vzduchu:

„Pan oficír by se mohl mít dobře a já bych se také mohl mít dobře.“

Nikdo mu neodpověděl. Poručík kouřil a díval se netečně přes jeho rameno do krajiny. Jeli, a teprve za chvíli se ozval voják, který seděl vedle tatínka:

„Kolik?“

„Deset tisíc,“ řekl tatínek.

„Kdy?“

„Pojedeme-li místo na velitelství do Polany, hned.“

Zas mlčeli, ale tatínkovi se zdálo, že se důstojník a voják na sebe dívají. Za chvíli, jako by se byl rozmyslil, řekl voják:

„To je málo!“

„Patnáct“, odpověděl honem tatínek.

„Málo, Žide!“

„Více doma nemám,“ pravil smutně tatínek.

Ale když přijeli k rozcestí, zabočili přece jen směrem k Polaně.

Do Polany se dostali pozdě po poledni.

Tatínek rozkázal mamince, aby upravila oběd, jak nejlépe může, vojáky posadil do nálevny a poručíka uvedl do nejpěknějšího pokoje v domě. Vyplatil mu do halěře peníze, pohostil ho obědem, nalil mu dobrého vína a vůbec se k němu choval hezky.

Po obědě řekl poručík, že se tu nudí.

„Hraje snad pan oficír v karty?“

Ale důstojník mrzutě zavrtěl hlavou a šel do krčmy k vojákům. Ti se naobědvali a teď pili laciné víno.

Poručík si sedl k nim. Pili a tatínek nosil stále nové víno. Zanovali nějakou písničku. Křičeli, až se otrásal dům. A pak se dali do kořalek. Tatínek nepozorovaně použil příležitosti, sňal s věšáku vojenské pušky a zanesl je přes dvůr do stáje, kde je ukryl pod žlabem.

Byl rád, že pijí kořalku, snad se brzy opijí, usnou a bude pokoj. Ale že sedí zrovna zde, ho mrzelo. Leč všechny pokusy odlákati je do jiné místnosti, selhaly.

„Jedeš!“ rozpráhli se na něho vojáci a povykovali dále.

Pro to, co mu prve v kuchyni rozčileně řekla maminka, ho to mrzelo: neviděla je přijížděti, neuspěla již Etelku odstranit z domu a v rychlosti ji vstrčila k nemocnému dědečkovi. Ale do dědečkova pokojíku vedly dveře jen z nálevny a protože měl okno zamřížované, nebylo odtud pro Etelku východu. Kočí Jankl, kterého matka prve poslala do vsi hledat druhé dvě děti, našel Bálu a malou Hanele na ulici a odvedl je k bédrovi Kahanovi. Maminka byla plna úzkosti.

Vojáci se brzy opili, a hlavně poručík, stále se smějící a zřejmě nezvyklý kořalce, kterou pil jako vodu, dával mnoho naděje, že to dlouho nevydrží. Snad se nic nestane, dej Bůh! Vojáci nutili Žida, aby si s nimi připíjel na zdraví vlasti, krále a křesťanského náboženství a tatínek to se zdvořilým úsměvem činil, věda, že to nemá váhy, říkáme-li si v mysli pravý opak. A do sklenek si naléval jen vodu.

Za chvíli poodešel poručík na dvůr, pletl již nohama, a to mu připadalo velmi směšné.

Vojáci se drželi okolo krku a hulákali. Tatínek zavřel na závoru dveře, vedoucí z výčepu na ulici.

Ale vtom již bylo podle hlučného chechtotu slyšeti, že se důstojník vrací. Klopýtł o práh, v otevřených dveřích rozpažil ruce a jeho chechtot se proměnil v jásavé volání:

„Krasavice v domě! Úžasná krasavice! Musím ji vidět! Sem s ní!“

Zřejmě ze dvora shlédł mihnouti se u okna neopatrnu Etelku.

Tatínek se strašlivě polekal. Ale smál se.

„Pan oficír žertuje.“

„Ne!“ křičel poručík a bouřil oči.

„Panu oficírovi se něco zdálo. Krasavice? Jaká? Kde?“ A zas se smál.

„Ne!“ řval poručík.

Z kuchyně přiběhla bledá, zděšená maminka, chopila se důstojníka za rukáv, hladila mu rameno, prosila, a hlas se jí chvěl:

„Ne, ne, ne, nikdo tu není, pane poručíku, jistě ne...“

„Je!“ vykřikl důstojník.

„Přisahám vám!“ volala maminka. „Přisahám vám při všem, co je mi drahého na světě, při životě svém a svých dětí!“ Ale to rozčilení ji příliš prozrazovalo. Tatínek se ji snažil od důstojníka odtáhnout.

„Ne, ne, věčte mi!“

Ale důstojník jako by byl náhle vystřízlivěl.

Stál rovně, oči mu hořely spíše uraženou hrdostí než opilstvím a co říkal, znělo podivně pevně:

„Já vám nepřisahám. Ale dávám vám čestné slovo důstojníka, že dívce nebude zkřiven ani vlas na hlavě. Ale vidět ji musím! Jen jí zdvořile políbím ručku, a může si jít. Přiveďte mi ji sem!“ A jen na tom, jak kobrtavě vyslovil výraz zdvořile, bylo znáti, že je opilý.

„Ne,“ křičela opět maminka a začala zas se svými přísahami.

Ale důstojník ji poslouchal jen chvílku. Jeho oči byly stále divočejší.

Náhle zbrunátněl v tváři. Obrátil se k vojákům a napřáhl rukou ke dveřím dědečkova pokojíku.

„Tam! Vyrazte je!“

Vojáci hodili pohledem dokola po stěnách, ale nevidouce pušky, vrhli se ke dveřím beze zbraní.

„Je tam nemocný neštovicemi! Umřete!“ zaječela zoufale maminka.

Dostala poliček, až se zhroutila na zemi. Tatínkem smýkli do kouta. Rozběhli se proti dveřím rameny. Rána. Ještě rána. Dřevo zapraštělo.

Ale dveře se najednou zvnitřku otevřely, odtud se strašným jekotem vyrazila Etelka, prolétla vojákům pod rukama a do kuchyňských dveří a ven na dvůr.

Vojáci potřebovali dvě vteřiny, než se vzpamatovali. Pak se

všichni tři hnali za ní.

Tatínek stál uprostřed krčmy a držel se za spánky. Ale maminka měla ještě tolik síly, že běžela kuchyní a pokojem k oknu. A viděla: Etelka proletěla zahradou, proklouzla mezerou po vytržené plaňce a utíkala dolů k říčce. Vojáci se tu zřejmě nevyznali, když se dostali na zahradu a k plotu, zdrželi se jeho přelézáním a pak nevěděli kudy kam.

„Och!“ oddychla si maminka, zhroutila se na židli a hlava jí padla do rukou na stolové desce.

„A teď ať už se děje, co děje!“

Dálo se.

Vojáci se vrátili zuřiví. Začali rozbíjet krčmu. Nejprve to odnesly visací petrolejové lampičky, pak židlemi roztloukali sklenice na výčepním stole a pak se dali do oken. Sklo řinčelo a létalo na pavlač kolem.

Tatínek vytlačil maminku z bytu, sám se schoval na dvoře a jen chvílemi se odvažoval na pavlač, aby okny jen s trojúhelníky střepů v rámech opatrně nahlédl na tu spoušť uvnitř.

Rozbili vše na padrť.

Sklenice, láhve, demižony, židle; střepy a třísky. Nálevní stůl byl převržen. Jeden z vojáků právě bušil pahýlem stolice do stolu a rány se rozléhaly, jako když střílí. Druhý, ten, který ráno kočoval, snad cikán, se snažil kopnouti do kamen, ale nedařilo se mu dosáhnouti podpatkem až na podezdívku, a pokaždé silně zavrával. Na stole, plném velkých lahví s kořalkou (och, byli opatrní!), seděl po turecku poručík, smál se, křičel smíchy a povzbuzoval vojáky.

Tatínek lomil rukama. Začnou drancovat dům? Vniknou do pokojů? Ale prozatím je to ještě nenapadlo.

Cikán si již poradil. Nechal marného skákání a přinesl si prázdný čtvrt hektolitrový soudek. Tím vší silou udeřil do kamen. Kamna se s hromobitím sesypala. Z trosek vyrazil k stropu rojový sloup sazí, který se rozlétl místností. Vojáci jich byli ihned plni. Poručíkův smích přeskočil v bláznivý chechtot, důstojník se převálil na stůl (dvě lahve břinkly na zem) a válel se tu, říče a vyje.

Té chvíle použil tatínek. Vrávoraje, klopýtaje, rozhazuje rukama a s přeskakujícím křikem, jímž se snažil alespoň přiblížití nápěvu jejich písně, se vpotácel se sklenicí kořalky do krčmy, roztančil se tu

mezi troskami, a jsa brzy pln sazí jako ostatní, smál se, výskal, zdvíhal paňácovsky nohy a křepčil. Nechal si důstojníkem hoditi do tváře sklenicí, kterou mu nabízel, nechal se vojáky kopati, tahat za pejzky od války ještě nedorostlé, smýkati sebou.

Pak se postavil doprostřed místnosti a jal se provolávati slávu králi.

Jméno Hospodinovo budiž pochváleno! Cikán se na to chytil. Chopil se velké láhve a pil z ní plnými doušky. Ani ostatní se nemohli dát zahanbit. Tatínek honem přinesl z kuchyně nové sklenice a naléval.

A poněvadž v kuchyni viděl, že se už s pole vrátily služky a křižují se, vyhnal je z domu, postavil do krčmy petrolejovou lampu a za rozbitými okny zavřel okenice.

A teď to šlo ráz na ráz. Král a vlast a armáda a do dna, kořalka a kořalka a ještě kořalka, a tatínek v tom strašném rozrušení pil s nimi.

První padl na zem poručík. Znenadání. Jako podťatý.

Ani druhý z vojáků už dlouho nevydržel. Chtěl vyjiti, spletl si východy a teď seděl ve střepch na zemi, opíraje se zády o železné dveře na ulici a třeště před sebe skelné oči.

Ale s cikánem nebylo porady. Byl bez dna. Seděl a vytrvale řval, a dotkl-li se ho člověk, pokoušel se dokonce vyskakovat. Tehdy zavolal tatínek ze dvora čeledína Jankla. Jankl ze zadu stiskl cikánovi sanici. „Ať žije král!“ křičel už zuřivě tatínek a nalil mu do otevřených úst velkou sklenici denaturovaného lihu. Cikán vyboulil oči, tvářil se, jako by chtěl lapnouti po vzduchu, chvíli s vyboulénýma očima seděl a skácel se.

„Hned, hned, maminko, to bude!“ volal tatínek na ženu, která již netrpělivě bušila na okenici.

Pak se vypoťácel na dvůr, dal se maminkou dovésti k vážnici, hltavě se napil, rozmazal si studenou vodou na čele saze a nechal se vésti do zahrady, aby tu nalapal večerního vzduchu a dal se politovat.

A právě v této chvíli to bylo, kdy Hanele, ještě ne šestiletá, snad proto, že cítila, že jest právě čas jíti spát, se nepozorovaně odloučila od sestry a bédrových dětí, od Kahanů se vytratila a cupkala domů.

Proč je zavřen krám a krčma a proč jsou zabeďněny okenice?

Vyšla po třech schodech z mlýnských kamenů na pavlač, obešla roh, vystoupila na špičky a přiložila oči k mezeře pod okenicí, která odstávala.

Dva černí muži?... Dva mrtví vojáci?... Snad tři, protože tamhle je vidět ještě nějaké nohy!?

A viděla všechno; nebo alespoň velmi mnoho.

Na vratkých nohou se sem sune dědeček. Jen v košili. Jeho hlava je olysalá, vedle uší splývají bílé pejzy a stářím žlutnoucí brada visí řídce na prsa. Děd se postavuje, prohlíží si vojáky, pak poznává důstojníka a pomalu se kolísá k němu. Stojí nad ním, dlouho na něho hledí, a jeho černé oči v bílém obličejí, které hoří pod obočím, zcuchaným jako dva trsy trávy po vichru, jsou strašlivé. Pak se maličko rozkročuje.

Ale ... Co se to děje!

Děd důstojníka polévá... Kropí mu začerněnou tvář... Polévá mu oděv.

Ne. Hanele nemohla rozuměti tomu, co se tu dalo; a zdá se, že se o vyšším smyslu dědova počínání nedoví nikdy. To nebylo potupení lidské tváře. To nebyla pomsta. Co Hanele viděla, bylo něco strašlivějšího než vražda.

Již v jídle, byť sebe přísněji upraveném, jest něco nečistého a člověk, který chce býti duševně silen, nesmí požívatí mnoho potravy. Jsou v ní nečisté substance, které člověku škodí, oslabující všechny jeho síly a nejprve ducha, kterého činí mdlým. Lidská voda však v sobě soustřeďuje všechnu tuto nečistotu, jest výtažkem vší nečistoty, jest nejnečistější ze všech věcí nečistých. A člověk jí potřísněný přestává býti člověkem. Už nikdy nebude schopen duchovních úkonů, pozbude všech sil, ztratí veškerou vůli, zůstane navždy jen mátohou s lidskou tváří, kusem nečisté látky zmítaným větry. Tak to také stojí v středověkých talmudech, z oběhu dávno již vzatých: Když se v Jerusalémě ctižádostivý Ješua Hanocri vkradl do chrámu, odcizil tam šem ham foreš, lístek s pravým jménem božím, které není dovoleno nikomu znáti, dal si pergamen zarůsti v ráně na prsou a jeho mocí činil zázraky, sešla se rada starších, a jsouc pobouřena takovým obluzováním lidu a svedením i tolika lidí moudrých, vyvolila ze sebe zbožného rabího Jehudu, kterému vložila do rány na prsou také boží jméno a rabi Jehuda putoval za

Ješoua a činil tytéž zázraky jako on. A když se jednou Ješua vznesl k nebesům, vznesl se rabi Jehuda výše a nad jeho hlavu a „vylil se na něho.“ V té chvíli ztratilo pravé jméno boží všechnu moc, Ješua Hanocri se zřítíl na zemi, a mohl býti jat a popraven.

Tak si také počínal děd s vojákem. S ním, který tupil jméno Izraele, s ním, který zničil židovské jmění, s ním, který chtěl zmrhati vnučku Abrama Šafara.

V žlutavém osvětlení petrolejové lampičky zde vzpřímeně stál, bílý ústrojem, stářím i nemocí, a jeho život se vlil jen do těch lesklých, černých očí pod trsy obočí. A děd se rozzpíval. Ponurým molovým recitativem, mystickou východní melodií, jíž jakoby ze zakletí pěti tisíc let přivolával z dalekých pouští a pastvin podzemní síly, ty, které zahubily Amalechitské, Madiánské, Efraimské a Filištínské, shladily s tváře světa Římány, Babylon i Egypt, umučily Onána, Chóra s Datonem a Abironem i Toleho, a s nimi všechny, kdož kdy chtěli uškoditi národu izraelskému a jeho Hospodinovi. Děd, zapomenuv na všechno stařecké chvění, zpíval nad bezvládným vojákem, pomalu, slovo po slově a slabiku po slabice, strašlivou talmudskou kletbu:

„Jej, hej regel šelcho tischabeš! Krev vyschniž ti v těle a ruce a nohy tvé nechat' zmrtvějí, abys jimi nemohl vládnouti; myšlenky tvé bud' též tupé a zloba tvá se již neuplatňuj! Neboť taková jest odplata za nepravosti a ty již nebudeš moci činiti zlo, které jsi chtěl páchat na nás Izraeli. Tak tě trestej Hospodin! Amen.“

V té chvíli Hanele sklesla se špiček na celá šlapadla, dala se do běhu pavlačí a po schůdcích do dvora a v jeho tmě se zděšeně rozkřičela: „Maminko! Maminko! Maminko!“

Matka přiběhla ze zahrady.

„Proč nejsi u bédru, když jsem ti to nařídila?!“ a v tom rozčilení ji plácla přes zadničku.

Ne, Hanele neřekla ani slova o tom, co viděla. Jen se ve tmě na posteli bála a její velké oči byly vyjevené.

Zatím tatínek s Janklem odnesli poručíka do pokoje, omyli ho, uložili do bílé postele, tatínek srovnal jeho peníze a věci na noční stolek na hromádku, a uniformu dal Janklovi:

„Doneseš to ještě teď k Jakubovičovům. Ať ty věci Pinches vyčistí, vyperu, vyžehlí, ráno musí být jako nové, kdyby na tom měl celou

noc pracovat! A ty boty vycídíš do zrcadlova!“

Když se Jankl vrátil od Jakubovičů, šli pro ty dva do výčepu. Tatínek vzal každého za nohy, Jankl za hlavu, a hodili je s pavlače k hnoji do psích lejn. Teprv druhého dne, aby je nikdo neviděl, je Jankl zatáhl do stáje.

Vojáci spali noc, den a noc a na cikána bylo třeba ještě chrstnouti džber vody, aby se probral. Když ve čtvrtek ráno procházel bledý důstojník ve vyžehlené uniformě a blyštících se botách kuchyní, zeptal se mrzutě tatínka:

„Dnes je středa...!“

„Jak jinak, vaše blahorodí?!“

„Nebyli jsme včera nějak tento...?“

„Naprosto ne, pane oficíre, jen trochu veselí,“ usmíval se zdvořile tatínek a mnul si ruce.

Jankl zapřáhl a odjeli.

A na hlavním sedadle, kouře cigaretu za cigaretou, seděl byvší člověk, lidská mátoha bez síly a vůle, navždy zneškodněná, jejíž život, byť sebe delší, bude jen slepým a ubohým potácením po světě.

Nikdo neví, jak to Bůh s Izraelem této země myslí, a kdo mu má vládnouti.

Nejprve tu byli Maďaři. Pak Rusové. Pak Němci. Pak Rumuni. A teď obsazovali zemi Češi. V Polaně se to ostatně pozná jen podle čepic četníků a finančních respicientů.

Rodinné jmění se rozplývalo za všech.

Češi vydali vyhlášku, že se v soukromém obchodování nesmí užívatí peněz maďarských, nýbrž že platidlem jsou výhradně peníze československé. Ale byli ochotni do určité lhůty na úřadech vyměňovati: 100:100; za sto korun maďarských sto korun československých.

To byla strašlivá situace; zoufalé rozhodování. Maďaři už dnes vzkazovali, až se vrátí, že české peníze vyměňovati nebudou a kdo je bude mít, že o ně přijde; Češi prohlašovali, že budou vyměňovati jen do jisté lhůty a pak že ztratí maďarské peníze všechnu cenu. Vsadit na Maďarsko nebo na Československo?! Co ví ubohý polanský Žid o mezinárodních zápletkách, o křížících se zájmech a

společenstvích, o tom, co soudí anglický a italský král, francouzský a německý prezident a jak se na konec dohodnou? Jaké ukrutenství stavět ho před takovéhle rozhodování! Je to, jako přivést člověka a říci mu: Vsaď vše, co máš, na jednu ze dvou karet! Vytáhni si kuličku bílou nebo černou! Ale vyhrát nemůžeš nic, jen všechno prohrát! Rozhodni se, nešťastný hráči!... Vrátí se Maďaři? Nevrátí se? Měnit? Neměnit?

Peníze! Na tomto světě nejvzácnější lidský statek! Zcela rovný zdraví a rodině! „Čtyři jsou mrtvi již za živa: chudý, slepý, malomocný a bezdětný,“ praví talmud. Chudý nejprve. Jen bagán si myslí, že jsou peníze prostředkem k účelu, a má-li je, že je má proto, aby si za ně koupil kukuřičné mouky nebo kořalky nebo skleněné korály ženské na krk. Ale peníze jsou důkazem životního úspěchu. Jsou viditelným znamením boží přízně. Do jejich krásných kovových kotoučků a modravých obrázků se zhutnila všechna krása a síla života. Jsou věcí Hospodinovou. Nelze jimi marnit.

Tatínek se šel radit do pokojíka k dědečkovi. Ten byl velmi sláb, ležel a už nevycházel. Dědeček krčil rameny. Vraštil levé chrčípí a mhouřil levé oko. Obracel na peřině svou bílou kostnatou ruku: Tak, tak!?

„Těžká věc! Bylo by se třeba informovat. Ale mohu teď já?... 100:100! To nic neříká. Kdyby to bylo 100:90 nebo 100:110, už by bylo spíše možno vystihnout, cítí-li se nebo chtějí-li jen zamazávat oči. Tady jde o šťastnou ruku... Nejlépe by ovšem bylo hotových peněz se zbavit, koupit zlato, dolary, libry, pozemky nebo cokoli, ale tak chytrí jsou dnes asi všichni, a kde někoho najdeš, kdo prodá?... Kup, co můžeš! Zaplať, komu jsi dlužen!...Dokud je čas, snad vyčkej! A chceš-li býti velmi opatrný, měň polovičku; o tu druhou ovšem přijdeš!“ Tahle možnost snad ještě nejspíše odpovídala tatínkově povaze. Ale maminka v noci v posteli plakávala:

„Vyhodit polovičku peněz? Celé jmění? Proto jsme se dřeli? Ne, ne! Vše zůstane, jak bývalo, byli tu již Rusové, Rumuni, Češi, nikdo tu nezůstane, uvidíš, věř mi! Neměň!“

Kdo nic nemá, nikdy nepochopí, jak je těžké rozhodování. Červená, černá? Pravá, levá? A zatím, co zamyšlený chodil Polanou, nevěda ani, že ho někdo pozdravuje, vesnice pro jeho starosti vůbec neměla smyslu. Nezajímaly jí. Netýkalo se jí to. To se týkalo jen

Šafarů a Fuxů.

Co tomu říkají Herš a Salamon Fuxové?

S rodinou Fuxovou byly již dávno, už od dob procesů, přerušeny všechny styky, členové rodiny se ani nepozdravovali, ale tatínek viděl, jak se Salamonovi vše daří, jak roste a cítil, že je chytrý. Měl styky s československými úřady, noví páni mu ve všem šli na ruku, a jistě věděl více než ostatní.

„Co tomu říká Salamon Fux?“

Ptal se tak Mordcheho Fajnermanna, vyzvídal tak na Lejbovi Abrahamovičovi, mluvil o tom s Mojšem Kahanem a snížil se až k Bajnyšovi Zisovičovi.

„Salamon Fux?“ řekl mu před mikve Mojše Kahan. „Směje se ti.“

„Mně? Proč?“

„Že nevíš, co počít.“

„A co bude dělat on?“

„Mně to přec nepovídá!“

Rozjel se do Mukačeva, byl v Berehově a v Chustu. Ale nevrátil se moudřejší, než odjel. Všude se setkals týmiž poplašenými posunky, jako měl sám. A s týmiž do prázdna upřenýma očima a krčením ramen.

„Co tomu říkají Fuxové?“

„Co tomu říkají Fuxové?“ odpověděl mu Lejb Abrahamovič. „Vím já? Co by tomu mohli říkat Fuxové? Salamon říká, ať si dělá každý, co chce, on že měnit nebude.“ A to „každý“ se věru mohlo týkat jen Josefa Šafara. „On že ví, co dělá. A směje se.“

Chodil do dědečkova pokojíku.

„Co dělat, tatínku? Koupit už není co a nějaké peníze stále jdou.“

Dědeček obracel na peřině bílou ruku; hřbetem nahoru, dlaní nahoru.

„Nedůvěřuješ-li své šťastné ruce, polovičku měň, druhou pusť!“

„Ne!“ křičí v pláči večer v posteli maminka.

Židé svolali do Svalavy přísně důvěrnou schůzi. Do soukromého bytu Efraima Weisse. Z Budapešti byl tajně pozván finančník Mór Rosenfeld, doktor, a mezi zasvěcenými bylo mnoho rozčilení, dostane-li se vůbec přes hranice. Ale přijel.

Za spuštěnými žaluziemi, zavřenými okenicemi a staženými záclonami dvou z Weissových pokojů se sešlo asi čtyřicet lidí,

vlivných Židů z dalekého okolí. Byli tu také polanští Josef Šafar a Salomon Fux, v hedvábném kaftanu přišel i svalavský rabi. Mnoho se z rozčilení kouřilo a místnosti byly brzy plny dýmu.

Efraim Weiss přivedl svého hosta, dobře živeného pána s brejlemi a již poměšťačtělého, bez pejzů a bez klobouku. Když Efraim Weiss tento nedostatek postřehl, vyběhl do předsíně, vrátil se s kloboukem a s důvěrným úsměvem jej posadil doktorovi na hlavu. Ten se rozesmál, klobouk přitiskl k lebce, děkoval hostiteli pokyny hlavy a ostatní se také usmívali. Seznamoval se, každý ho hleděl pro sebe podržeti co nejdéle a ve všech očích byla táž otázka: Co mám dělat, doktore? Nakonec si ho podržel svalavský rabi.

Za chvíli se Mór Rosenfeld rabimu poroučel. Zasedl ke stolu. Náhlé ticho se hrozilo přetřhnouti napětím. Vyňal z aktovky sloup výstřížků nalepených na půlarších a dal si je k pravé ruce. Ujal se slova:

Nejprve musí zdůrazniti, že nemá nic společného s maďarskou vládou a jeho projev nic s agitací. Je Žid, ví bohužel příliš dobře, že Židé mezi evropskými státy mnoho na vybranou nemají a že jim z náboženského a národního stanoviska může býti celkem jedno, kde žijí. Ale byl sem pozván a svým souvěrcům milerád řekne, co mu je známo. Ale je člověk svědomitý, ví, že z jeho řeči mohou býti vyvozovány závěry velmi významné a proto hned na počátku přednášky chce podotknouti ještě toto: domnívá se sice, že ve své funkci bankovního ředitele jest informován dobře a lépe než jiní, ale přec jen žádnou odpovědnost přejmouti nemůže, tím spíše ne, že jde převážně o věci tajné diplomacie a ani on své zprávy z první ruky tedy nemá. Ostatně velevážení pánové ocení sami pádnost či nicotnost dokumentů, jež hodlá přečísti, není také pochyby o tom, že jsou tu moudří lidé, informovaní s jiné strany, a bude jistě jen k vzájemnému prospěchu, budou-li v debatě postaveny zpráva proti zprávě, názor proti názoru.

Zabepečiv se tak výhradami, mluvil. Přednášelo mezinárodní situaci, o navazování čerstvých spojenectví a o nových evropských skupinách, o postavení Československa, o nadějích Maďarska na vrácení odtržených území nebo alespoň jejich částí, o vágním posud a nevyjasněném postavení Podkarpatské Rusi, vše dokládal množstvím citátů, předčítaje projevy ministerských předsedů a

ministrů zahraničí anglických, francouzských, italských, německých a polských, časopisů anglických, amerických a italských, a vysoký sloupec novinových výstřižků se stěhoval od jeho pravé ruky k levé. Mluvě o náladách v Maďarsku, pravil, že autenticky může prohlásiti jen jednu věc: vrátí-li se sem Maďaři, jsou jejich političtí činitelé rozhodnutí československé peníze nevyměňovati a každého, kdo se bude výměnou zbavovati maďarských, prohlásiti za národního zrádce a podle toho s ním naložiti. Přednášel dvě a čtvrt hodiny. Kouře bylo v obou místnostech k zalknutí, dveřmi chvílemi otvíranými se na chodbu valilo dýmu jako z požáru vlhké slámy a hlavy pod sametovými a plstěnými klobouky se potily. Ne, neřekl, vrátí-li se Maďaři či nikoli, ale: vrátí se. Neřekl: měňte nebo nevyměňujte! Ale věc byla jasná.

Bílá! vykřiklo cosi v Josefu Šafarovi. A: neměnit!

Řečník vyzval shromáždění k debatě. Ale nikdo se nehlásil. Sečkával chvíli, s vlídným úsměvem přejížděl očima po hlavách návštěvníků a s laskavou netrpělivostí vztáhl proti nim ruku s dlaní nahoru obrácenou: Nuúú?

„Berehovští nemění,“ řekl spíše jen tak k svým sousedům berehovský Gutman Davidovič.

„Jsem již dávno rozhodnut nevyměňovat!“ prohlásil energicky polanský Salamon Fux.

Josefovi Šafarovi zabušilo srdce.

Ale čechofilové, o kterých bylo známo, že vyměňují, právě ti, kteří měli býti podle řečnickových slov informováni z jiné strany, mlčeli.

„Proč nemluvíte?“ křičel na ně toruňský Jakob Rappaport, malinký, hubený, s prošedivělou rusou bradou. Ale křičel to tak, jako by se mu chtělo plakat. A volal na sojemského Mendla Lejboviče: „Proč mlčíš ty? V soukromí máš hovorů, že jde jednomu hlava kolem!“ Toruňskému Rappaportovi bylo nedávno vyplaceno 460.000 za vory, které po Rice poslal do Chustu.

Ale sojemský Lejbovič pokrčil rameny a myslil si své: Copak umí mluvit? Copak má dvě kila novinových výstřižků! To přijde všechno na vnuknutí!

Schůze se protáhla dlouho přes půlnoc. Vzduch se již nedal dýchat. Debaty od muže k muži byly vzrušené a od skupiny k skupině se vykřikovalo. Svalavský rabi v zájmu zdraví svých očí již

odešel a také na obléhaném budapešťském doktorovi bylo vidět, že by šel rád spát.

Za knoflík ho držel maličký toruňský Jakob Rappaport a v jeho hlasu se chvěly slzy: „Měnit nebo neměnit!“

Mór Rosenfeld se usmíval, maličko krčil rameny a chtěl Jakobovi Rappaportovi něco vykládati. Ale ten to odmítl: „Ne, ne!... Měnit nebo neměnit?“

Neměnit! chtělo se na něho vykřiknout Josefu Šafarovi.

Ale od doktora se přímé odpovědi nedočkal.

Jakob Rappaport se rozběhl oběma pokoji, proplétal se kolem skupin a jednotlivců a zas se k Mórovi Rosenfeldovi vrátil:

„Měnit nebo neměnit?“

Nakonec se rozčilením hystericky rozplakal.

Tatínek s Janklem se do Polaný vrátili až druhý den před soumrakem. Maminka sběhla s pavlače.

„Neměním, maminko!“ řekl Josef Šafař, seskakuje s vozu.

„Jméno Páně budiž pochváleno!“

Lhůta běžela.

Ale Maďaři nepřicházeli a po obláscích vedle Šafarova domu bylo denně vídati české četníky nebo finanční respicienty v placatých čepicích a s karabinami, jak ve dvou chodí na patrolu. Ale bylo rozhodnuto.

Lhůta vypršela. Nic se nezměnilo.

Češi vydali novou vyhlášku: Vyměňují teď 100:50; za 100 korun maďarských 50 československých.

„Měň všechno!“ řekl na posteli dědeček. „Češi zdražují; cítí se. Měň hned!“

„Ne!“

Z Maďarska přicházely uklidňující zprávy: Neukvapit se! Vyčkat! Jen několik neděl ještě! Revise mírových smluv jest věcí už jen týdnů!

Pak Češi vyměňovali 100:25. Pak 100:10.

„Měň ještě teď!“ šeptal slábnoucím hlasem dědeček.

Pak za maďarské peníze nedával už nikdo nic. Byl konec. Tatínek opravdu neměl šťastnou ruku.

Salamon Fux vyměnil všechno. Za 100:100. A ten maličký zbytek, který si z opatrnosti nechával doma, aby měl přec jen nějaké

maďarské peníze, kdyby se Maďaři náhodou vrátili, vyměnil za 100:25.

„Co tomu říkají Abram a Josef Šafarové?“ ptal se, a chránil se při tom usmáti, před mikve bédra Kahana, věda, ten že to Josefovi vyřídí.

A tatínek měl doma dvě stě pět tisíc hotových peněz. Bylo to tak zrovna věno Hanelino.

Má je podnes. Jsou nacpány do velkého papírového pytlíku na deset kilogramů zboží a uloženy vzadu za nádobím v dolní příhradě kredence v dobrém pokoji. Přijdou-li někdy do vsi na komisi z města páni, stane-li se divnou náhodou, že neslezou u Fuxů, nýbrž zajdou k Šafarovům, a je-li mezi nimi někdo, kdo o penězích ví a požádá tatínka, aby je ukázal, přinese tatínek papírový pytlík na deset kilogramů zboží, páni se vesele prohrabují v tisícovkách, stovkách a padesátikorunách Hanélina věna, smějí se a tatínek se ze zdvořilosti smutně usmívá také.

*

Vidí-li člověk celý den kolem sebe jen kuchyni a pokoje s rozestlanými postelemi, jen dvůr s rozťapkaným blátem od drůbeže, s kravami, jak se ráno vyhánějí a večer se samy vracejí, s koněm, před nímž se otvírají vrata, má-li před okny jen zahradu, kde se na šňůrách mezi zmrzačenými jabloněmi suší prádlo, a když se chce rozhlédnouti alespoň o kousek dále, odrazí-li se jeho pohled od vysokých hor po obou stranách údolí, velmi se diví, jak krátká je doba mezi „Gite Woch!“ a „Git Šábes!“ mezi chůzí do mikve a příští, mezi Jom Kippurem a Raše šone.

Ta léta ubíhala úprkem.

Dědeček byl již dávno mrtev.

Tatínek, prodav dva z mlýnků a kus pole, vybavil Etelku a s velkou slávou ji provdal do Košic.

Zanedlouho prohrál dva procesy proti Fuxovům a krátce potom třetí. Útraty byly strašlivé, maminka lomila rukama a tatínek musil prodat třetí mlýn a část pozemků.

Pak, když Hanele dorůstala, vdával do Mukačeva Bálinku. Švagrův otec byl zlý člověk, také švagr se choval nestoudně, a třebaže si s Bálinkou dobře žijí a mají krásné děti, maminka mu to nezapomněla dodnes. Vydírali, dvakrát hrozili, že zruší zasnoubení,

a tatínek na konec dal, co požadovali. Prodal zas pozemky, a protože se všech zbavovati nechtěl, zadlužil se. Snad to bylo trochu i navzdory Fuxovům. Neboť jejich malé, tlusté holky nikdo nechtěl, za Surou, která již nemá daleko do staropanenství, vodí šadchenové ženichy na obhlídku marně, a věru už jen jedinou pýchou Haneliných rodičů je, že své krásné dcery dobře vdávají.

A pak, pak se stalo to největší neštěstí.

Tatínek prohrál svůj velký, poslední a nejdražší proces proti Fuxovům. To již nebyly dědečkovy doby a teď už měl více svědků bohatý pan SalamonFux. Tou chvílí se stal z tatínka žebrák.

Když byl oběma stranám doručen písemný rozsudek poslední instance, ustrojilo se všech pět malých tlustých Fuxových děvčat do svých nejlepších oděvů, třiadvacetiletá Céza a jednadvacetiletá Laja měly bílé batistové šaty, Céza šerpu višňovou, Laja zelenou, nejstarší Sura si přes to, že byl červenec, oblékla astrachanový kožich vpředu rozevřený, napudrovaly se, načervenily si do srdíček rty, navěsily na sebe všechny šperky své i matčiny, prsteny, nárámky, brože, Suře bylo pod kožichem vidět zlatý řetěz od krku až k pasu — a šly na procházku před Šafarův krám. Po pusté polanské ulici všedního dne čtyři sta kroků tam a čtyři sta kroků zpět, bavily se spolu, vesele se smály, ale na Šafarův dům ani nepohlédly. Jen jejich bratr Benci zůstal před krámem vždy o dva kroky pozadu, zastavil se, obrátil se k Šafarovům čelem a na prsty pronikavě hvízdal. Pomalu tak přešly čtyřikrát nebo pětkrát a odpluly domů, zanechavše tu jen Benciho, který se s rozkročenýma nohama pokoušel před krámem zahvízdati na dva prsty dokonce celou písničku.

Maminka, stařena a za poslední léta už jen stín, brala v kuchyni bezmyšlenkovitě věci a hned je zas odkládala. Vzadu v pokoji plakala u okna Hanele. A viděla, jak po zahradě prudce pobíhá tatínek a jak zeleň stromového listí činí jeho obličej ještě zsinalejším.

Od těch dob šlo vše dolů; stále a rychle.

Salamon Fux se stal důvěrníkem nových úřadů, pracuje s nimi a bude pro ně dělati volby; dostal trafikou, všechny koncese, vystavěl si dům s velkým obchodem a ne už s krčmou, nýbrž s hostincem, kde vysedávají četníci, respicienti, zřízenci lesní správy a páni, když

přijdou z města. A Rusíni si zřídili konsumní družstvo a krčmu: „Svůj k svému!“ K Šafarovům nejde už ani ten, komu nechtějí u Fuxů nebo v konsumu počkat, protože ví, že tatínek na úvěr dáti nemůže. Většina zásuvek a přihrádek v tatínkově krámě je prázdná, stojí tu jediný pytlík s dobytčí solí, jediná zaprášená krabice nejlacinějšího cukroví, v koutě se válí hromádka zrezivělých řetězů, na stěně visí plechový kbelík také v domácnosti používaný, a na regálu s půldruhým štůčkem látky a s pěti červenými šátky je přibita cedulka: „Majetek fy Herškovič & Lobl, Mukačevo.“ Všechno dohromady bys to koupil za několik dvacetikorun. S bohatstvím zmizela také čest, a přijede-li sem někdy rabi, laskavý a přátelský rabi, který kdysi tak otcovsky hladíval Hanele po vláscích, vystupuje také u Fuxů.

Aby košická sestra zachránila rodičům holé živobytí, dala přepsati zadlužený dům s posledním zbytkem pole na své jméno, a kráva v chlévě, už jediná, drůbež na dvoře a dva stříbrné šabesové svícný jsou alespoň formálně vlastnictvím sestry mukačevské. To je ochrana proti exekutorům. Tatínek je chudým chalupníkem, bydlícím ve velkém, chátrajícím domě.

Hanele je děvečkou, kuchařkou, prادلenu, švadlenou, vstává o půl čtvrté vyhánět na pastvu krávy a husy, v osm hodin po dojení může jít spát.

Životním účelem židovské ženy jest míti syny, z nichž jeden může býti Mesiáš. Hanelina maminka úkol nesplnila. Splní jej Hanele? Fuxovi zkřesanci nepodaření, sražení, nechutní, s chlupatými nosy, s mastnýma očima a potivýma rukama, protivné, zlé opice s nosy jako bambule, nenajdou-li nikoho, kdoby se do jejich šlechty hodil (a nenajdou! a nenajdou!!), pomohou po svých třiceti letech Salamonovými penězi alespoň nějakému chudákovi. Ale kdosi vezme ji, Hanele? Když takové myšlenky člověka v noci vyděsí ze spaní, a dědečkovy mlýny najednou zaklapají, zaryl by nejraději hlavu do podušek a plakal lítostí a hněvem. Ano: Kdo se přižení do krčmy, kde nikdo nic nepije, do krámu, kde nikdo nic nekupuje, a na dům, který je švagrův? Může si vzít někoho ze zdejších hochů, kteří ničím nejsou, nikdy ničím nebudou a nevědí, co budou zítra jíst? Nebo se stane zázrak? Hanele pláče, ale je jí sedmnáct let a v zázraky ještě věří.

V šabesové odpoledne, není-li příliš ošklivo, berou na sebe polanské židovské dívky vše, co mají nejhezčího, chlapci se oblékají do dobrých šatů a promenují údolní silnicí půl kilometru k myslivně a zpět. Dívky v skupinkách, hoši v skupinkách a když se potkají, usmívají se na sebe a koketují spolu. Je to jediná polanská zábava. S Hanele koketoval Šlojme Kaců. Líbil se jí. Měl hezké zuby, vesele se smál a pěkně šatil.

Jednou, když se podvečer vrátila s pastvy kráva (Brynduša byla chytrá, chodívala sama a před vraty dávala zvoncem znamení, aby jí otevřeli) a Hanele šla do chléva, aby ji podojila, přišel za ní Šlojme. Obrátila se se stoličky u kravského vemene. Usmíval se na ni ode dveří.

„Jdeš mi odtud! Stíníš!“ křikla na něho.

Zašel dovnitř.

Vypravoval veselé věci, smál se, ona s ním, a bylo to docela hezké. Bylo šero, Brynduša teple voněla a mléko zurčelo do pěny v dřevěném dojáčku. Pojednou se k ní sklonil a dal jí hubičku. Začervenala se až do kořínků vlasů.

„Počkej!... Povím to mamince!“

Příští dny na ni čekával časně ráno, ještě za studeného šera, když vyháněla husy a krávu. A chodil si do krámu něco kupovat.

Hanele neřekla mamince pranic. Ale maminka něco vytušila. Od těch dob vyháněla krávu sama, dozírala na dojení, Šlojmovi prodávala zápalky nebo kousek mýdla ona a o šábese chodila na procházku s Hanele. Šlojme? Šlojme Kaců? Který se jen proto může tak hezky šatit, že jeho chromý otec jezdí v létě s rabínským doporučením do Prahy, Brna a do Bratislavy žebrot; Fuj!

Jednou ji pozvala do Košic sestra: na svatbu příbuzné jejího muže. Etelka pozvala do domu švadlenu, Hanele si prohlédla mnoho čísel módního žurnálu a spolu ušily pro Hanele šaty: etamínové, krásné a nadýchnuté. Na svatbě se Hanele velmi líbila. Mnoho tančila a mladí lidé jí říkali, že má překrásné oči. Ale ne více. Etelčin muž míval s polanským domem starosti, v kavárně mnoho hubovával a všichni věděli, kdo polanský Šafar je. Za čtrnáct dní se Hanele vrátila domů... Kam s tím, maminko?

Čtyři jsou mrtvi již za živa: chudý, slepý, malomocný a bezdětný. Zdá se, že Hanele bude mrtva dvakrát.

Jest ještě něco horšího než zraditi Boha Izraele a přestoupit k jinému náboženství?

Jest.

Znáte přece poučnou talmudskou povídku Pinchesa Jakuboviče o rabim na rozcestí!

Šel moudrý rabi cestou. Dohonil ho na voze muž goj a vyzval ho, aby si přisedl. Jeli v dobré vůli spolu, až dospěli na rozcestí. A tam visel ten, nu ten na tom dřevě, však už víte, jak bývá na rozcestích. Goj nepozdravil. „Proč jsi nesmekl klobouk?“ otázal se za chvíli rabi. „Proč bych smekal?“ zasmál se muž. „V nic nevěřím.“ „Pak zastav, prosím, a já slezu,“ řekl rabi: „Mohl jsem jeti s člověkem jiného náboženství, ale s člověkem bez víry se cestovati bojím, poněvadž ten jest schopen všeho.“

Žel! Do Polany přišly takové doby, že krásné povídky Pinchesa Jakuboviče nechtěl už nikdo poslouchati. Do Polany proniklo nevěrectví...

Pro Boha, odkud? Těžko říci. Jen poslední jeho stanici známe, odkud konečně našlo cestu do Polany.

Bylo to Mukačevo. A jeho nevěrecké hebrejské gymnasium. To nevěrectví se jmenovalo sionismus.

Trvá vždy dlouho, než vlny, jimiž se přenáší lidské myšlení, jedno, zda zrakové, sluchové, elektrické, radiové nebo ty, které ještě neznáme, se dostanou až sem, do žlebu v horských pralesích, kam kdysi kohosi napadlo v dlani uložití Polanu. Stokrát, tisíckrát se na své cestě na nepravém úbočí Karpat odrazí, proudí zpět, zas útočí a nějakým údolím sem konečně najdou cestu přec. Ale co záleží na troše času v galútu, kde se jen čeká na Mesiáše? A kde vše ostatní jest jen vyplňováním dnů a měsíců?

Zaslíbená země otců, dva tisíce let vzpomínaná každodenními obřady, sty pohyby a tisícerými slovy modliteb, po každém šábesu připamatovávaná čicháním k její vůni, lákala. A lákaly hrozny ze země kananejské, z nichž každý jednotlivý musí na toporu nésti dva muži.

„Nešťastný národe izraelský!“ volali rabíni. „Opět jest blud v tvém prostředku? Zapomněl jsi na přísahu, jíž tě Hospodin zapřísáhl, posílaje tě do goletu? Aby ses nikdy nepokoušel návrat do

země zaslíbené si vymoci, nýbrž sečkal, až ti pošle Mesiáše, který tě tam uvede?! Ale ti, kdož tě chtějí vésti do Palestiny, činí z národa vyvoleného národ jako jeden z mnohých, vyzývajíce hněv Hospodinův a nové zášti národů proti nám.

„Nešťastný lide izraelský! Opět stojí v tvém prostředku nová modla a nové zlaté tele: lživá věda. Jen tvrd'te, že jest země kulatá a že se točí, jen věřte, že povstal člověk ze zvířete a že jest svět starší než náš letopočet. Blázni! Nechte si svá číslíčka, nezajímají nás, a s vašimi důkazy nedisputujeme. Protože víme, že ve vaší vědě jest pravda každé století jiná, že není pravda dnes, co bylo pravda včera a co je pravda dnes, nebude zítra. Protože víme, že nevěrečtí národové, nemajíce jiného prostředku, cestou vědy hledají to, co nám bylo zjeveno již před tisíci lety a že jejich věda, je-li pravá, nemůže po blouděních a omylech a nových blouděních nezjistiti to, co víme již dávno i bez ní: Bůh! Bůh! Bůh! Jeho jméno budiž pochváleno!

„Hlásáte zachování národa, a při tom si stříháte pejzy, holíte se, jíte nečisté věci a tvrdíte, že jest sobota jako dny ostatní. Blázni! Zapomněli jste, že Hospodin národy mnohem větší než národ izraelský (kde jsou Babyloňané, kde Římané;) rozprášil jako písek v poušti a shladil s tváře země, zatím co my žijeme právě proto, že jsme zachovávali přikázání, jimiž nás Pán odlišil od národů ostatních?

„Odejděte z prostředka našeho! Bud'tež prokleti! Studnice vaše ať vyschnou a ženy vaše necht' zůstanou neplodné!“

Ale takovéhle myšlenky polanské ještě vůbec nenapadly. Začalo to vůbec nevázně a spíše jako žert.

Stalo se, že se kdesi až v Cerenině roznemohl bratr ševce Lejba Abrahamoviče, téhož, který o šabesových večerech hlasem tak náramným zpíval: „Rititi! Tárára! Pojd', příteli můj, vstříc nevěstě!“ Bratr Lejba Abrahamoviče byl také švec. Když ho v červenci odvezli do nemocnice, jel Lejb na nějaký čas pracovati za něho, Polana zatím počká a bratrovu rodinu v době neštěstí na holičkách nechati nelze. Gemilut chasadim. V Čerenině žil bohatý kupec a krčmář Zelig Volf, ten měl dvanáct dětí, s ním, ženou a sestrami jeho ženy jich bylo celkem šestnáct, a všichni nosili boty. To už člověk může děkovat Bohu, má-li takové zákazníky! Zelig Volf si najal Lejba

Abrahamoviče, aby mu k podzimu pro rodinu spravil obuv a našil nové. Vyprázdnil na dvoře kolničku, z krámu mu vydal kůže, štětiny a floky, do kouta mu složil kopec starých bot, Lejb si od bratra přinesl náradí a ševcoval. Zelig Volf měl syna Herše, septimána mukačevského gymnasia. Ten na prahu kolničky vysedával celé půldny a s Lejbem Abrahamovičem se bavil. Snad proto, že ho sem otec posílal na ševce dozírat, snad že se o prázdninách nudil nebo že se mu chtělo pochlubit se, co všechno zná. Vykládal Abrahamovičovi o světě, o vědách, o sionismu a socialismu, předčítal mu z novin a ukazoval mu v knížkách obrázky. Ano, kdyby to vykládal goj, ti věří všelijakým nesmyslům, ale Žid, který studuje v Mukačevě na doktora?! Před Lejbem Abrahamovičem chtivým vědění se otvíraly obzory nikdy netušené a on se do nich vrhal zuřivě a zavile jako šílený mořeplavec. V kolničce se mnoho debatovalo a málo pracovalo. „No, no! Přetrhni se pro kapitalistu!“ říkával Herš. Tak ševce nadobro zvrtačil.

A takhle popletený přijel v srpnu, když se bratr vrátil z nemocnice, do Polany. A začal mluvit všelijaké nesmysly. Jako že je země kulatá a že se točí. Lejb Abrahamovič byl celý štětinatý, jeho široký, nazrzlý plnovous rostl už od očí, vlasů měl, že by stačily pro tři, a když na ulici před svou chýší vykládal smějícím se Židům novou vědu, celý lví obličej se mu vášní ježil a oči mu hořely. A když se Židé smáli ještě více („Copak by, pitomče, nespady domy?“), vrhal se zběsile do chýše a zas se objevovals utěrákem a hrníčkem vody. Bral oba cípy utěráku mezi prsty, na spodní jeho ohyb kladl hrníček a teď tím vším divoce roztácel na důkaz, že by domy spadnout nemusily. Židé se prohýbali smíchy.

Stařec Mordechaj Jid Fajnermann na ty potrhlosti nehleděl tak žertovně. Jednou v zšeřené modlitebně, všedního dne po předvečerní modlitbě marivu, si pozval Lejba do kouta. A házeje mu dlouhým ukazovákem do prsou, pomalu a přísně řekl:

„Vykládáš po vsi nesmysly. Lidé se ti smějí. Já ne. Protože takhle počíná každý rozkol v Židovstvu. Varuji tě. Nepřestaneš-li, musíš zakročiti obec a zakročí rabín. Pamatuji si to!“

Obrátil se a důstojný a svátý zase vplul do šera modlitebny.

Ale Lejb Abrahamovič byl za nově poznanou pravdu odhodlán dáti život. Bůhví, proč jsou to právě ševci, kdož jsou zrovna posedlí

na revoluční myšlenky, nikdo to ještě neprozkoumal, ale snad to nějak souvisí s jejich řemeslem, s vůní kůže a s jejich statečným mužstvím. Lejb Abrahamovič si chodil do Čereniny pro novou moudrost. Hned po šábesu, každou neděli ještě před rozedněním, se rozbíhal údolní silnicí, třicet kilometrů tam, třicet zpět, a vracel se pozdě v noci domů, jen aby si mohl pohovořit s Herškem a zbavit duši těžkých problémů, které ho po celý týden mučily: od čeho mohlo být světlo, které stvořil Bůh prvního dne, když ještě nebylo slunce a měsíc; kdyby se zeměkouli provrtala velká díra a do té díry kdyby se hodilo kladívko, spadlo by až na druhou stranu, nebo by se ve středu zastavilo a zůstalo by tam uprostřed čistého vzduchu trčet? A do polanské ševců Lejba Abrahamoviče začali chodit na besedu lidé: kovář Srul Nachamkes, mladý Eizigovič, Moško Mendlovič, elegantní Šlojme Kac. Lejb Abrahamovič vykládal rozumy. Začal mluvit o chudých a bohatých. O tom, proč mají mít Fuxovi všechno a ostatní nic. O sionismu. O kolonisování Palestiny. O bratrství a novém životě.

„A je opravdu pravda, že je země kulatá

„Jsou na to přec důkazy!“

„Gojské!“

„Ne, židovské taky!“

Lejb Abrahamovič! Potrhlý švec, amhorec, člověk neučený, bez vážnosti, o kterého se dříve nikdo nestaral! Co to z čista jasna vjelo do prtáka, že se nebojí moudrosti Mordechaje Jida Fajnermanna, svatosti Pinchese Jakuboviče a moci Salamona Fuxa? Má snad v obci nastati rozkol pro Lejba Abrahamoviče?

Nastal.

Jednou v neděli v Čerenině se Herš Volf v náhlém vnuknutí rozesmál a plácl se do dlaní:

„Počkej! Zapřáhnu si tátův kočárek, než bude konec prázdnin, objednu několik kamarádů a uspořádáme v té vaší plesnivě vesnici sionistickou schůzi. Rozneseme Polanu na kopytech. To bude psina, Abrahamoviči!“

Jednoho dne přijeli, bylo jich šest, Herška Volf s nimi, a byli to chalucové, socialističtí sionisté. Odpoledne uspořádali schůzi. Blízko mikve, tam, kde se potok vlévá do říčky a kde je na ostrohu velká plocha oblásků a valounů, jak je naplavují jarní povodně.

Přišla skoro celá židovská Polana. Řemeslníci, nádeníci, povozníci, dřevorubci, zemědělci, kramáři, žebráci (a často všechny ty živnosti v jedné osobě) s pejzy i bez nich, v kaftanech i občanských šatech nebo jen v jejich hadrech, příslušníci čtyřiceti osmi rodin s talisy, k několika rodinám vdovím nehledě. S ženami i dětmi. Chumelili se na prostranství, stáli na lávce přes potok a na cestě. Uličníci s Rivou Kahanovým v čele se tu honili a povykovali.

Mordechaj Jid Fajnermann ani Pinches Jakubovičtu nebyli. Nepřišel ani Josef Šafar a Salamon Fux. Ale Fuxovy dcery promenovaly po cestě a Sura se usmívala svým kyselosladkým úsměvem. Hanele chodila s Rifkou Eizigovičovou a s Mašele Herškovičovou, kolem nich byli studenti se Slojmem Kacem, žertovali, a Hanele byla ráda, že se může smát, zrovna když potkává Fuxovy holky.

„Tak co, slečno, s krásnýma očima,“ řekl jeden ze studentů, „pojedete s námi do Palestiny?“

„Myslíte, že bych nejela? Hned bych jela!“ odpověděla Hanele.

„Jela bys opravdu;“ otázal se Šlojme Kac a hleděl Hanele do tváře déle, než se slušelo.

Pak mladý Eizigovič přivlekl stůl, na který se podle všech pravidel tělocviků vyšvihl nejstarší ze studentů, lidé seběhli s cesty dolů a tábor se počal.

Student mluvil. Začal s úsměvem, kamarádsky, vmlouvaje se tak v přízeň posluchačů, a u těch, kdo nebyli zaujati již předem, se mu to dařilo. Poslouchali to napjatě; dávali pokoj a poslouchali i uličníci s Rivou Kahanovým. Řečník mluvil o jednotě všech Židů. O jejich utrpení a pronásledování v galůtu. Líčil barvitě bídu právě těchto krajů, nezaměstnanost, chudobu, hlad, velkou úmrtnost dětí i dospělých. S dojetím chápali, že mluví o každém jednotlivci z nich zvláště. Oni, kteří nikdy neslyšeli řečníka kromě potulných kazatelů a žáků rabínských škol, byli vzrušeni, a nějaká matka, jíž se týkala zmínka o úmrtnosti dětí, se rozplakala. Ale trpíme všichni stejně? zvýšil řečník hlas. Ne! zahřměl. Jako všechny národy, tak se také dělí národ židovský: na bohaté a na chudé. Židovští chudí trpí dvojitou bolestí: svým židovstvím a svou bídou. Bohatým je dobře i v galůtu, ti po změně netouží a žádného východiska nepotřebují. Neboť jejich poslání je stejné jako všech boháčů ostatních: vykořisťovat chudé.

Vykořisťovat jejich práci, odírat je zdražováním ...

Dva kroky za okrajem vnějšího kruhu posluchačů stály dcery Salamona Fuxa. Vedle Sury se postavil Bajnyš Zisovič. Ten, snad pro příbuzenství s Fuxovými, byť vzdálené, snad pro dluh, který tam měl zaplatit, zaujal na dnešním táboru stanovisko reakce a zaujatosti předem.

„Zeptej se ho, Bajnyši, jestli se svět opravdu točí?!“ řekla Sura.

A Bajnyš už křičel: „Hej ty, Moško, nebo jak se jmenuješ, je to pravda, že se svět točí?“

Část posluchačů, vzpomínajíc na Abrahamovičovo čarování s utěrákem a hrníčkem, se rozesmála. Ale většina byla nepříjemně vyrušena. Lejbovi Abrahamoviči se rozježil vous, zablýskaly oči a hnal se od stolku. Ale studenti ho drželi.

Řečník se napřímil, hodil proti Bajnyšovi ukazovákem a pateticky volal:

A přece se točí!

Sám se tomu dal do smíchu, nad vtípem se rozesmáli studenti a za chvíli se na prostranství u potoka smálo všechno.

Ale vyrušený řečník se musil vrátit, aby si dobře připravil to, proč sem přišel: k bohatým, kteří si nepřejí změnu a nepotřebují východiska. „Ale pro chudé a utištěné východisko jest!“ zvolal a odmíchl se, aby posluchačům popřál kdy, připravit se na slovo, které přijde. „Ano, jest východisko: Sionismus!“ Mluvil o něm. O Palestině. O nové vlasti. O rovnosti práce a života. O zemi byť ne bohatství, přec dostatku práce pro všechny a blahobytu pro všechny. O zemi svobody! Činil tak slovy nadšenými, s planoucíma očima a gesty vášnivými, rozohňuje sám sebe i posluchače.

„Ty, Bajnyši,“ řekla tiše Sura, „až odejdeme, zeptej se ho, jí-li vepřové maso!“

A Fuxovy dívky procházkovým krokem odešly. Vystoupily na cestu a daly se jí k domovu. Ale za chvíli krok zmírnily, aby ještě slyšely.

„Jíš maso z prasat?“ křičel Bajnyš.

Lidé byli opravdu rozezleni. Křičeli.

Ale Lejb Abrahamovič se rval se studenty, kteří ho drželi, vytrhoval jim ruce, kopal kolena a volal strašným hlasem:

„Hodím ho do potoka. Jeho i ty Fuxovy coury.“ Neboť Lejb

Abrahamovič byl hrdina. Jeden z těch skutečných. Pro poznanou pravdu byl odhodlán obětovati nejen život, nýbrž i Salamona Fuxa, nejlepšího zákazníka.

*

V této roční době padá stín hor na údolí již velmi brzy. Když odmluvili všichni řečníci a schůze se skončila, rozcházela se židovská Polana za úplného šera; mlčelivá, zaražená novotami a přehazující v myslích pro a proti.

Maminka s pátravýma očima byla na táboru třikrát, ale nemohouc se dočkati konce, zas odešla a teď zmeškala. Hanele šla domů v skupině studentů. Šlojme Kac byl vedle ní a jak kráčeli, snažil se dotýkati její ruky.

„Hanele, proč s tebou není možno nikdy mluvit?“ řekl smutně.

„Vždyť víš, Šlojme. Maminka mě nikam nepustí.“

Zůstali kousek pozadu.

„Hanele, mám tě tak rád!“ A v šeru ji vzal za ruku. „Jen na tebe myslím. Jen o tobě se mi zdá. Nemohu bez tebe žít.“

„Mám tě také ráda, Šlojme, však víš,“ říkala a klopila oči. „Již dávno. Také se mi o tobě zdává. A také o tobě myslívám. Mnoho, Šlojme. Ale co nám to pomůže?“

„Hanele!“ Tiskl jí prudce dlaň.

„Můžeš k nám přijít a říci tatínkovi: „Dejte mi ji!“?“

„Mohu,“ pravil odhodlaně.

„A kdo nás bude živit?“ říkala smutně. A myslila si: vyžebra na nás v Praze tvůj otec, když jich má doma ještě šest?

Šli, mlčeli, v šeru se drželi za ruce a klátili jimi. Hanelina otázka byla pádná.

Šlojme řekl teprve za chvíli:

„Do Palestiny bys se mnou nejela, Hanele?“

„Možná, snad, nevím.“

Docházeli k Šafarovu domu.

„Pojďme!“ řekla Hanele. „Přijde maminka.“

„Ne...“ volal s úpěnlivou naléhavostí Šlojme. Učinila však několik rychlých kroků, dohonila studenty a dívky a vmísila se mezi ně. Ale již tu byla maminka. Hanele se rozloučila, ale Šlojmovi podati ruku zapomněla. Studenti doprovodili nejhezčí děvče vsi až k domu a ještě když se za Hanele zavíraly dveře, zvolali hlučně: „Šalom!“

Maminka se vlídně usmívala: zdalipak někdo také provolává šalom Fuxovým holkám?!

Tatínek se doma vyptával na tábor.

„Mají pravdu!“ řekla Hanele a pohodila kadeřemi. Ale tatínek zavrtěl hlavou: „Nemají. Svět se netočí. A Lejb je blázen.“

Lejb Abrahamovič založil organizaci a do ševcovské dílny chodí stále více lidí. Ne, jeho žena si nestěžuje, věci jsou příliš vážné a Lejbovi tuze bije srdce pýchou, že on to bude, kdo povede Židovstvo do nového života, ale ta věčně zašlapaná podlaha a toho kouře, že děti na peci ze spaní kuckají, jsou věru k pláči. Konají se již pravidelné schůze. Lejb řeční. Má teď jinou chuť a v očích hrdý lesk.

Palestina! Země otců! Svoboda! Blahobyť! Štěstí! Pryč z bídy, pryč od vykořisťovatelů, pryč ze tmy galútu! A přijde-li Mesiáš brzy, uvítáme ho tam!

Novým učením bylo již nakaženo půl vesnice. Ne-li beznadějně, jistě nebezpečně. Protože, začne-li člověk říkat: „Něco na tom je,“ je už zle. Při večerním marivu se Židé v modlitebně hádali.

Jeden z mála lidí, kteří vystihli, že se děje něco zlého, byl Salamon Fux. Byl poučen, jak veřejné věci úzce souvisí se soukromými, a že tu nejde jen o Izrael, nýbrž také o něho, Salamona Fuxa.

Radil se s vlivnými lidmi obce. S Mordechajem Jidem Fajnermannem. Svatý stařec zdvihl ukazovák, zle se zatvářil a přísně řekl: „Něco se musí stát!“ Ale co, nevěděl. Ať jde pod zem starý Mordche! Ten jen tak na pejzy, na stříhání, na svíčky a sekyrovat šechtra a bédra! Ale když se něco děje, zdvihne prst! Mluvil také s Pinchesem Jakubovičem. Pinches, kabbalista a vyznavač rabiho Belze, byl smuten a hluboce nešťasten. „Rozumem a důkazy zde nezmůžete nic,“ pravil zarmouceně. „Tu může pomoci jen modlitba. Modlete se! Já se také modlím.“ Kdo myslí na rozum a důkazy, hlupáku? řekl si Salamon Fux. A tvé modlení? Eh! Jako by Pán Bůh mohl nebo chtěl udělati všechno sám!

Salamon Fux zanedbává obchod. Přenechává jej ženě a dcerám. Chodí zamyšleně po dvoře k chlívům a zpět, otvírá mechanicky branku do zeleninové zahrady a chodí zas tudy, s hlavou schýlenou a se špičkami k sobě. Žmoulá jazyk, škrábe hřbet ruky o ostříhanou bradu, zastavuje se a po kouscích si posouvá klobouk okolo hlavy.

Odřící Abrahamovičovi všechnu práci a žádat zaplacení dluhu! Věc jasná. Nedati rozkolníkům ani za halěř úvěru, zažalovat pohledávky a nepovolit dříve, dokud před obcí v modlitebně neprohlásí, že se přesvědčili, že je nové učení proti Bohu a Izraeli, a dokud se Abrahamoviče neodřeknou! Ovšem... Ale pomůže to? ... Jde o něho. Propaguje se vystěhovalectví. S každým, kdo odchází, se ztrácí zákazník a několik set tržby u nejchudšího! Ale je nebezpečí, že pozbude zákaznictva i bez vystěhovalectví. Abrahamovič byl už dvakrát viděnu Šafarů, také Nachamkes, a mladý Kac je tam každou chvíli. Šafar nemá prozatím co prodávat, díky Bohu, a chce-li někdo kousek mýdla, jdou mu je uříznouti do kuchyně ze svého. Ale posel, který nosívá do města na poštu psaní, mu včera říkal, že píše Šafar do Mukačeva dceři. Nechtěl Fuxovi to psaní půjčit ani za dvě kila mouky, ani za tři; prý ani za milion, teď už to nejde a co je tady nový notář, se bojí. Ale co může Šafar dceři psát? Nu, co může psát: aby mu půjčila několik stovek do obchodu!... A jde o volby! A má zadáno o výhradný prodej státní kukuřice!

Ale s pojmem: volby ho napadá myšlenka. Rozbíhá se mezi záhony mrkve. Zastavuje se. Kroutí kloboukem, až zas sedí rovně. Ano!

Příštího dne odjel Salamon Fux do města.

K okresnímu náčelníkovi.

Ale když seděl v soukromé kanceláři na vycpávaném křesle (co může stát?) proti panu radovi a vyložil mu, co se v Polaně děje, kývl pan okresní náčelník hlavou.

„Jsme o tom informováni. Co navrhujete vy, pane Fuxe?“

„Zatknout Abrahamoviče.“

„Pokud mi je známo, není žádné zákonné příčiny. Sionističtí chalucové jsou pod ochranou sociální demokracie. Studenti tábor řádně ohlásili.“

„Před dveřmi jsou volby, pane rado.“

„Zajisté. V této věci spoléháme také na vás. V Polaně je na 150 židovských hlasů. Na úřady si, doufám, stěžovat nemůžete, pane Fuxe. Ale říkám vám přímo: Na výsledku voleb záleží naše další blahovůle.“ Salamon Fux stál na chodbě hejtmanství... Nic!... A má zadáno o výhradný prodej státní kukuřice!... Stál a posouval si na hlavě kloboukem. Nic! Uhodil se do stehů.

Pak šel k rabímu.

„O organizaci mizrachij ste ještě neslyšel?“ řekl rabi, otáčeje v ruce šálkem, neboť právě svačil. „Otázkou moderního rozvratnictví jsme se mnoho zabývali a došli jsme k názoru, že sionismus možno potíratí jen zas sionismem. Proti vystěhovalectví by už bylo marné bojovat, a pokud se nesměšuje s otázkou mesiášskou, není proti němu námitek. Je-li už sionismus zde, třeba v něm nabýti vlivu. Založili jsme organizaci mizrachi. Stojí také na půdě sionismu, ale přitom je přísně náboženská. Vedou ji mladí lidé z lepších rodin. Mají pěkné stejnokroje, pěstují sport, zpěv, pořádají zábavy. Ať vaše Surinka založí v Polaně mizrachi. Dojděte ještě teď k Hidalovi Štejnovi, poradí vám. Pošle vám do Polany také lidi.“

Rabi ukázal správným směrem. A Hidal Štejn poradil dobře.

Sura Fuxová založila v Polaně ze svých sester a bratra, z Chaimka Zisovičova a z osmi jiných chlapců a dívek organizaci mizrachi. A poněvadž Salamon Fux v tomto případě povolil úvěr, šily se stejnokroje: zelené turistické haleny se žlutou Davidovou hvězdou na rukávě.

Za týden přijelo z města pět mladých pánů v stejnokrojích. Uspořádali výlet k myslivně, zde se mluvilo, třeba ne tak dlouho, jako když tu byli studenti, zpívalo se, a večer se u Fuxů při gramofonu tančilo. Pánové rozdávali dívkám kornouty cukroví, úsměv vůdcovské Sury zesládl, a protože při této politické akci pomýšlela také na možný druhotný výsledek návštěvy, pečlivě se večer nalíčila a ozdobila se všemi svými šperky.

Příští týden se zase do Polany sjeli Abrahamovičovi chalucové. Ne již studenti, ti teď byli v Mukačevě, ale přec jen lidé, kteří věděli, že je jazyk ještě k jinému než k jídlu a kteří jím dovedli znamenitě biti zrádné mizrachisty a zaprodané boháče. Ale hlavní věc: Organizovat se! Organizace, organizace, organizace!

„Co je to?“ volal zpovzdáli Bajnyš Zisovič.

„Hlupáku, sjednotit se, vzdělávat se, sbírat peníze!“ křičel za řečníka Šlojme Kac.

„Aha!“ rozchechtal se Bajnyš.

Ale dostal.

„Jak se chceš, blázne, dostat do Palestiny bez peněz?“ osopil se na něho Šlojme Kac.

Všichni se smáli. Hanele velice.

Několik dní potom dostali Abrahamovič a jeho nejvěrnější druhové Nachamkes, Kac, Eizigovič a Mendlovič advokátní upomínky o zaplacení dluhu fy Salamon Fux pod pohružkou žaloby. Salamon Fux mohl k tomuto opatření sáhnouti tím spíše, že už ani neztrácel zákazníky. Těch pět chodilo k Šafarovům. Pravda, Josef Šafař za 500 Kč, kterému s nepříjemným psaním poslal mukačevský zeť, mnoho do prázdného krámu nakoupiti nemohl, ale trochu kukuřičné mouky na všední den, trochu bílé na šabesový barches a trochu soli přec. Upomínky pobouřily. Víme zajisté, jaká svízel je to, má-li se najednou, hotově a do čtrnácti dnů zaplatit 40 nebo dokonce 120 Kč a — ta nestoudnost—ještě pět korun advokátovi za psaní.

A tehdy se veřejné napětí, zesílené teď soukromým, vybil.

Jedné noci, po dvou hodinách tvrdého spánku, byl Salamon Fux probuzen ranou a řinčením skla.

„Ribojnoi šel ojlom! Pane světa!“ vykřikl a vyskočil.

Ale hned si lehl na zem a zakryl rukama hlavu.

Břink!

Ne! Tohle nebyl kámen, to se nějaká láhev roztříštila nárazem na okenní mříže.

Žena a dvě dcery, které s ním spaly, se daly do zoufalého křiku!

Břink! Břink! Břink! Tabulky řinčely a sklo létalo.

A teď dvě rány hluché, kameny se odrazily od mříže.

Salamon Fux lezl po kolenou k okenní stěně, aby byl chráněn.

„Nekřičte!“ volal na ženu a dcery. „Vlezte pod peřinu! Pak se opatrně sesuňte na zem a schovejte se za postel!“

Z vedlejšího pokoje se ozýval křik ostatních dcera pláč té malé.

Na podlahu s rachotem dopadaly kameny.

Břink!

Copak tu byla ještě nějaká tabulka celá?

Celá rodina se sešla v neproniknutelné tmě síně; jeden dříve, druhý později. Zde, kde nebylo oken a za železem pobitými dveřmi bylo nejbezpečněji. Třásli se rozčilením. Je to útok jednoho nebo tisíců?

Teď se ozývaly rány z jiné strany domu.

„Prasata!“ vydechla první Sura.

A první měla odvalu vyjiti ze síně, obléknout se, podívati se do krámu, zda nepovolily okenice, skrčená se plížiti místnostmi a opatrně vyhlížet okny, zda by nepoznala nikoho z útočníků. Ale noc byla volena dobře a nebylo viděti dlaň před očima.

Břínk! ozvalo se ještě jednou ze zadní části domu.

Vyčkávali rána, neodvažující se ani rozsvítiti ani vrátiti se do postelí. Bylo jim zima a snášeli pokrývky a peřiny, aby se do nich zabalili. Celý byt byl pokryt sklem, kamením a dny lahví.

Vysvobodil je teprve první povoz hrčící po obláscích a zaražená otázka, vykřiknutá mezi mříže vybitých oken: „Hej, co se tu stalo?“ Když vyšli, viděli, že všechna úroda zahrady je vytrhána, rozdupána, poházena po silnici a znečištěna jejím kalem, a když si chtěli svlažiti rozčilením vyprahlá hrdla a načerpali z vážnice vody, poznali, že se nedá pít. Někdo nalil do studny petroleje.

Paní Ester blýskaly pod zamračeným čelem oči:

„Kdo kupoval včera petrolej?“

„Včera, maminko?“ usmála se trpce Sura. „To mohlo být již před týdnem.“

„A na dluh také nejspíše,“ dodala zlostně Céza.

Vesnice již o události věděla a před Fuxovými stály hloučky lidí. Také četníci tu za chvíli byli.

Když se o příhodě doslechli u Šafarů, hodila na sebe rozrušená maminka dobrou sukni, oblékla kabát a chopila Hanele za ruku: „Pojd!“ Šly před Fuxův dům. Děvečka a čeledín vyčerpávali okovem vodu a ta tekla dvorem do ulice. Ve dveřích krámu mezi pestrými reklamami mýdla a cikorek stál Salamon Fux.

Ale Salamon Fux nebyl tatínek, aby se polekal dvou žen, aby se chytil za hlavu a šel běhat do sadu.

„Co je tady k dívání?“ křikl na ně.

„Ach, jen si tak myslím,“ řekla mírně maminka a trochu jí při tom přeskočil hlas, „že Pán Bůh zlého člověka vždycky najde.“ Ale kterého, neřekla. Mohl to býti také ten, který tu v noci vybíjel okna.

Vedle otce se mezi reklamami objevila Sura:

„Vždyť to nic není,“ a sladkokysele se usmívala. „Nebo si snad myslíte, paní Šafarová, že už nemáme ani na těch pár tabulek? Nedej Pán Bůh!“

*

Tak pro potrhlého ševce k rozkolu v Židovstvu opravdu došlo. Vesnice byla rozdělena, a v boji všech proti všem byli, žel, jen dva spravedliví.

Či byl snad jen jeden; Neboť svátý Mordechaj Jid Fajnermann, velká naděje Polany pro všechny budoucí doby zlé, zklamal. Neviděl a neslyšel. Což snad nestojí v talmudu, že jen proto jsou ušní lalůčky měkké, aby je bylo možno zasunouti do uší, mluví-li se před vámi věci zlé, a očí víčka se podobají zácloně proto, abychom je mohli spustiti, konají-li se před vámi věci nepravé; Nevidíme-li nic a neslyšíme-li nic, nic se neděje. A pro Mordechaje Jida Fajnermanna se nic nedálo. Nebo uzavíral snad své nitro jen proto, že věděl, že všechno to je hloupé, malicherné a ubohé, co pomine bez ozvěny a stop a co není hodno, aby bylo vpuštěno do duše, která jest nesmrtelná; A byla-li o večerním marivu váda v modlitebně příliš hlučná, modlil se jen o málo hlasitěji a jeho hlava ze staré sloně a jeho vousy stářím zežloutlé se kývaly jen o poznání rychleji. Ale jeho bradatí synové se s ostatními hádali. Ani je Mordechaj Jid Fajnermann neslyšel.

Pinches Jakubovič se však stal plamenem vášně a smutku. Tajemným, neviditelným plamenem, který nikdo nepozoruje, ale který plápolá, žhne a zžírá.

Tot' úděl lamet vava (jest jím?). Věděl: teď nebo dlouho ne! Nikdy, co svět světem stojí, nedály se věci tak strašlivé, ale připustil-li je Bůh, mohou býti jen předzvěstí toho, který má přijíti. Mnoho vytrpěl Izrael od zboření chrámu. A přec to byla utrpení z tohoto světa, která přimykala vyvolený lid jen úže k jeho Hospodinovi, stmelovala jej a činila tím odolnějším. Co jest tělesná bolest a co jest tělesné vůbec? Pára a dým! Ale nyní jde o duše. Jaké hrůzy to přišly na Židovstvo? Sloužení modlám! Falešní proroci! Rozkol! Bratr proti bratru! Kam se řítíš, nešťastný národe izraelský? Do úplné zkázy a rozplynutí? Zapomněl jsi již úplně na svého Boha?

Ach, pochopte břímě, nese-li člověk na svých bedrech šestatřicetinu tíhy celého světa? Porozumějte utrpení, skrývá-li ve svých nadrech šestatřicetinu bolesti všeho Židovstva!... Jest jedním z třiceti šesti?... Ale je-li, záleží na něm zkáza či zachování světa, a kdyby celý svět šílil, on, právě on nesmí na píd' uhnouti s místa, na

které ho postavil Bůh.

Ne, podobenství a příběhy Pinchesovy již nechce nikdo poslouchati. Znají je a třepají rukama: „Ach s tvými pohádkami!“ Ani přítel Mojše Kahan, který má jiné starosti. Pinches Jakubovič již také o podobenstvích nemluvívá. Vše, co mohlo býti řečeno, již řekl, a ví, že slovy se napravití nedá nic. Může pomoci jen modlitba; mocnější než andělé. A Pinches Jakubovič se modlí.

Přes křik a povykování Branino — ach, Brano, Brano, která budeš rybou! — se vrací k nočním modlitbám. Třicet šest tak činí, v Melbournu, v Novém Yorku, v Singapuru a Pekinu, v Johannesburku, v zapadlých vsích Haliče a Sibiře, v stejnou chvíli spojujíce své hlasy v jedinou zoufalou modlitbu za Mesiáše, v naléhavé volání, které nemůže neproraziti nebesa. V pondělí a ve čtvrtek, když se blíží chcot, a to jest kabbalistické nazvání půlnoci, vstává Pinches Jakubovič opatrně s lože a obléká se v umrlčí košili, v tu, kterou postává každý Žid v svatební denod ženy, a která s ním půjde jednou do hrobu. Chystá se k strašné kabbalistické modlitbě churban bájit, jen zasvěcencům známé, která má na Bohu vynutit Mesiáše. Neboť dnes a v tuto hodinu se dána božstvu dosíci mnoho. Pinches jde tiše do síňky, studené a s podlahou z udusané hlíny, a rozsvěcuje na zemi v kruhu kolem sebe svíce. Bos, v dlouhé, bílé košili stojí uprostřed nich, začíná se kývat a začíná zpívat lkavým recitativem: „Běda dětem, které otec ztratil, běda i otci, kterého děti opustí!“ A již tato počáteční slova nejsou leč rouháním, leč vyhrůžkou Bohu. A Pinches Jakubovič, prudce se kývaje, nařká nad ztroskotáním chrámu, pozdvihuje ruce, vzrušuje se, vyčítá Bohu všechna utrpení, která Židé prožili v goletu, s potem na čele upomíná Boha o splnění jeho slibů, vyhrožuje mu, a vrhaje se na zemi, bije v pláči hlavou o hlínu podlahy a volá: „Již jsme dosti trpěli, své poslání jsme vyplnili, je svrchovaný čas, smiluj se, pošli Mesiáše!“ A v této chvíli a minutě šestatřicet vyvolených, neznajících se a nevědoucích o sobě, bije na různých místech kotouče světa hlavami o zemi a lká, kvílí a pláče zároveň s Pinchesem Jakubovičem: Již dosti jsme trpěli, nemůžeme již, splň své sliby! Pošli Mesiáše! Proč otálíš; Mesiáše! Mesiáše! A věru, vychrtlé, chvějící se tělo Pinchesovo a jeho ubohá hlava s uplakanýma očima a rudými skvrnami na tvářích, by stěží mohly

přežítí hrůzu tohoto okamžiku, kdyby nebyly podpírány třiceti pěti, s nimiž se v této chvíli sešel. Neboť jest jedna hodina s půlnoci a pátek: zajisté v Šanghaji, v Polaně i v Chicagu.

„Šlak aby tě trefil! Koni líná! Pod zem s tebou! Blázne, blázne!“ Brana se vrátila z chléva od dojení, rve s Pinchesa Jakuboviče peřinu, hází ji na zem, povykuje a křičí: „V noci ponocuje, ve dne chrní, jak je rok dlouhý o nic nezavadí, všecko odřít sama, všechno udělat sama, koni, koni, koni! Hrom do tebe! Všechny zuby ať ti vypadnou, jen jeden ať ti zůstane, a ten ať tě pořád bolí... blázne, blázne, blázne!“

Oj oj oj oj oj!

Pinches Jakubovič pokorně vstává, pokorně se obléká.

Brana ječí.

A pokorně jde Pinches Jakubovič bez snídaně na ulici. Hubený, rozedraný, podobající se ošlehané tyčce od plotu, s velkýma ušima a pejzy malátnými a zplihlými. Zajde k Eizigovičům, ke Kacům, k Zisovičovům, posedí, poposlouchá, málo mluví a zas jde.

Člověk musí v Polaně už velmi špatně vypadat, aby si toho někdo všiml. Pinches potkává mezi ploty přítele Mojšeho Kahana.

„Je ti něco, Pinche?“

Ale což smí lamet vav někomu říci, kým jest? A smí lamet vav před někým vyplakati svou bolest?

Pinches Jakubovič vrtí hlavou.

„Brana tě trápí, já vím!“ A domnívaje se, že jeho myšlenky nejsou nepodobny Pinchesovým, poškrabává se za pejzem. „Nu, co si počneš?“

*

Když tenkrát přišli maminka s Hanele domů a vypravovaly o hromadách skla před Fuxovým domem, o zničené zahradě a petroleji v studni, řekl tatínek:

„Myslím, že přec jen mají pravdu. Můžeš se k nim dát.“

Tak se stala Hanele chaluckou.

Organisace měla na třicet členů. Pražské sionistické ústředí poslalo hezké zelené pokladničky, které byly rozneseny po domech, přibity na stěnu a od nichž klíčky měl pokladník Eizigovič. Sbírejte, Židé! Strádejte pětihaléř k dvacetihaléři, prostě u cizích! Každý den něco! Za každý zdar, za každou radost, za každou příjemnost, za

každý polibek ženin! Budujeme vlast, život a štěstí!

Na večerních schůzích v ševcárně mluvíval Lejb Abrahamovič o rovnosti a bratrství chudých a vzrušoval-li se, upadal v nign modliteb s protahováním konečných slabik slov. Pak se zvedal Šlojme Kac a četl psaní z pražského ústředí: Mizrachisté jsou zrádci a sabotážníci hnutí a třeba je potírat všude, za všech okolností a všemi prostředky; nutno se starati hlavně o hnutí mládeže a ve vhodné době bude do Polany vyslán instruktor, který je naučí chaluckým písním a kolovým tancům; polanská organizace se musí státi nejbojovnější údernicí Karpat; pokud jde o dotaz o svěcení šábesu a o společné kuchyně v pracovních táborech, oznamuje ústředí, že jak svěcení soboty tak i zákon o čistotě jídla jsou přesně dodržovány v hachšarách na židovských velkostatech Slovenska a Podkarpatské Rusi, ale ve velkých střediscích, v Praze, Brně, kde členové táborů pracují hlavně v průmyslových závodech a kde jest rituální stravu často těžko dostat, se oba staré zvyky zachovávají, jen pokud to dovolují poměry; a proč Polana ještě neodvedla organizační příspěvky?

Místo o šábesu a kuchyni trochu zarazilo. Dokonce hodně... S těmi dvěma věcmi dělají mizrachisté největší povyk. Zdá se, že trochu pravdy mají...

Šlojme Kac byl tajemníkem organizace. Maminka sice pro Hanele do schůzí chodila, jistá nebyla ani minuta, kdy se mohla objeviti, ale přec jen bylo možno na chvílku se nenápadně sejiti na dvorku, promluvit několik slov a dát si vzít hubičku.

Láska? ptá se v noci sama sebe Hanele, když dědečkovy mlýny zpívají do ticha. Láska? Má ho ráda, když žertuje, když se může smát s ním a —když příliš neobtěžuje. Je také příjemné míti někoho, o kom víme, že nás miluje. Ale představa budoucího tchána je příliš ošklivá. Na obě nohy ochrnutého, s velkým hrbem na prsou i na páteři, mlsného a žravého, který si dává voziti maso a hovězí uzeniny až z města, jediného člověka na vsi, jemuž se kromě Fuxových vede dobře, protože v létě stává s berlemi u pražských tržnic, sklání na stranu svou mesiášskou hlavu s uhelně černým vousem a velkýma tmavýma očima a smutně hledí na bohaté Židovky, když jdou z nákupu. Hanele trochu ohrnuje nosík: Láska?

„Půjdeš do Palestiny, Hanele?“ řekl jí Šlojme na temném dvorku

u Abrahamovičů.

Hanele stála opřena o hranici dříví připraveného na zimu a dívala se na hvězdy.

„Nevím, Šlojme... Ráda bych... Jinde lidé žijí. Viděla jsem to u sestry v Košicích... Tohle není život.“

„Pojedeš se mnou, Hanele?“ řekl vroucně a uchopil ji za ruku.

To byla otázka velmi vážná a Hanele jí nemohla nerozuměti. Aby se palestinská osada rozmnožovala, povoluje Palestinský výbor vjezd do země jen lidem ženatým, a co Šlojme řekl, bylo nabídnutí k sňatku.

Nedočkal se odpovědi dlouho. Hanele podepřela o hranici dříví i šlapadlo nohy a podívala se na hvězdy výše nad hlavou. Za osvětleným okénkem se schůzovalo. Šlojmovi bilo srdce.

„Se mnou! Se mnou, Hanele!“ vykřikl horoucně, objal dívku, těsně ji k sobě přitiskl a snažil se jí líbat. Ale jeho polibky se ztrácely jen někde ve vzduchu.

„Ne... ne... pust'!... Pust', Šlojme! ...“

Konečně se mu vyvinula.

Vracela se do schůze. On s rozechvěnými nervy za ní.

„Hanele...“

Na prahu chýše se zastavila, a třebaže se jí hlas poněkud chvěl, řekla klidně:

„Nedělej to, Šlojme! Víš, že se to nesmí. Řekla bych to mamince.“

Pak jednou přišlo od pražského ústředí psaní, které způsobilo mezi chaluci mnoho vzruchu: v Moravské Ostravě se zakládá nová hachšara a polanským se dává právo jmenovati do ní dva členy. A proč Polana ještě neodvedla členské příspěvky?

Kdo pojede do hachšary?

Kdo bude ten šťastný?... Hachšara znamená Palestinu. Život, štěstí a vlast.

Zde nasakují i pojmy nenáboženské vůní mystiky. Hachšara! Jak krásné slovo! Toť právě ono bratrství chudých, o němž mluvívá Lejb Abrahamovič. Seskupí se družina dvaceti nebo pětadvaceti chlapců a dívek, odejdou do dalekého světa (ach, kde je to: Moravská Ostrava?), v cizím městě si najdou práci, jedno zda u zedníků, v továrně, v obchodě nebo za sluhu v kanceláři a jedno také jak placenou, neboť vše se ukládá do společné pokladny.

Společně bydlí, mají společnou kuchyni, společné jsou také oděv a prádlo, poněvadž jest účelné, aby se dnes při hledání práce lépe oblékl ten, zítra na vycházku někdo jiný. Bratří a sestry. Po večerech a v neděli vyučuje vůdce zásadám hnutí a hebrejštině — ano, jazyk proroků, básníků a králů Židů v nové vlasti také obnovují. A pak, pak přijde Palestina.

Ale kdo tam pojede? Přímo i postranními cestičkami se jich hlásí třináct, vesměs mladí lidé, kromě rodiny kováře Srula Nachamkesa, který snad pojede přímo a bez zastávky v hachšaře. Navazují se nová společenství, smiřují se staré hořkosti. Ale koho uzná organizace za dosti vyspělého a za hodna, aby se stal, co Polana Polanou stojí, prvním člověkem odtud, kterému se dostane štěstí spatřiti zaslíbenou zemi?

Tyto otázky nevzrušují jen chaluce. Vzrušují celou ves. Nedůvěřiví mizrachisté se ptají s očima trochu vyjevenýma: Opravdu? A začíná je mrzet, že si dali šít zelené haleny se žlutou hvězdou Davidovou na rukávě, za které Salamon Fux jen proto ještě neupomíná, že se u něho v zimě bude pořádati mizrachijský bál. Ale dá se vůbec srovnávati: bál— Palestina?

U Fuxů v krámě posedávají celé dopoledne přátelé Suřini po bedničkách se svíčkami nebo hřebíky a po soudcích po octu.

„Co si přejete?“ ptá se Sura rusínsky zákazníků, váží jim sůl a mouku, nalévá do lahviček ocet a petrolej, a zároveň odpovídá jidiš přátelům: „Jen počkejte! Nejdříve se podíváme, kdo z Polany do Palestiny pojede! To si zas někdo na hloupé Židy vymyslel lapačku na peníze. A jak to vypadá v hachšaře?? Co se mne ptáte? Zeptejte se Hany Šafarové... Ale ne,“ říká rusínsky stařeně, která se nahýbá přes pult a něco jí tajemně šeptá, „víte, že na dluh nedáváme,“ bere se stolu navážený balíček dobytčí soli, klade jej vzadu na regál a jde prodávat gazdovi hřebíky. „No, budou tam spát společně,“ usmívá se, „člověk se alespoň nemusí bát... Ještě dva šestáky,“ praví gazdovi. „Šlojme Kac tam prý také pojede. A šábes, to se ví, v ostravských továrnách slavit budou... Ano, přece jste našla?“ usmívá se na stařenu, vydávajíc jí balíček. „A košerně ovšem také budou jíst.“

*

Touha po vyvážnutí z té šedivosti zde, po životě a kousku štěstí

— a to vše bylo obsaženo ve slově Palestina — zachvátila také Hanele. A jednoho slunného podzimního dne za padajícího již listí, když se v zahradě skláněla nad neckami s prádlem, jen, v sukni, košili a střevíčkách na boso obutých, a maminka ulamovala s jabloní suché větve, aby je přiložila na ohnák pod kotlíkem, Hanele všechno pověděla.

Maminka s náručí souší se naráz vzpřímila a podívala se na Hanele:

„Zbláznila ses?“

„Ne, maminko. Pustí-li mě, poprosím Etelku o peníze a pojedu do Palestiny.“

„Zbláznila ses, dítě?“

Hanele stála skloněna nad valchou. Vlnivé prameny jejích vlasů jí padaly do čela.

„A kdo je ten druhý í“ ptala se přísně maminka. Chtěla slyšeti jméno Šlojma Kace.

„Nevím, ještě se nerozhodli. Snad mladý Eizigovič.“

V té chvíli přišel do zahrady návštěvou Pinches Jakubovič. Usedl na hranu dřevěného kbelu s mokrým prádlem a obě ženy poslouchal. V Polaně není mnoho věcí, o kterých by se nejednalo veřejně a před celou obcí a že Pinches časem přijde, posedí chvíli, mnoho nemluví a zas jde, tomu byly zvyklé.

Pokračovaly při práci v hovoru. Obě byly maličko podrážděny.

Pinches Jakubovič seděl a díval se. Hleděl na Hanele. Ale neviděl její zčervenálý obličej, který byl v této chvíli tak hezký, ani její nahé ruce, ani ňadra, roztrásající se při práci pod košilí. Hleděl jí do duše. A najednou se v duši jeho rozjasnilo. Jako když se roztrhnou dešťové mraky a slunce se vylije na poloninu a stádo ovcí. Byla to jedna z chvil, kdy pozoroval, že jest přece jen vyvoleným, kdy tomu, který si již skoro odvykal mluvit, přicházela slova sama a znenadání:

„Jednou, již dávno, žil v Krakově Žid...“

„Ach, s vašimi pohádkami, Pinche!“ řekla Hanele, nepozvedajíc od prádla na valše oči.

„...a k tomu přišel anděl snů: Privil mu: „Půjdeš-li rovně Za zapadajícím sluncem, dojdeš k městu, které se jmenuje Praga. V tom městě teče řeka Viltava a přes ní vede kamenný most. Tam najdeš

zlatý poklad. Vydej se na cestu!“ Žid se ráno probudil a myslil si: Nu, sen je sen. Ale příští noc přišel anděl snů zas a řekl mu totéž. A když třetí noc přišel opět, viděl Žid, že sen jest od Boha a vydal se na cestu. Pragu našel, i Vltavu, i kamenný most. Chodí před mostem, za mostem, po mostě, hledá, dívá se na zem, nikde nic. A najednou ho ze zadu drží dva vojáci. „Á, Žide smradlavý! Špiónuješ pro nepřítel?! No, počkej!“ Prosil, ale marně; dovedli ho do mostecké věže před důstojníka. „Špion? Oběste ho!“ řekl důstojník. Zas velice prosil a dokazoval, že není špion. A když už nezbývalo jiného, vyprávěl celou příhodu se sny. Tehdy se důstojník tuze rozesmál. „Ach, ty hlupácký Žide, on věří snům! Kdybych já měl věřit snům, musil bych dnes běžet do Krakova. Na dnešek se mi zdálo, že jsem tam byl u jednoho Žida, ještě si pamatuji jeho jméno,“ a vyslovil jméno zajatcovo, „ještě se pamatuji, jak to u něho vypadalo,“ a popsal jeho byt, „a že jsem tam v peci našel velký poklad.“ Tak se rozveselil, že rozkázal Žida propustit. Ten se pěkně poděkoval a putoval nazpět do Krakova. A doma, sotva vyňal z peci první cihlu, našel zlatý poklad. Velký a ohromné ceny... Tak to vyprávěl velký rabi svým učedníkům. A když skončil, otázal se jich: Proč jsem vám pověděl ten příběh; Proto, abyste věděli: Všichni něco hledáme. A všichni dříve či později to nalezneme. Ne však v cizím dalekém světě. Doma. Ve svém srdci. A ve své duši.“

Ale přeme-li se s matkou o právo odjeti do světa, skládáme-li v mysli prosebný list sestře a přemýšlíme o drobných úskocích, jimiž bychom si zabezpečili zvolení, není jinak možno, leč že pohádky, jako ty žluté listy s jabloní, padají do čirého vzduchu a do mydlinek pod vašimi klouby. Nejsou-li arci vyprávěny jen pro potěšení vlastního srdce.

V noci v postelích rodiče o Hanele mnoho mluvili. Bylo mnoho důvodů říci energicky: ne! a ten o opuštěnosti, při němž si maminka zaplakala, nebyl ani hlavní, neboť takový jest již úděl rodičů, aby zestárlí a zůstali sami. Ale na druhé straně: Nebude Hanele v zimě již jedenadvacet let? A najdou jí Etelka nebo Bálínka muže, když se teď každý shání jen po penězích; A co jí sestry mohou dát? Snad výbavu, a kdoví! A najde muže tady? Šlojme Kac? Fuj!

Tatínek konečně našel východisko; podle své povahy: v prostředku. Do Moravské Ostravy ano, do Palestiny ne! A to

odpovídalo také starostem matčiným. Snad tedy, snad se někdo najde v Ostravě!

Ráno Josef Šafar s dcerou promluvil:

„Mluvili jsme o tobě s maminkou. Nic ti neslibuji, ale do Moravské Ostravy tě snad pustím. To ještě bude záležet na tom, kdo tam odtud s tebou půjde a s kým tam budeš pohromadě.“ (Ano, Hanele rozuměla.) „Ale jedno mi dříve odpřisáhneš,“ řekl přísně. „Že si najdeš místo u židovského pána, že budeš svítit šábes a nevezmeš do úst nečistého jídla!“

Na Hanelinu přísahu však nečekal. Ta přísnost byla spíše pro budoucí vývodní důkaz odpovědného otce před soudnou stolicí Hospodinovou.

Nebyl to arci mladý Eizigovič, kdo měl největší naději býti zvolen do hachšary, nýbrž Šlojme Kac, pilný a svědomitý tajemník organizace. A Hanele dobře věděla, vyjde-li v příští schůzi na dvůr a postaví se ve tmě k hranici dříví, že tam za chvíli Šlojme za ní přijde.

„Hanele!“ Vzal ji za ruku. „Proč jsi na mne byla minule tak zlá?“

„Vždyť víš, Šlojmečku, že se nesmí tak líbat, jak jsi mě líbal ty.“ Pohládila ho po tváři. „Ale teď ti chci něco jiného, Šlojmečku. Které z děvčat pojede?“

„To se přec ještě neví.“

„Já bych to být nemohla?“

„Ty, Hanele?“ zvolal radostně. Zamyslel se. „Myslím, kdybych promluvil s několika lidmi, že snad ano.“ Ale najednou si ujasnil, že Hanelina slova jsou vlastně odpověď na jeho otázku z předešlého večera. Jala ho velká radost. Uchopil dívku do náručí a hleděl na ni zblízka. Hanele viděla, jak mu v očích tančí jiskry. „Hanele! Štěstí moje úžasné! Ty jsi mi rozuměla a nezapomněla jsi?“ Hlas mu přeskakoval. A pojednou se jiskry v jeho očích rozplápolaly v plameny a ty šlehaly. „Se mou?!... Se mnou! Líbal Hanele. Divoce, jako se ji pokoušel líbati minule. A ona se mu bránila jen málo.“

„O tom jsem právě s tebou chtěla mluvit, Šlojme,“ řekla, když se mu vyvinula. Byla červená, oči měla sklopené a chodidlem se otírala o stoh dříví. „Podívej se, Šlojme... chtěla jsem tě o něco poprosit, Šlojme... To je tak: pojedeš-li ty, rodiče mě nepustí. Podívej se, Šlojme, nejel bys až do příští hachšary...?“

Očekával něco jiného. Byl zaražen.

„...Čekala bych tam na tebe...“

Hleděl do země. Přemýšlel a vrásčil čelo.

Pak v náhlém rozhodnutí vzal dívku za obě ruce.

„Máš mě ráda, Hanele?“

„Proč bych tě neměla mít ráda, Šlojme?“

„Ne,“ pravil a objal ji. „Řekni to upřímněji.“

„Mám tě velmi ráda, Šlojme.“ A políbila ho na tvář.

„Pro tebe udělám všechno na světě, Hanele.“

Šlojme byl pověřen schůzí, aby napsal znova do Prahy. Ještě to a to chtěli vědět. Ještě tohle a tohle nebylo docela jasné. Rozhoduje-li se o celém životě, nelze jednatí lehkomyšlně.

„Až přijde odpověď, budou provedeny volby,“ prohlásil předseda Lejb Abrahamovič.

Jaké rozčilení!

Kdo budou ti dva? Vy, kdož jste vyslechli svého předsedu za ticha, v němž bylo slyšeti stehy Abrahamovičovy ženy, látající dětské kalhoty, využijte ještě těch několika dní, agitujte, přemlouvejte, prostě, slibujte, vyhrožujte, podrývejte autority, ustavujte skupiny, odhalujte zlořády, učte se abecedě vnitrostranické politiky, neboť jde o osud celého života! Hano Šafarová, napni všechny své síly, jde o štěstí!

Polanské pralesy jsou od světa nesmírně daleko, jsou od Prahy vzdálenější než kterékoli jiné místo v Evropě. Druhý nebo třetí den dojde pražské psaní na železniční stanici, čtvrtý si pro ně přijde povoz z města, pátý jej doveze selský vozík přes hory do vesnice pod kopcem, šestý nebo osmý si pro ně přijde polanský obecní posel, který tu cestu konává jen třikrát týdně. Jde-li vše dobře, třeba čekati na odpověď čtrnáct dnů. Tady se nespíchá.

Trvalo to déle. Ale odpověď přišla.

Jenže obecní posel ji přinesl v pátek, a poněvadž se loudal, došel až v době, kdy na obloze svítily ne tři hvězdy, ale mnoho jich. Lejb Abrahamovič stál v té chvíli v modlitebně před svatostánkem, a jsa samojediný zahalen v bíle a černě pruhovaný talis, křičel hlasem náramným a napínaje hlasivky do překrvení, svůj slavný sedminásobný refrén: „Rititi! Tárára! Pojd', příteli můj, — vstříc nevěstě!“ A žena Lejbova, rozsvěcujíc právě šábesová světla, přijala

s nevolí psaní, které znamená zas nějakou schůzi a pošlapání podlahy, dnes odpoledne tak čistě vydrhnuté, a hodila je na mužův ševcovský stolec.

Když se Lejb vrátil s „Git šábes!“, nečetl je. Není to dovoleno.

Zpráva o psaní z Prahy se rozšířila Polanou. Ale leželo neotevřeno celý páteční večer. A celou sobotu. Na stolku vedle kleští, šidla, dratví, plechovky s popem a střepin skla na oškrabování kůže, a bylo zatíženo ševcovským kladívkem. Přicházeli se na ně dívat a snažili se zaměnit své rozčilené úsměvy za veselé.

Ale byli i tací, kdož si vymýšleli na Pána Boha Isti: Proč se neotevře to psaní? Což se nesluší čisti o šábesu zbožné věci? Zajisté, že ano! A není zaslíbená země věc zbožná a milá Hospodinovi?

Ale Lejb Abrahamovič vztáhl proti psaní dlaň, odmítaje tak pokoušení:

„Vše má svůj čas!“

Večer bude rozhodnuto!... Večer jsou volby!

Rozčilení stoupá. Kandidáti se v poslední chvíli rozbíhají po vsi, aby si od svých přátel dali potvrdit volební sliby. Hanele také. Tatínek a maminka budou večer s ní; dali se také do organizace. Neboť obchod vstává z mrtvých a dítě potřebuje pomoc.

Od polostudeného šábesového oběda, přechovávaného od včerejška ve vlažné chlebové peci, do chvíle, kdy Hospodin povolává třemi hvězdami princeznu Sabat zpět k svému trůnu, je vždy velmi dlouho. Manželé tu dobu, v níž se nesmí činiti nic, co by se mohlo podobati práci, přespávají v postelích. Mládež ve svátečních šatech promenuje mezi vsí a myslivnou. Ale co počítí s dlouhým podzimním podvečerem, kdy není dovoleno rozsvítit a minuty se plouží tak líně?

Rozčilená Hanele vybíhala na pavlač dívat se, kdy vyjdou tři hvězdy, vlastně kdy se objeví třetí, poněvadž onu, která se na popelavé obloze chvílemi zatřepetala v mracích nad Menšulem, tatínek neviděl nebo alespoň neuznával. Ale konečně vyšla i ta třetí, nesporná. Maminka rozžala první světlo všedního dne, rozsvítila lampu, a u Šafarů, jako ve všech rodinách, se mohlo přikročiti k obřadu havdule.

Hanele, nejmladší člen rodiny, drží vysoko nad hlavou rozžatou

svíci, spletenou ze šesti pramenů a pěti světly, otec má po pravici sklenku kořalky, po levici lahvičku s hřebíčkem a vonným kořením, modlí se nad nimi, modlí se nad světlem. Pohlédne zblízka do čiré tekutiny, odzátkuje lahvičku a čichne ke koření, aby po celý příští týden nezapomněl, jak voní zaslíbená země. Pak ulévá trochu kořalky na stůl, bere Hanele z ruky svíčku a zapaluje ulitou lihovinu. Do modrého plamene noří prsty a potírá si čelo, aby bylo jasné, srdce, aby bylo dobré, šíjí, aby byla pevná a pomazává si zevnitř kapsy... Ale pomůže tohle s kapsami, nebylo-li to nic platno po tolik loučení s princeznou Sabat?... Ách, ano, tentokrát to mohlo opravdu pomoci; alespoň trochu. Ale nepomohlo. Tatínek neměl šťastnou ruku.

V polanských rodinách si přejí „Gite voh!“

„Tatínku, maminko, pojd'te!“ volá Hanele.

Tmou k Abrahamovičově chýši proudí chalucové.

Jizba je přeplněna. Děti na peci utištěny.

Když se Lejb Abrahamovič pozvedl, vše utichlo. A když knejsem rozřízl obálku, zaznělo to jako švihnutí meče archandělova.

Lejb Abrahamovič vyňal psaní, rozevřel a slavnostně je podal Šlojmovi Kacovi, který uměl plynně čísti. Ticho bylo veliké. Hanele tlouklo srdce.

List byl dlouhý a věcný:

Palestinský výbor si stěžuje, že vystěhovalci, posílaní z Podkarpatské Rusi, jsou ze všech emigrujících dělníků nejméně kvalifikovaní, nejméně schopní a také nejméně výkonní. Proto jest již při výběru těch, kdož mají býti posláni do hachšary, třeba největší opatrnosti a svědomitosti. Podle došlých zpráv jsou v Palestině vítáni: kvalifikovaní zemědělci, truhláři, tesaři, zedníci, štukatéři, kováři (ach, Srulovi Nachamkesovi jako by byl někdo sladkého vína nalil, které se teď rozproudilo po celém těle), zámečníci, strojníci, nástrojaři a lázeňští maséři. Nadbytek jest krejčí a švadlen, obuvníků (maličký kousek tváří, které zbývaly Lejbovi Abrahamovičovi pod očima, se velice zarděl), sklenářů, holičů, kadeřnic a zubních techniků a lidé těchto zaměstnání vítáni nejsou. Pokud jde o hachšaru zřizovanou v Moravské Ostravě, jest každý nový člen povinen hraditi si cestu z vlastních prostředků a přinést si dvojí oděv (Uj!), dvojí prádlo, dva páry bot, podušku a

ložní příkrývku. (Oj, vej!) O společné ubytování jest postaráno, práce bude členům hachšary nalezena v závodech a dílnách Velké Ostravy. Všechn výtěžek bez zřetele k jeho výši se bude ukládati do společné pokladny, z níž budou hrazeny náklady na společnou kuchyni, praní prádla a úklid, muži kuřáci obdrží týdně 3 Kč na cigarety, ženy 1 Kč na poštovní známku, vše ostatní, co zbude, bude odevzdáno Palestinskému fondu. (Oj, vej!) Hachšara potrvá nejméně 8 měsíců. Vůdce hachšary, kterého nutno bezpodmínečně poslouchati, bude každého večera a v dnech prázdně každého dopoledne vyučovati hebrejštině a ideologii. Na konci budou konány zkoušky, a členové, které uzná komise za duševně i tělesně způsobilé, budou zaznamenáni do listiny těch, kdož se budou moci vystěhovati do Palestiny v pořadí, jak budou docházeti vystěhovalecké certifikáty, přidělované Palestinskému výboru Velkou Británií. Cesta do Palestiny stojí 1500 Kč a každý si ji bude nucen hradit ze svého (Ojoj... ojoj!). „Připomínáme znova velmi důrazně, že jest naprosto nepřípustno, aby byly organisace tak liknavé v odvádění členských příspěvků, jako jest organisace polanská, a oznamujeme, nebude-li dluh za zápisné a odebrané členské známky co nejdříve vyrovnán, že budeme nuceni oznámiti polanskou organisaci v časopise.“

Zaslíbená země otců mizela někde ve velkých dálkách, a vůně Palestiny, pečlivě uchovávané za zátkami lahvíček a čichané před půlhodinou s takovou zbožností, vyprchaly do potného zápachu ševcovské dílny.

Polanští tu stáli a seděli bez hnutí a z plic jim vycházel poslední vzduch jako z balonu násilím hněteného: Ojoj... Ale bylo to tiché a neslyšitelné.

Lví tvář Lejba Abrahamoviče nebyla nikterak vítězná a jeho bloudící oči nebyly vojevůdcovské, když se hlasem, v němž se úzkostně tetelilo srdce, otázal:

„Kdo se hlásí do hachšary?“

Nikdo.

Bylo ticho, z kterého čišela zima.

„Konec chaluců... Konec vůdcovství... Konec Polany“, potáčelo se malátnou hlavou Lejba Abrahamoviče.

Ale do toho ticha najednou zazněl jasný hlas:

„Já.“

Byl to hlas Hanele Šafarové. Všichni se po něm obrátili.

Bud' požehnána, která jsi zachránila velké hnutí!

Och! Jak stříbrný zvuk to byl pro sluch Lejba Abrahamoviče! Nikdy hlas žádné polnice, oznamující obleženému táboru blížící se pomoc, se nezatřepetal v ranním šeru jásavěji. Zaplat' ti Bůh! A duše vůdcova, stulená hluboko v zemi v zákopu, se rázem vymršťuje. A teď divoce vyráží z brány, mávajíc nad hlavou mečem.

„Hlásí se Hana Šafarová,“ křičí velkým hlasem Lejb Abrahamovič.

„Kdo-je pro?“

Všichni!

„Je někdo proti?“ a jeho hlas a jeho toulající se oči jsou již předem odhodlány rozdrtit každého, kdo by byl, a jeho široce rozježený vous jest děsný.

„Nikdo.“

„Hana Šafarová jest zvolena.“

A Hanele, hrdinka večera, terč slávy a nenávisti příštích dní, zde stojí vzpřímena na odiv všem, zrudlá, usmívající se a se srdcem rozvířeným jako bubínek.

Neboť o osudu Hanele Šafarové je rozhodnuto. Na celý život.

*

Příštího dopoledne byly bedničky a soudky Fuxova krámu obsazenější než kdy před tím a přátelé a přítelkyně Suřini tu musili postávat i opírat se o pulty. Smáli se a byli veselí. Jaká radost! Jaké vítězství! Švec je na hromadě! Jaká švanda!

Sura dělí svůj usměvavý zájem mezi přátele a obchodní povinnosti. „Ne, na dluh nedáváme a tatínek žádnou práci nepotřebuje,“ říká s vlídným úsměvem rusínskému dřevorubci. „Ale kupujete v konsumu, jistě vám tam uvěří nebo možná u Šafarů. Co jsem vám říkala?“ pokračuje jiddiš. „Nejede nikdo! Jen Hanele Šafarová. Hana si rozumí, když není nikde nic, musí člověk hledět, dokud je mladý a hezký, a v Ostravě už jistě páni čekají, až přijedou z Polany nevěsty. Tatínek není doma,“ odpovídá dřevorubci. „Ne, nevím, kdy přijde, ale na dluh vám také nedá... Hlupáci! Myslili, že si udělají výlet do Ostravy a do Palestiny zadarmo. Ti se včera divili, že mají v Ostravě osm měsíců pracovat zadarmo! Neříkala jsem vám už dávno, že je to jen lapačka na peníze? A že mají platit příspěvky,

také nemohli pochopit.“ Sura se směje, staví před Rusínku balíky a říká jí: „Ne, cukroví nedáváme... Pan Šafar vám pro dítě přidává kornoutek vždycky? To je něco jiného, pak ovšem mileráda také. Ale dříve mi ještě na chvílku půjčte to zboží. Dám vám o tři koruny horší, nebo vás o dvě koruny ošidím na váze a pak vám budu také moci za padesát haléřů nasypat kornoutek... Že nechcete? Nu, tak vidíte!... Co vy si, prosím, přejete?“ obrací se k jiné zákaznici a vsouvá si při tom do úst velký kus plněné čokolády. „Z čeho má být živa ta spousta sekretářů, kteří se procházejí po Praze a nic nedělají? Nebo si mysleli, že je bude někdo vyučovat hebrejštině a té jejich ideologii pro gemilut chasadim? Á ty zelené pokladničky,“ zasmála se, „které věší k postelím a kam se má házet za líbání dvacetihaléř, že jsou zadarmo? Máte marné čekat,“ říká rusínsky, „tatínek není doma a nepřijde... A teď dejte pozor, co vám řeknu: Do půl roku jsou hotovi, Lejb Abrahamovič zůstane sám a v obci bude pokoj ... Joj, to jsem vám ještě nepověděla: Ostatní na to nemají, ale víte, proč nepojede Šlojme Kac? Rabi vzkázal starému Kacovi, půjčili Šlojmovi na cestu peníze a nedá-li Šlojme vůbec pokoj, že odejme starému povolení k žebrotě ...“

Přátelé se smáli.

„Po kom mu to vzkázal?“

„Po kom mu to vzkázal? To je přec jedno, po kom mu to vzkázal.“

*

Hanele žila již dva měsíce v Ostravě.

Tenkrát, před ranním rozbřeskem, když rozsvítili kuchyňskou lampičku, když Hanele s kufrem čekala na povoz k dráze a maminka si utírala slzy, přistoupil k Hanele tatínek a on, který mluvil tak málo a s dcerou jen o věcech nejvšednějších, jí řekl: „Neumím mluvit, ale tvůj dědeček, kdyby žil, by ti řekl: Nezapomeň nikdy, že jsi dcerou Izraele. A setkáš-li se s goji a byť byli sebe mocnější a bohatší a třeba i knížaty, vzdej jim poctu, která jim náleží, vzdej jim i větší, než jim náleží, ale nezapomeň, že jsi více než oni. Že jsi Židovka. Že jsi dítě královské. Že neznáš pána kromě svého Hospodina. Dědeček by ti to řekl slovy krásnějšími, já to lépe neumím.“

Ostrava! Košice byly hezčí. Tady ani sníh pořádně nenapadl, byl černý a rozmazával se v bláto. Ale byly zde nové domy, elektrické

světlo, nádherné výkladní skříně, mnoho lidí, a to vše bylo velmi krásné.

Byla v Ostravě. Nebo lépe řečeno byla pryč z polanské prázdnoty a daleko od závazků k Šlojmovi a od jeho naléhání. Začínala se ho již bát. Také svého otce jí vyčetl. „Pro něho mě nechceš, vid’?“ řekl jí tenkrát a viděla, jak se jeho oči zle rozhořely a jeho tvář se zuřivě stáhla. Ale nebylo to jen pro otce... To byla ošklivá noc tehdy a Hanele na ni nerada vzpomíná.

Ne, nebyla ještě oběma nohama v Ostravě. Ještě se jí příliš mísila s Polanou.

Hachšara nebyla ani tak krásná, jak ji líčil Lejb Abrahamovič, ani tak zlá, jak o ní roznášela Sura Fuxová. Kedma je budova v Mariánských Horáchs šesti pokoji a zahradou osázenou brambory. Sešlo se tu 26 chlapců a 12 dívek a kromě nich zde ještě bydlilo a společně s nimi se stravovalo 6 stálých, placených zřízenců. „To jsou praví sionisti!“ říkával o nich Pepík Tausiků, jemuž tu našli místo obchodního sluhy, který uměl jen česky a znal všechny nejnovější anekdoty. „Víte, co je to sionista? To je Žid, který za peníze druhého Žida posílá třetího Žida doPalestiny.“ Ve dne se pracovalo, večer a v neděli se vyučovalo nebo konaly schůze. Ty Hanele ráda neměla, dokonce už ne „schůze kritiky“, kde žárliví chlapci, vášní celí zčervenali, se divoce napadali pro nesprávnou ideologii a nedbání zásad, kde děvčata zakrývala své žárlivosti vzájemným vyčítáním nepořádku v ložnici a umývárně, pohozeného prádla, rozházených papírů a hubatosti, a kdy se křičívalo a plakávalo často až do rána. Strava byla dobrá, ale košerné všechno nebylo. Vyložené nechutnosti, jako vepřové maso se zde sice nepodávaly, pořad mléčných a masitých jídel se zachovával, ale trejfe bylo leccos, na příklad mléko, před jehož dojením si dojič jistě nepolil ruce pramenitou vodou a neomnul v otrubách. Zásada se společným oděvem a prádlem se také doslova nebrala. Dalo se zde žít. Pepík Tausiků se sice na chodbě s chechtotem vždy snažil Hanele plácnout, také Pavel Hartsteinů trochu obtěžoval a Selma Stránská, která spala v ženské ložnici vedle ní, byla protivná a hádavá, ale ten ruch a shon zde byly o mnoho hezčí než polanské ticho.

Našli jí místo u firmy „Roubíček & Löbl“ a mohla tatínka upokojit alespoň o tom. Že se tu o šábesu pracuje, domů nenapsala a tatínek

se opatrně na to nikdy neptal. Byl to závod na výrobu brašen a turistických tlumoků, Hanele přišívala k batohům popruhy a „Roubíček & Löbl“ za ni platili kedmě 60 Kč týdně. Z toho dostávala v sobotu padesáthaléřů na známku a nefrankovaný lístek se sionistickým provoláním, a poněvadž byl závod daleko a ona by v polední přestávce do Mariánských hor nedošla, ještě denně 2 Kč 50 h na oběd. Také zde byla Hanele spokojena. Práce byla hezká a čistá, uvykla na mnohem těžší. Křesťanská děvčata, která seděla u šicích strojů s ní, byla kamarádská a velmi veselá, a Hanele se smála tak ráda. Celý den si vykládaly biografy a chlapců.

„Co ty, Hanko, o žádném klukovi nevypravuješ? Jsi tam u vás židovskou jeptiškou?“ ptávaly se. Jaktó divně znělo: Hanko a Haničko!

Hanele se smála. Ale co měla vypravovat?

Ano, přec jedno! O oné ošklivé noci u nich v sadě. O události, která jest ještě stále v ní a s ní, o které se jí zdává, a když se v noci vytrhává ze sna (proč neklapou dědečkovy mlýny?), neví, kde je a čelo mívá zpocené. Ale s tím by se nesvěřila nikomuna světě.

Přes naléhání Šlojma Kace Lejb Abrahamovič do Hanelina odjezdu polanské chaluce již nesvolal, snad obáváje se znehodnocení úspěchu volební schůze, žel již posledního, a tato skutečnost vyloženě politická nezůstala bez vlivu na nejsoukromější city skupinového sekretáře: nemohl se již s Hanele scházeti. Ale hledal příležitost k tomu a byl odhodlán vynutiti si ji. Zprvu to vypadalo dosti nevinně, chodil několikrát denně do krámu kupovat nějakou maličkost a v mamčině přítomnosti s dívkou pohovořit několik slov, neboť maminka u toho byla vždy a Hanele nebylo ani nepříjemné, že ji tak střeží, protože se začínala Šlojma trochu bát. Ale pak počal po rusínských dětech posílat psaníčka, a to bylo velmi nepříjemné a také nebezpečné. Chce ji vidět, psal, musí ji vidět, kdyby ho to mělo život stát. Neodpovídala. Několik dnů před odjezdem jí napsal a na stínových čarách jeho listu bylo zřejmo, jak je rozčilen. „Nemohu bez Tebe žít. Nedáš-li mi příležitost sejiti se s Tebou, stane se něco hrozného. Nevím ještě, co to bude, ale bude to strašné.“ Dva dny před tím, než odjela, viděla již od rána, jak se zachýsemi přes silnici a za druhým koncem jejich plotů chvílemi cosi hýbe. Bylo to místo snad asi tři sta kroků od stavení, odkud bylo na

Šafarův dům dobře vidět, a Hanele vytušila v hlavě, jak se chvílemi zdvíhala nad brambory, hlavu Šlojmovu. Hanele byla plna neklidu. Šlojme zde čekal od rána až skoro do poledne. Tatínek byl někde v obci a když maminka jednu chvíli vyšla na dvůr, viděla Hanele, jak Šlojme přeskočil plot, jak letí zahradami a do krámu a rovnou k ní do bytu. Byl bledý jako smrt. Zablýskal na ni očima a zasípal uhnáným hlasem: „Ty dvě noci do tvého odjezdu na tebe čekám ve vaší zahradě. Od večera do rána. Ať přijdeš nebo neprijdeš. A již vím, co se hrozného stane.“ Hned zas vyběhl. Strašný nápad! Ještě takovéhle věci! Hanele ovšem nepůjde nikam! Rozumí se, že nepůjde! Ale když šli večer spat a rodiče ve vedlejší pokoji usnuli, snášely její nervy vědomí, že čeká, snad jen hodinu, snad dvě. Vstala a viděla ho oknem. Pak se zas převracela na loži, zarývala hlavu do podušek, zlobila se a chvílemi jí bylo do pláče. Ne, nepůjde! Přece šla. Pouze na okamžik, ihned se vrátí, vyhubuje ho a pošle pryč! Obula na boso střevíce a přehodila si přes košili jen starý plášť. Ale nedal se odbýti. Chtěl na ní před odjezdem svatý slib, že si ho vezme. Rozumem se s ním nedalo nic poříditi. Na její vytáčky a důvody a odkazování do budoucna mluvil nemoudré řeči a vedl stále svou a na její vzdorovitě: „Tak tedy ne!“ ji zahrnul vášnivými výčitkami. Vyčetl jí svého otce, vyčetl jí zradu na sobě, že ho obelstila, že mu znemožnila jeti do Palestiny a zničila mu život. Chvěl se na celém těle. Pak ji chtěl líbat. Bránila se mu. Vrhł se na ni, zarývala mu prsty do očních důlků a zvracela mu hlavu nazad, rval se s ní, utrhal jí všechny knoflíky, držel ji v náručí skoro nahou, a když se jí po kousnutí do ruky podařilo utéci, dohonil ji u jabloňového pně a třásl jí, až její hlava narážela o kmen. A to vše bylo tím ošklivější, že zápasili jen za světla hvězd a bez hlesu, neboť za oknem spali rodiče. Pak jí padl k nohám, líbal jí kolena a dal se do úpěnlivého pláče. Byla vyčerpána a když vstal a šeptal jí prosby za odpuštění a za smilování, nemohla se již jeho polibkům brániti. Rozplakala se s ním. Bylo jí ho líto. A líbali se a třásli se vzrušením a zimou.

Proč se jí mísí stále Polana do Ostravy?... Třikrát jí sem už psal a také ona mu poslala jeden z týdenních lístků s pozdravem. Nemůže bez ní žít, musí ji vidět, i kdyby měl umřít, a nesežene-li na cestu, vydá se do Ostravy pěšky! Ale Hanele nechtěla, aby sem chodil a

nepřála si, aby jí psal! Proč ji nenechá žít novým životem? Polana, stále Polana!... A přijde-li? Doma byli rodiče, kterým se bylo možno přiznat. Ale kdo ji ochrání tady?...Pepík Tausiků nebo Pavel Hartsteinů?

Hanele si v továrně omyla ruce, oblékla se a jde na oběd. Má jen hodinu času a mlékárna je kus od závodu.

Jde a vidí, že před ní na rohu stojí nějaký Žid. Hezky ustrojený, vysoký, dobře oholený, ale přes to v tváři černý jako kovář. S velkým nosem. Snad asi dvaatřiceti, třiatřicetiletý. Prohlíží si dívku, jak jde proti němu; se zalíbením, ne vtíravě. Hanele se líbí mnoha lidem, ohlížívají se za ní často a ona to ví.

Ale jak jde kolem něho, neznámý se usměje, docela hezky, ukáže plná ústa velkých zubů a praví: „Slovensko nebo Podkarpatská Rus?“

Hanele je zvyklá z domova, z krámu a z krčmy, mluvit s cizími lidmi vlídně.

„Z Podkarpatské Rusi.“

Neznámý jde již po jejím boku.

„Co tam dělají stále? Jmenuji se Ivo Karadžič. Smím vás kousek vyprovodit, vidíte? Čekají tam stále na Mesiáše?“

„Ano,“ řekla trochu udiveně a pohlédla na něho. Juj! To byl nos! Takový nos u nich doma ještě neviděla. Usmála se. Jako na dobrého známého, který, co jsme ho neviděli, neobyčejně ztloustl nebo si dal narůst komický plnovous. Ne, ten člověk nebyl hezký, vypadal tak jen z dálky, ale měl milé oči a pěkný úsměv.

„Kdy přijde?“ ptal se.

„Svalavský rabi měl sen, že již na jaře.“

Jeho ústa se zvlnila, jako by se chtěl usmát, ale ta linie se rtů hned zas zmizela. Zahleděl se jí do tváře a jeho hlava se maličko vrtěla, jako by říkal: Hrozný! A pak se už ani nevrátil a on se jen díval.

„Že máte hezké oči, vám už lidé říkali, pravda? Chalucka? Betarka?“

„Chalucka.“

„Tedy dva Mesiáše! I ten starý i ten nový.“

„Jak to?“

„Copak to není jedno: Mesiáš a Palestina?“ říkal půl žertovně, půl vážně. „Zas iluse!“

„Co je to?“

Upřímně se zasmál a ukazoval ústa plná bílých zubů: „Máte pravdu, jsem blázen, maminka to o mně také říká. Ale chtěl jsem vám docela něco jiného. O něco vás prosit. Jak se zdá, na nikoho nečekáte a já jsem sám. Dovolte mi chvíli se na vás dívat! Udělejte mi radost a neodmítněte pozvání k obědu!“

Na to připravena nebyla.

„Ano,“ řekla plaše a ještě dříve, než si mohla odpověď rozvážit.

„Jste milá. Děkuji vám. Popovídáme si o Podkarpatsku.“

„Raději o Ostravě.“ Nechtěla vzpomínat na Polanu. „Nebude to trejfe?“ podívala se na něho.

„Ach, tak!“ smál se. „Objednáme si něco košer a řekneme jim, aby nám nedávali k masitým jídlům mléčné příbory.“

Zavedl ji před restaurant, kde jídávají obchodní cestující, svobodní úředníci ze státních kanceláří nebo ze závodů a kde bývá na okně přilepen hektografovaný jídelní lístek s cenami. Viděla velkou tabulí skla prostřené příbory, na stolech vázičkys plátěnými květinami, lustry, sklepníka, pomáhajícího pánovi ze zimníku a vzpomněla si, že má pod pláštěm bluzičku, která jest jen v Polaně hezká.

„Sem nepůjdu.“

Žertoval, vysvětloval, nutil, ale ona si postavilahlavu.

„Kam chodíváte jindy?“

„Do mlékárny.“

Šli tedy do mlékárny. Snášel jí jablkové záviny a krémové trubičky. Sedl si k ní, pil sklenici mléka, mnoho jí vypravoval, mnoho se na ni díval, mnoho se jí vyptával na Polanu, na hachšaru, na to, co už za ty dva měsíce viděla. A zas jí snášel věci a zas se smáli. Hanele se dívala na kulaté hodiny v mlékárně, jak minuty rychle ubíhají.

Když platil, vzal do hrotů prstů kovovou desetikorunu: „Sánže pasé čary mury fukty,“ luskl prstya desetikoruna byla pryč. Pak ji dal do levé dlaně, zavřel, „uk, muk, fuk“, levá dlaň byla prázdná a desetikoruna v pravé.

„Podívejte se, co cesták všechno nemusí umět!“

Smál se s ní hlučným, chlapeckým smíchem. Proč se u nich doma nikdy nikdo nesmál?

Zdrželi se do poslední minuty. Pak spolu poklusem běželi k továrně a zas se smáli.

- - -

Tak to začalo. Hana si z té hodiny pamatuje každé slovo.

*

„...Hana Šafarová sem pro zradu, pro důvěrný styk s úhlavními nepřáteli Židovstva, pro hrubé porušování disciplíny a pro nemravný život vylučuje z kedmy. O tomto usnesení budiž zpravena místní organizace.“

Tak v jedné schůzi kritiky ukončil obžalovací řeč předseda hachšary. Chlapci vyslechli rozsudek klidně jako jediný logicky možný závěr, dívky se bouřlivě roztleskaly a Selma Stránská volala: Výborně!

Hanele schůze kritiky nikdy neměla ráda. Na téhle na štěstí nebyla.

„Ale to je to!“ řekl tajemník kedmy. „Oznamte to místní organizaci! Když ona žádnou nemá!“

„Jak je to možné? Kdo ji sem tedy vůbec poslal?“ ptal se přísně předseda.

„Ústředí jim tam psalo čtyřikrát, vůbec neodpověděli, psaní jako by házel do větru. Organisační známky nezaplatili a nevrátili, členské knížky nezaplatili a nevrátili, peníze z pokladniček neodvedli, pokladničky také ne! Kdyby alespoň k něčemu byly! Kdyby alespoň sůl do toho mohli dávat!“ Pepík Tausiků se smál. „Polanská organizace byla dvakrát v časopise dána za výstražný příklad a pak vyškrtlnuta... Počkejte, neřehtejte se! Mám ještě něco; Šafarové přišlo dnes psaní. Mám je poslat na její nynější adresu?“

„Ne!“ vykřikl předseda. „Zpět!“

„Dobře. Tedy: Polana, Šlojme Kac.“

Hanele už v kedmě nebydlila. Ani nepřišívalau firmy Roubíček & Löbl k tlumokům popruhy. Seděla v redakci „Vlného myslitele“ a bydlila v hezkém nájemném pokojíku za 30 Kč týdně. Změna byla provedena velmi rychle. Jednoho dne se do kedmy nevrátila, nazítří poslal pan Karadžič z velkoobchodu smaltovaným nádobím, jehož byl zástupcem, pro Hanelin kufřík zřízence a věc byla vyřízena. Také ono místo jí opatřil pan Karadžič. Bylť jednatelem „Vlné

myšlenky“, předsedou „Kremačního spolku“ a členem vydavatelstva čtrnáctideníku „Volný myslitel“. A Hanele teď byla zároveň s panem Pšeničkou, starším pánem, jehož dlouhá dýmka jí působila mnoho potíží, úřednicí společné kanceláře těchto tří právních těles.

Nelze popírat: skoky, které Hanele prováděla, byly náramné. Polana — kedma — Volný myslitel, a tohle všechno za deset neděl, to bylo přespříliš.

Co?... Tady se umrlí gojové pálí? Netropte si zase žerty!... V peci?... Co? Židé také?

Jak je to vlastně? Copak zde v Ostravě nežijí žádní Židé? Nebo jsou Židé jen v Polaně a ještě nějací v Košicích a pak už vůbec ne? Či jak je to? A jací jsou to Židé, kteří nemají řeč a mezi sebou mluví gojsky a gojsky se šatí, nesvětí šábes, jedí trejfe, nemodlí se a nedělají nic, co činí Žida Židem? A dávají se spalovat?! V peci?!

„A vůbec, slečno Haničko,“ praví pan Pšenička, „tolik vás v té vaší české škole tam naučit mohli: Žid se nepíše vůbec s velkým Ž, nýbrž s malým ž a neříká se vůbec žid, nýbrž do rubriky „vyznání“ se napíše mojžíšské a to se vůbec nevypisuje, nýbrž napíše se mojž.“

„A co u toho pálení dělá pan Karadžič?“

„Řeční.“

„Co?“

„No, vůbec, poučuje lid.“

„O čem?“

„Aby nevěřil fland'ákům a podobným stvůrám. Ani křesťanským, ani židovským. A vůbec.“

Když není na obchodních cestách, přichází v poledne nebo po páté hodině do redakce Volného myslitele Ivo Karadžič. S měje se a ukazuj e své krásné zuby.

Jak se máte, Hanko?... Pojd'te se mnou dnes obědovat!... Nešla byste se mnou dnes do bia, Haničko?

Vodí ji do biografu. Také jednou do divadla. A po biografu a po divadle do kavárny, kde hraje hudba, kde je všechno zlaté a kde je mnoho světel. Hanele ještě v biografu nebyla. A divadlo nikdy neviděla. A koncert ještě neslyšela. A do osvětlené kavárny se jednou v Košicích dívala jen zvenčí.

Ojoj, jak je Polana daleko!

O vážných věcech s ní Ivo Karadžič mluvívá jen málokdy. Spíše

jen tak mimochodem.

„Dejte pokoj, Hanko, s těmi polanskými názory!“ řekl jí tenkrát v kavárně půl žertem, půl vážně. „Není žádný Pán Bůh, není žádná zaslíbená země, nejsou žádní křesťané a židé.“

Divné je to na světě, lidé blázní — myslí si Hanele.

Pán Bůh zakazuje jezdit do Palestiny, Pán Bůh přikazuje jezdit do Palestiny, není žádný Pán Bůh, není žádná Palestina, země se točí a u pražského mostu se najdou poklady srdce.

Jak je to vlastně?

Snad tak, že u nich v Polaně Pán Bůh jest a tady na západě ne? Nebyl tu nikdy, nebo už tady není? Ale jedno je jisté: v Polaně jest! Kdo jí to vysvětlí? Dědeček by jí to byl řekl, věděl všechno. Ale dědečka se už není možno zeptat.

Ano, Hanele v tom několikanedělním úprku napadají takové myšlenky. Jen napadají, neboť říci přemýšlela o nich, bylo by příliš mnoho. O takových věcech ať se přou mužští na schůzích kritiky.

„Jak to,“ řekla tenkrát v kavárně, „že nejsou žádní křesťané a židé?“

„Podívejte, Haničko, to všechno bývalo a už není, jsme s křesťany úplně rovnoprávní, není prostě rozdíl.“

„Že jsme si s křesťany rovni?“

„Ale ovšem, Haničko! Už padesát let nebo snad ještě déle. Ten pocit méněcennosti a mnoho ostatního, co z něho plyne, musí už zmizet.“

„Že jsou gojové rovnocenní s námi?“ Hanele přemýšlela, až se jí vrásčilo čelo.

„Ach ... tak!“ říkal Ivo Karadžič pomalu, jakoby jen pomalu chápal, pleskl se do čela a jeho rty sezačaly rozšiřovati. Ale najednou vybuchl. Naplno. Nahlas a nezadržitelně. Chechtal se bláznovsky, že se lidé od vedlejších stolků ohlíželi. „Hanele, to je ohromné!“ A chytal se v nadšení za spánky a prohýbal se smíchem. „To je nejlepší vtip, který jsem letos slyšel... Celý svět sice Polanu za rovnocennou už uznal, ale Polana to je, která celý svět zarovnocenný ještě neuznává!... Takhle je to!... Hanele, za tohle byste zasluhovala hubičku.“

Proč mi ji tedy nedá? myslí si Hanele a zlobí se, že se jí směje. A proč jí vůbec ještě nikdy nedal hubičku.“

Ivo Karadžič se ještě stále chechtá. Ale najednou vidí, že je dívka zalita studem a do očí jen jen vhrknout slzy.

„Haničko...“ a činí pohyb, jako by jí chtěl pohladit ruku, ale dotýká se jí spíše jen závanem vzduchu. „Haničko... nehněvejte se... Věřte, já to myslím s vámi dobře...“

Pak přišla cesta do Prahy. Potrhlá a docela bláznivá cesta, na jejíž žádnou podrobnost Hanele arci také nikdy nezapomene.

„Mám tamhle nějakou cestu, nejela byste kousek se mnou, Haničko;“ řekl jí jednou v sobotu poobědě.

Připravil vozík své firmy, takový malý, žlutý, jen s jedním místem vedle řidiče a s velkou bednou vzadu pro kufry na vzorky a skrčená Hanele do něho s jistými rozpaky vlezla.

„Ale jen kousek, ano? Abych se ještě mohla vrátit elektrickou.“

Hanele v autu ještě nikdy neseseděla a cesta Velkou Ostravou jí velmi bavila. S někým jiným by se byla jistě trochu bála, ale u říditka seděl Ivo Karadžič. Dojížděli k poslední stanici elektrické dráhy.

„Děkuji vám, pane Karadžiči,“ řekla plna nadšení. „Bylo to strašně krásné!“

Ale vůz frčel dále.

„Ne ... ne ... pane Karadžiči, prosím vás.“

„Ještě kousek.“

„Ne ... Kdy se vrátím?“

„Nu, vrátíme se spolu, Haničko.“

„Kdy?“

„V pondělí dopoledne.“

„Blázníte?“ Vyskočila na sedadle, ale udeřila hlavou o plátěný strop, Karadžič se smál a žlutý vozík letěl.

„A vůbec, jak to mluvíte se svým trojnásobným šéfem? Maminka mi to ostatně také říká. A tu mám ještě raději než vás. A to už něco je... Ne, ne, Hanko, za rukáv mě tahat nesmíte, vidíte, tamhle je třešeň, udělá to brnk! a budeme oba u Abrahama... Je to zkrátka únos, docela školský případ únosu podle paragrafu a se všemi přitěžujícími okolnostmi.“

„Kam jedeme?“ ptala se úzkostlivě.

„Do Prahy.“

„Do Pra...?“

Sněhem poprášená pole běžela vedle nich, vesnice mizely a

maličké auto do sebe vtahovalo silnici jako makaron.

Nevěděla, má-li plakat hněvem nebo se smát. Ale než si to rozmyslila, zas jedna vesnice utekla za ně.

„Jsem jen, jak jsem vyběhla z Myslitele!“ pravila napolo zlostně.

„Ale, Hanko,“ smál se za řídkem, „toho si přece v Praze nikdo nevšimne!“

Nikoli, žlutá krabička od sirek, jedoucí po silnicích severní Moravy, nebyla závodním vozidlem, ale v Polaně jsou zvyklí na rychlosti značně pomalejší, než jaké je možno dostat ze strojku fy Dub & Arnstein, a Hanele se zdála jízda šíleným letem. Opava, Bruntál, Šumperk, radost z pohybu, po pravici zasněžené hory, po levici pole, vesnice s nezvyklým vzhledem bílých, kamenných domků, lesy, jež mizí, sotva jsi do nich vjel, několik leknutí při vyhýbání, pak v Hradci na nádraží opožděný oběd s veselými pohledy Karadžičovými a s pohlazením Haneliny ruky, a potom zas pole, roviny, stále více automobilů je předhánějících, a stále méně slepic utíkajících se silnice a již tu jsou komíny pražských předměstí — dlouho-li to mohlo trvat?

Do Prahy přijeli ke čtvrté hodině. Vozík uložilv garáži, vzal si z něho kufr a jeli elektrickou drahou do hotelu.

Co tohle zas bylo? Nějací lidé v zlatých čepicích a u liftu blázen ustrojený celý červeně. Hanele by do vytahovadla nebyla nikdy vstoupila, ale zde byla vydána na milost a nemilost a pak: byla odhodlána chovati se zcela samozřejmě a chránit se divit něčemu, byť i jen pohledem.

V jejím pokoji pravil:

„Hančičko, maličkou půlhodinku tu na mne počkejte! Něco si musím v Praze zařídit.“

Za půl hodiny klepal na její dveře.

Byl jaksi přísný a řekl hned u dveří:

„Poslouchejte, Hanko, vždyť my vám vlastně ve spolku platíme šílené peníze. Myslím, že toho je dohromady dokonce 450 Kč měsíčně. Kolik byste z toho mohla splácet?“

„Proč?“

„Proč? Povím vám proč. Těším se už týden jako dítě na Carmen a rád bych vám ukázal Národní divadlo. Není to pravda: jste ustrojena velmi vkusně, jako vždy, Hanele, ale jak vás znám, až tam uvidíte

nějakou ženskou s nahatými zády, z polanské pýchy mi utečete, jako tenkrát u restaurantu před krepovými kytičkami. Myslím, že bychom si mohli koupit nějaké šatečky. Tak kolik měsíčně: dvacet? třicet?"

Tu lest arci okamžitě prohlédla.

„Ne,“ řekla a začervenala se.

„Tot' se rozumí: ne!“ zlobil se. „To se vám podobá: zkazit mi radost!“

Šla k němu blíže a mile na něho hleděla. Skrčila ramena a drobně vrtěla hlavou.

„Ne, pane Karadžiči, jděte sám. Dívám se oknem a ta světla se mi hrozně líbí. Ještě jsem nic tak krásného neviděla. Půjdu na ulici a počkám na vás.“

„Šlíte?“ křičel. „Myslíte, že jste v Ostravě? Co pak jste neslyšela: jak tu jde ženská po ulici bez mužského, že ji hned sebere policajt? Hanele, přísahám vám: vezmu od vás každou měsíční splátku.“

Ukázalo se totiž, že šatečky jsou již zde. A dokonce patery na vybranou. A střevíce také a hezký plášť. A punčochy a klobouček a večerní brašnička s pudrem a šátečkem a necesér.

„A dělejte, dělejte!“ bručel, než odešel. „Tak tuze mnoho času nemáme.“

Jak milovala Hanele krásné věci!

A když je prohlížela a roztrásala a nořila do nich hlavu, říkala: „Blázen... blázen... drahý, milovaný, blázen...“ A oči jí vlhly.

Kolikrát to klepal na dveře a ptal se: „Už?“ Kolikrát to ve vedlejším pokoji rámusil a tloukl pěstína zed'?

Přišla k němu sama.

„No... Hanko!“ říkal pomalu. A to nadšení bylo opravdivé. „No ... Hanko!“

Byla bledá. Šla zvolna k němu. Měla právo se ustrojít do těch šatů? Neklesá tím hluboko v očích svých? Nepadá tím v očích jeho? A ví muž, který před ní v nadšení stojí, jaký důkaz mu podává?

Zastavila se krok před ním a hleděla mu zpřímá do zářících očí.

Ale najednou se v ní něco jemného zlomilo. Jako když náraz větru přelomí drobnou snítku. Postoupila o krok kupředu a políbila ho na tvář. Potlačila vzlyknutí.

Chtěl ji obejmout. Ale ona ho odsunula.

Pozadu od něho odstupovala ke dveřím, pomalu, a vzpřímeně jako prve mu hleděla do očí svýma velkýma, černýma, krásnýma, z nichž se teď plným proudem valily slzy. Když dospěla ke dveřím a opřelase o ně, zadul vichr plnou silou. Přikryla si dlaněmi oči a rozeštkala se. Zdálo se jí, že zde stojí polonahá, jako tehdy doma v podzimním sadu a styděla se. Plakala hlasitě a úpěnlivě jako dítě.

Přistoupil k ní a chtěl ji vzít do náručí.

Ale rozhodně ho odsunula.

A tehdy on, který ze všeho chápal tak málo, počal křičeti: „Fuj, Hanko!... Fuj! Fuj! Fuj!“

Násilím se vzpřímila, usmála se a řekla:

„Není čas do divadla?“

Hanele viděla Národní divadlo.

Kráčela, jsouc zavěšena do Iva Karadžiče, vestibulem. Nezapomeň nikdy, že jsi dítě královské! řekl by dědeček. Jak pošetil! Což jest možno zapomenouti na to, co bylo vždy s ní, a je nutno připomínati si něco, co bylo spojeno s každou krvinkou jejích žil? Když rovná a vážná šuměla svými šaty z dobré konfekce, ale přec jen z konfekce, po mramorových schodech, když odkládala v šatně plášť a usedala v první řadě balkonu, kladouc si na kolena kabelku, činila to se samozřejmostí, jako by tobylo včera, kdy tu byla naposled.

Po divadle v krásné místnosti povečeřeli, pak byli v kavárně s lehkou hudbou a oči Karadžičovy byly celý večer plny něhy. Když jeli v nájemném autu do hotelu, políbil jí několikrát ruku.

Zašel ještě do jejího pokoje a jak odkládala plášť a klobouk, nespouštěl s ní očí.

„Smím si u vás vykouřit cigaretu?“

Usmála se.

Posadil se na pohovku, přehodil nohu přes nohu a kouřil. Řekl:

„Poslouchejte, Hanko, umínil jsem si, bude-li to v Praze hezké, že se vás na něco zeptám: vzala byste si me?“

Zbledla, jak tu stála u skříně.

„Nerozumím vám,“ přeskočil jí hlas.

„Nu, tak, vůbec, jak říká pan Pšenička. Za muže.“

„Nemám věno.“ Řekla to tiše, ale pevně.

„Hm!“ usmál se. „To má být patrně nepříjemná novina. Řeknu

vám tedy také jednu: nejsem žid.“

„Vy... vy... nejste Žid?“

*

Ivo Karadžič nebyl v Ostravě. Byl skoro již týden na obchodních cestách. Hanele se stýskalo. Pravda, psával každý den lístek, také dva, Hanele si pro ně běhávala domů, očima je přeletěla, čtla pak ty mírně nakloněné, trochu nečitelné řádky v jídelně při polévce a ještě večer si je brávala do postele, ale něžná slova z dálky stesk jen zvětšují. To bylo týden po zázraku Prahy a po Ivovi!

V sobotu dopoledne přišel do „Volného myslitele“. Bylo to mrzuté až k hněvu. Nemohla před panem Pšeničkou vyskočit a vykřiknout: Ivo!, nemohla mu nedočkavě padnout kolem krku a sevřít mu v dlaních hlavu. A zatím, co se v ní všechno třepetal, mohla na něho jen hledět zářícíma očima.

„Ustrojte se, Haničko, něco mi musíte vyřídit!“ pravil.

Až tedy na chodbě.

„Ivo, Ivo! Miluji tě, miluji tě, miluji tě k umření!“

Líbal ji a laskal se s ní.

Pak šli spolu ulicí.

„Haničko,“ řekl, „chce tě poznat maminka. Běž si vzít tu bílou bluzičku a přijď k nám na oběd. Stavím se pro tebe.“

„Trochu se bojím, Ivo.“

Před polednem pro ni přišel. Když kráčeli po schodech k Ivovu bytu a když klíčem otvíral, bušilo jí srdce. Již do předsíně jim vyšla naproti drobná stará paní v bílém krajkovém čepečku. Hanele jí políbila ruku a byla velmi rozčilená.

Stará paní vedla Hanele do pokoje. První, čeho si dívka všimla, byla velká knihovna.

„Ano, to je Izova,“ řekla stará paní. „Také si ji jednou přečtete. Má tam mnoho nesmyslů.“

Hanele se velmi začervenala, že se dala přistihnouti při zvědavém pohledu. Za nimi se hlasitě zasmál Ivo:

„Vždyť ona neví, kdo to je Iza.“

„Můj syn se totiž domnívá,“ říkala mírně stará paní, „že pokud budu živa, ho někdy nazvu tím ohavným jménem: Ivo! Mýlí se.“ Sklonila na stranu hlavičku a trochu čtverácky se zespona zadívala na Hanele chytrýma stařeckýma očima. „Můj syn se totiž jmenuje

Izák... Ne... neříkal vám to ještě?“ a strojená vážnost jejích slov a důstojné pokynutí hlavy činily její bystré oči ještě chytřejšími.

Ivo chytil ze zadu matku, líbal jí bílé vlasy okolo čepečku, obličej a krk, smál se a hrál si s ní jako s loutkou.

„Jděte, neobtěžujte, prosím!“ říkala stále s touž mírností.

Usadili Hanele do lenošky proti světlu, stará paní si sedla naproti na pohovku, vedle matky Ivo. Pravicí ji objal, levicí ji držel za ruku, kterou často pozdvíhoval k ústům a líbal.

Nebudu na tu starou paní trochu žárlit? myslilasi Hanele.

Byl to velký pokoj, z valné části zařizovaný v dobách, kdy se vdávala Ivova matka a mnohé mile připomínalo Polanu z dědečkových časů. Hanele se velmi střežila, aby stará paní nezachytila jako prve žádný z jejích zvědavých pohledů, ale přec si nemohla nevšimnouti zvětšované podobizny mladého muže se silným nosem, zřejmě otce Ivova, starých lenošek a bíle k obědu prostřeného stolu. Ale najednou kradmo se plížící pohled Hanelin padl naněco, co ji překvapilo radostnou vzpomínkou. Mezuze! Na pažení dveří, stejně bíle natřena jako ony, visela mezuze! Milé, hezké pouzdříčko s pergamenovým svitkem uvnitř, které nesmí chyběti na žádných dveřích žádného Žida! Jak dlouho Hanele neviděla již mezuze!

„Díváte se na mezuze, mé dítě?“ řekla chytrá stará paní a Hanele se zas začervenala. „Ale jsou prázdné, smlouva s Hospodinem tam již není. Jednou, když tu pracovali natěrači, jsme pergameny vyňali, oni zaplácali olejovou barvou otvory a smlouvu jsme tam již nedostali. Zapomněli jsme na ně a už ani nevím, kde jsou. Zapomínáme vůbec... A že nás má milý Pán Bůh raději než ostatní lidi, už také nevěříme.“

Prohlížela si dívku mateřskýmá očima. Nevтіravě, ale naléhavě, neušel jí ani pohyb ani pohled. Líbila se jí.

„Nu, o čem si budeme povídat, slečno Haničko?“

„O čem bude libo, milostivá paní, jen budu-li tomu rozumět,“ řekla Hanele a musila se velmi snažiti, aby její hlas zněl přirozeně.

„Jste velmi bystrá dívka, vím to. Později mi povíte něco o sobě. Ted' vám snad nebude nevhod rozmluva o mém synovi.“

„Jistě ne...“ šeptla Hanele.

Ivo Karadžič se hlasitě rozesmál a líbal matce ruku.

„Neobtěžujte, Izo!“ řekla mu matka a stejně laskavě pokračovala. „Velmi se bojím, že nebudu mít příležitost setkat se s vašimi rodiči, nebo že to alespoň dlouho nebude možno, a odpusťte mi, Haničko, promluvím-li s vámi hned na začátku také o věcech velmi nesympatických: Víte přec, že můj syn není bohat?!“

Ano, Hanele to věděla. To jest, že Ivo není bohat alespoň podle představ ostravských. Ivova matka nemohla znáti Polanu! Hanele si vzpomněla na královské nákupy v Praze. Proč ji stále nutí stará paní, aby se červenala?

„Nepochybovala jsem ani na okamžik o tom, že vám to pověděl. Ale je prý dobrý obchodník, tomu se velmi divím,“ zas se tak čtverácky podívala, „a vydělává velmi slušně. A hledím-li na život nás obou, ještě ne příliš dávno minulý, řekla bych dokonce, že vydělává mnoho.“ Ivo seděl rozložen v pohovce, hleděl do stropu a u rtů si držel matčinu ruku. „Zde by tedy prozatím nebylo příčiny k starostem.“

Zahleděla se na dívku.

„Ale nad jinými věcmi se třeba zamyslit. Neřekla jsem prve jen náhodou, že jste chytrá dívka. Můj syn mi vypravoval, že jste již v prvních dnech vystihla, že je blázen.“ Ivo se hlučně smál. „Je to, bohužel, pravda a je to velké neštěstí. Myslím to docela vážně, mé dítě. Jistě jste slyšela, že se zde židé dávají zhusta křtít, díváme se na to shovívavěji než vy z východu, zvykli jsme si už na to. Snad jste již také slyšela, že si Izák Kohn dal změnit jméno na Ignác Kolben nebo Josef Kastnér nebo na nějaké jiné nenápadné jméno, s pánem bohem, když už chcete, třeba na Jiří Kopecký, ale řekněte, vidělajste už Izáka Kohna, který si dá — u nás na Moravě! — jméno Ivo Karadžič; Strašné! Nevím, jakto vypadá při křtu, ale příliš příjemné si to nepředstavuji. Toho však bylo mému synovi málo. Z katolické církve vystoupil a dal se k volným myslitelům. A muž s takovýmhle nosem pořádá demonstrace proti biskupovi, káže při všech pohřbech v krematoriu, a velmi ho těší, nadávají-li mu v katolickém tisku alespoň jednou týdně smradlavých židů a v sionistických listech odpadlíků a zrádců. Snad to má po dědečkovi z otcovy strany, který si každý rok znova bezpečně vypočítal, že příští velkonoce již určitě přijde Mesiáš a že se loni dědeček jen zmylil v násobení. Ted' si Iza usmyslil, že si vezme dívku z pravověrné

židovské rodiny. Kdyby to byl návrat:dobře! Ale není to návrat. Pro toho, kdo mého syna nezná, je to jen nepochopitelně nelogické. Když pryč od židovství, tak už hodně daleko — zdálo by se, vidíte? Minulý týden mi vykládal cosi o čiré náhodě a podobné nemoudré věci. Ale já vám povím, mé dítě, co to je a k čemu on se nám nikdy nepřizná:To krev v něm volá. Přes všechny jeho pohřební řeči a přes všechny antisemitské fráze! Ale chci býti spravedlivá i k svému synovi. Jinak je to nejroztomilejší, nejněžnější a nejpozornější syn, jakého kdy matka měla, a vy dostanete nejhodnějšího člověka na světě. Dostanete ho. Je úžasně tvrdohlavý a provede vždy svou. Snad proto, že neměl otce a že jsem ho nemoudře milovala. Nechci se vás, Haničko, dotknouti, ale odpusťte už staré paní: také tento sňatek pokládám za čiré bláznovství. Pokud jde o mne, schválím mu jej, jako jsem mu schválila vždy všechno na světě, budu z něho mít nakonec patrně radost, ale bojím se, že je dosti nesvědomitý, že si ani neujasňuje situaci, do níž vhání vás. Že by se vrátil k židovství, přec nepředpokládáte a nevěřím,že by vás o tom klamal. Chcete se židovství zřící vy? Co tomu řeknou vaši rodiče? Co tomu řekne vaše Polana? Odpovězte mi, mé dítě!”

„Maminko...” počal Ivo.

„Počkejte, Izo,” řekla, „nechte odpovědět Haničku!”

Hanele, v níž se za mírně tekoucí řeči staré paní mnohokrát vystřídala zima s teplem a teplo se zimou, hleděla teď, zčervenale, ale přec jen zpříma a pevně,do očí Ivovy matky.

„Mluvili jsme o tom mnoho v Praze. Myslíte, milostivá paní, že Ivo neustoupí, ani když uvidí, že oba velmi trpíme?“

„Bojím se, že ne, mé dítě.“

„Pak ustoupím já. Pro něho učiním všechno.“

„A doma?“

Hanele hleděla plným pohledem do černých stařeckých očí, které se v té chvíli zdály velmi moudré. Řekla pomalu:

„Snad to bude horší, než si myslíme.“

Stařecké oči se rozsvěcovaly. Ted’ svítily jasným, klidným světlem.

„Líbíte se mi, dítě.“

Stará paní se zvolna zvedala.

„Je čas k obědu. Sedněte, děti! A budeme mluvit o lehčích věcech.“

Myslím, že se mi koláčky povedly.“

Vstala, políbila Hanele na čelo a odešla.

Oba si o samotě jen pohlédli do očí a letmo se objali. Hanele odkvapila za starou paní.

„Tak, tak, dobře!“ volal za ní Ivo Karadžič. „Pomoz trochu mamince!“

Při obědě se vrátil Ivo k starému tónu. Žertoval, čaroval vidličkou a nožem, koprové omáče říkal Popprová omáčka, pohladil střídavě ruku matce a Hanele, a stará paní se na něho dívala bystrými očima, které se mu shovívavě vysmívaly.

„Někdy si myslívám, že jsem špatná matka,“ řekla, když nalévala kávu. „Iza pije příliš mnoho černé kávy a slabou nechce. Budu vám velmi vděčna, odvyknete-li mu to.“

Pak, v té chvíli hovoru, do něhož stará paní nezasahovala, Hanele pozorovala, že hledí s Ivy na ni a zas na Ivu, že pozoruje tváře a každý jejich pohyb a že se dívá daleko za ně. Pohled se zastavil na očích Haneliných a tkvěl tam, i když Hanele vzhlédla.

„Máte velmi hezké oči, mé dítě,“ řekla stará paní. „Poněkud smutné. Smutek tisíciletí tomu říkají naši básníci. Ale bojím se, že se stanou ještě smutnějšími. Znáte oči první generace? Myslím oněch prvních z rodu, kteří odcházejí od židovství. Těch, kteří odhazují všechny ty krásné i škaredé pohádky starověku i středověku na smetiště, kam nepatří, nebo ukládají ty hezounké svícny, talisy a vyšívané pytlíčky do rodinných skleníků, kde jest vlastně jejich místo. Jejich oči mě vždy dojímaly. Je v nich mnohem více než smutek tisíciletí. Je v nich neklid, taková zvláštní hořkost, věčná úzkost, snad před urážkou těch, od nichž jsme odešli nebo kteří nás mezi sebe ještě nepřijali. Bojím se, dceruško, že je také budete mít. A snad ještě vaše děti... Musí to být!... A přec to musí být, mé dítě!... Nu, vezměte si ještě koláček, Haničko, myslím, že jsou dobré,“ řekla zbledlé Hanele a zatím, co se na ni dívala plným pohledem, vyňala krajkový kapesníček a dotýkala se vnitřních koutků očí, jako by tam sbírala smítko.

„Tralá lalalá,“ hlučel Ivo. „To ještě vůbec nic nebylo, děti, vůbec nic, jak dí básník Slavomír Jaroboj Pšenička, co jsem vám teď ukázal. Račte pohlédnouti sem! Do toho rohu úplně prázdného ubrousku, jak račte vidět, dám tuto malou slánku...“

„Izo, ech... Ivo, nechte toho!“ pravila Hanele, bojujíc trochu se slzami a trochu se smíchem.

Stará paní napřímila trup a přimhouřila svéchytré oči. „Co jste to řekla, dceruško...?“ Jejíkrásná ústa, tak se podobající Ivovým, se rozšiřovala v úsměv. „Slyšela jsem dobře?“

Ivo se rozchechtal na plné kolo.

„Neřekla jste Izo...??“ Stará paní na Hanele hleděla opět tak čtverácky. „Snad ne!“ A stejně tak se strany se podívala na syna.

Smáli se všichni. Hanele, jsouc šťastna, že může alespoň takto vybití napětí v sobě a nakažena chechotem Ivovým, se smála drobnými, přerývanými výbuchy. Také stará paní se rozesmála hlasitě. Měla posud krásné zuby.

Tak minuly chvíle, určené návštěvě u Ivovy matky.

Když Ivo Karadžič scházel se schodů, objímaje Hanele kolem pasu a tiskna ji k sobě, pravil:

„Mám velkou radost, Haničko!“

- - -

Již počátek tohoto týdne byl věnován pomalým přípravám, neboť už příštího měli Ivo Karadžič s Hanele odjeti na cestu. Byla to vlastně obchodní cesta východní Moravou, Slovenskem a západním Podkarpatskem, ale Ivo ji chtěl spojit s odbočkou do Polany. Zima byla příznivá, cesty byly dobré, sněhu napadlo málo a bylo možno odvážit se toho.

Hanele rodičům psala. Ne, nepověděla vše, k tomu dosti odvahy neměla, ale že koncem tohoto měsíce nebo počátkem příštího přijedou do Polany, oznámila. Odpověď nepřišla, snad ještě ani nemohla přijít, do Polany je cesta dlouhá a tak brzy se tam neodpovídá.

Rukama páně Pšeničkovými poslala panu Ivovi Karadžičovi tři listy s výpovědí: předsednictvu „Kremačního spolku“, sekretariátu „Volné myšlenky“ a vydavatelstvu „Volného myslitele“.

Tak jednoho dne zahoukal před bytem Haněliným malý, žlutý vozík velkoobchodu smaltovaným nádobím firmy Dub & Arnstein, jen pro dva a vzadu s velkou bednou na vzorky, Hanele do něho snesla své věci, usedla, vůz se rozjel do ulic, zatroubil na pozdrav staré paní, která kynula s poschodí, zavlál rukou a šátečkem vysunutými z okna, a letěl Ostravou.

Mrzlo a ranní Polana ležela pod sněhem. Vesnice byla pustá, neboť běželo-li z chýše do chýše rozedrané dítě ať rusínské ať židovské, vypůjčit si na lopatu trochu ohně, utíkalo sněhem rychle, aby bylo zas brzy v teple. Nad Šafarovým dvorem a jabloněmi letěly vrány.

U okna, ne nad půltřetí píď velkému a obráceného k východu do dvorku s jasanem, stál Pinches Jakubovič a modlil se, jsa zahalen v bíločerně pruhovaný talis, s kostkou tefilin na čele a s jeho řemínky sedmkrát obtočenými kolem obnažené levice, jíž prochází krev přímo do srdce. Brana si šla do obce vypůjčit, vyprosit, vyplakat, vykřičet nebo vyvyhrožovat pro krávu trochu sena, které došlo, a děti se vrzaly na dvorek, pouštějíce sem zimu. Pinches Jakubovič se modlil ranní modlitbu: „Slaven a veleben budiž Bůh, který žije. Jestíť a není omezen čas jsoucnosti jeho. Jest jediný a není jedinosti jako jedinnost jeho. Nemá podobu těla a není tělem a v jeho svatosti nic mu nelze přirovnati.“ A když došel k slovům: „Hle, Pán světa všemu stvoření projevuje velikost svou a panství své; bohatstvím proroctví svého obdařil muže volby a slávy své,“ Pinches Jakubovič se rozplakal. Ale velké slzy, které mu stékaly po hubených lících a padaly na talis, byly slzy radosti. Dnes, v největší den jeho života, ho nazval Bůh Hospodin jménem: lamet vav.

Dnes v noci na úterý se Pinches Jakubovič oblečený v umrlčí košili modlil strašlivou kabalistickou modlitbu churban bajit. Když se vrátil z ledové síňky s čelem zpoceným a nohama promrzlýma do tepla postele, zjevil se mu, sotva usnul, anděl snů.

„Vstaň, lamet vave Pinchese!“

Pinches Jakubovič v strašném leknutí vyskočil a stál před andělem. Velice se před ním zastyděl, že má roztrhané podvlékačky.

„Posílá mě Bůh Hospodin,“ řekl anděl.

Jak se sem anděl dostal, zda dveřmi, Pinches nevěděl. Byl to obrovský jinoch v bílém rouše a zlatých opánkách, a jak seděl na židli u stolu, dotýkalo se jeho temeno stropního trámku. Přirozené položení jeho dlouhých nohou by bylo bývalo směrem k Branině pohovce, z níž leze seno, ale poněvadž se jejího lože, v té době nečistého, nechtěl dotknouti a protože ho zřejmě také zábla chodidla, posunul je stranou ke kamínkům, takže seděl od Pinchesa

poněkud šikmo.

Anděl promluvil. S počátku důstojně, třebaže anděl sedící, ohřívající si nohy a mluvící trochu přes rameno, velebně vypadá. Ale do jak nevážného, nedbalého tónu upadl pak?! To už byla zřejmě slova jen jeho a nikoli Hospodinova. Pinches o tom přemýšlel celý zbytek noci. A bude o tom hloubati ještě dlouho, a dá-li Bůh, do sta let.

„Bůh Pán k tobě mluví mými ústy toto,“ řekl anděl. „Lamet vave Pinchese, synu Janklův! Tvé volání došlo k sluchu mému a neoslyšel jsem je. Chtěl jsem židovskou obec polanskou pro její nepravosti roztrástiti prutem železným jako nádobu hrnčířskou a rozmetati ji jako písek pouště. Hněv můj a prchlivost má byly tvými modlitbami usmířeny a smiloval jsem se. Hle, není již chaluců a není mizrachistů: shladil jsem je s tváře země jako nečistotu a bude opět jediná Polana jako odevždy. Žádám však smírnou oběť. Jednu za celou obec. Jedinou, ale strašnější, než je kterákoli jiná. Smrt! Smrt! Smrt! Smrt, jakou Polana ještě neviděla, hroznější než odětec, oheň i hrob, smrt všech smrtí. Již zítra. Vydej mi ji bez zdráhání! To za prvé, lamet vave Pinchese, synu Janklův. A věc druhá: Ostatních lidí si všíma ti nemusím, ale tebe musím. Dej mi už pokoj s Mesiášem a neobtěžuj! Kdo má dvakrát týdně poslouchat tvé upomínání, rouhání a vyhrožování?! Víím sám nejlépe, jaké mám úmysly se svými Židy a kdy ho mám poslat. Pak tě nemají zábsti nohy a anděla také. A za třetí: Tuze se mýlíš, myslíš-li si, že proměním Bránu v rybu. Bude účastna slávy nebeské stejně s tebou. Je vidět, jak ještě stále mi málo rozumíš. Proč jsem stvořil Bránu? Aby v potu tváře dobývala chléb tvůj. Ale všechno má meze. Krejčuj trochu! Salamon Fux si vzadu prodřel kalhoty, jdi si k němu pro práci! A že tu před mým poslem přešlapuješ v takhle rozsápaném prádle, za to se ty, krejčí, trochu styď!“

Pinches Jakubovič se u okna, za nímž stál ojínělý peň jasanu, domodlil ranní modlitbu. Ukládá talis, tefilin a modlitby pod postel do své bedničky po mýdle. V nitru slyší ještě slova andělova. A v sluchu mu ozvěnou zní dvojí melodie poselství jakoby přicházející z dalek, kam anděl odletěl. Dvojí píseň prostupující se, proplétající a protínající, jedna sobotně radostná na jasný motiv „Lamet vave!“, druhá na motiv smrti, ponurá a smutná, jako bybyla lkána v zšeřeně

modlitebně o dnu pokání. Ale těžká melodie smrti nabývá nad zvonkovým jásáním vrchu, zatlačuje je stále dále od sebe, pak se maličko pootvívá nebeská brána, veselá píseň do nich mezerou vklouzává, brána se zavírá a na světě zůstává jen temná, strašlivá melodie: Smrt, smrt, smrt!

Zítřka? V Polaně?

Pinches Jakubovič si obléká na roztrhaný kabát ještě jeden krátký rozedraný kabát a vychází do mrazu.

Ke komu v Polaně vejde smrt hroznější než odětec, oheň i hrob, jakou ještě Polana neviděla, smrt všech smrtí?

Pinches Jakubovič myslí na příšerná neštěstí, na zločiny, o jakých nebylo nikdy slýcháno, na mučení, na zneuctěné mrtvolky, na údy, rozmetané na pospas psům a vepřům. Ale to vše jest příliš málo, to odporuje proroctví. Myslí tedy na strašlivé demony a shledává dějinné vědomosti o jejich činech.

Jde obhlížeti vesnici, zda snad nepostřehne znamení jejich brzkého příchodu.

Jde zmrzlý, s hlavou v ramenou a s rukama hluboko v kalhotových kapsách, také kolem Šafarova domu. A tam, v krčmě, na zamrzlé tabulce zasklených dveří, si vydýchal Josef Šafar kolečko, jímž sedívá do pusté ulice. Vidí Pinchesa Jakuboviče. Zaklepe tedy na okno, maličko otvírá dveře a volá: „Hej, Pinche, pojd'te sem na chvíli!“

Má snad smrt vejít k Šafarovům? probíhá lamet vavovi hlavou.

Pinches poslušně jde.

„Poslyšte, Pinche,“ praví mu v krčmě Josef Šafar, „také jste viděl kousek světa. Slyšel jste někdy jméno Karadžič?“

„Karadžič? Ne. Snad nějaký Turek.“

„Žid ne?“

„Ne.“

Josef Šafar chodí s tím jménem v hlavě již čtrnáct dní. Karadžič! Karadžič! Karadžič! Po tolikerém opakování se už ani sám nevyzná, jak to jméno zní a žena ho jen stále mate svým: no, jistě! a: uvidíš! Firma Dub & Arenstein: to by ovšem souhlasilo. Obchodní zástupce: to by bylo také v pořádku. Ale: Karadžič? Ivo? Chystá se již čtrnáct dní Hanele psát, ale doma není ani papír ani obálka a k Fuxovům pro ně nikoho posílat nemůže, Salamon by se stejně dověděl, pro

koho to je. Karadžič! To jméno mu nedá spát, mučí ho starostmi. Jak ukrutný dovede někdy býti osud! A přec se nedá podniknout nic, pranic, leč mučiti se dále a čekati snad ještě týdny, než přijedou.

„Slyšel jste někdy, že by se Žid jmenoval Ivo?“

„Neslyšel.“

„Může se tak nějaký Žid jmenovat?“

„Nemůže,“ odpovídá Pinches.

- - -

V té době byli oba milenci od Polaný již nepřiliš vzdáleni a v krajině Hanele dobře známé. Stáli v Hrihorově, vsi asi na polovině cesty mezi tratí a Polanou. Krmili a napájeli koně.

Projeli na desetidenní cestě Slovenskem, letíce po umrzlých silnicích se sypkým sněhovým popraškem po okrajích a nechávající za sebou křižovatky s Ježíši, u jejichž nohou květy venkovských zahrádek již dávno zmrzly v hnědé otepi. Zastavovali se v městech a městečkách, a zatím, co Ivo objížděl zákazníky, Hanele na něho netrpělivě čekávala, prohlížeje staré zámky, náměstí s mnoha výkladními skříněmi, a zvědavě nahlížeje do malých židovských krámků. Spávali v hotelích a hostincích, jejichž pokoje se podobaly oněm pražským jen vonnou sladkostí svých nocí a látkovými kloboučky žárovek na nočních stolcích. Byla to cesta krásy, zdraví a velké něhy.

Pak jednoho odpoledne přeletěli po mostě, minuli železniční koleje, vjeli do stanice, do ulic Hanelina krajského města se známými krámkou a povědomým vrátným před hotelem, a Hanele, vystupující s prsy poněkud stísněnými z auta, náhle pocítila, v jak daleké minulosti jest za nimi slovenská cesta. Na obzoru za rovinou bylo již viděti žasněžené hory.

„Dostaneme se do Polany?“ zeptal se v hotelu Ivo Karadžič vrchního číšníka, pozoruje oknem padající sněh.

„Autem?“ smál se číšník. „Budete rádi, dostanete-li se tam saněmi.“

Najali tedy od rusínského gazdy Dvujla saně. A vypůjčili si od něho množství kožichů s dlouhými vlněnými trásněmi, jež se podobají ovčímu rounu; Ivo koupil přes boty plstěné papuče. Ležela před nimi cesta alespoň desetihodinová, s odpočíváním snad dvanáctihodinová.

O půl čtvrté ráno na ně před hotelem čekaly saně, které svou petrolejovou pochodní, zatknutou vedle klanice u podsedního koně, osvětlovaly úsek pusté ulice a přes noc napadlý sních. Mráz stahoval nosní sliznice. Zabalili se do kožichů a usedli do sena, vrtíce si v něm těly pohovky co nejpohodlnější. Vyjeli do noci. Rolničky zazvonily.

Ted' tedy krmili v Hrihorově. V židovské zájezdní krčmě. Uložil Hanele, zabaliv ji v kožichy, na starou pohovku z voskovaného plátna v ledovém pokoji, kde už kromě stolu, jakési bedny a pavučin v koutech nebylo nic jiného. Hanele usnula. IvoKaradžič pil v prázdné krčmě s gazdou Andrijem Dvujlem hnědou tekutinu, které zde říkali čaj, a když s úsměvem sice, ale přec jednoslabičně odmítl otázky šenkýřky v nazrle paruce: odkud pán jede? pán je tu za obchodem? pán cestuje s Hanele Šafarovou z Polany?, chodil se dívat na dvůr na koně, kteří tu stáli s pokrývkami na hřbetech, s ojíněnými tlamami a s chuchvalci roztroušeného sena v sněhu pod sebou.

Již dlouho mu nebylo tak dobře a svěže. Jaká to byla cesta! Cesta bílou rovinou, s horami před sebou, s horami za sebou, se sluncem, které se tak náhle prodralo ránem a rozblyštělo rovinu do oslnivého mihotání, s koni pádícími mrazem, s rolničkami, které zvoní do rytmu dupotu, a s mileneckýma rukama, hledajícíma ne bez námahy pod spoustou kožichů a v záhybech šatů sebe a teplo svých těl. A ted', hledě na povalové stěny a jediný stůl této ubohé krčmy, na ženu v paruce, nakládající do kamen dlouhá buková polena, a dívaje se oknem na Rusínky, pospíchající v ovčích kožiších sněhem, na bradatého Žida s vysokými plstěnými papučemi, který naproti vyšel před krámkem a zamnuv rukama, hned v něm zase zmizel, a dýchaje zcela nezvyklou atmosféru, byl nadšen, a usmívaje se, sám sobě znova opakoval: „Gogol, díl prvý.“ Že jsou jen pět hodin cesty od Polaný, na to nemyslil.

Chodil se tiše dívat do pokojíku na Hanele. Byla do červena ošlehaná mrazem a spala klidně.

Jak je krásná, myslil si... Viděl svět už takúžasná ústa?... Jaké štěstí, že jsem vás našel, má holčičko!

Pak po páté nebo po šesté se před ní postavil dopozoru, klapl po vojensku dopatky a hlásil:

„Vaše vysokoblahorodí gosudarino, samovar je připraven. Koně čekají, vaše prevoschoditělstvo.“ Pojedli v krčmě s gazdou Andrijem Dvujlem smažených vajec a barchesu od pátku již trochu tvrdého a popili čaje.

Krčmářka chtěla s Hanele zapřístí rozhovor a jiddiš se jí na něco tázala. Hanele neochotně odpovídala, ale Ivo Karadžič, třeba nerozuměl ani slova, řekl se smíchem, ale přec trochu zlomyslně napodobuje intonaci její řeči:

„Ano, jmenuji se Ivo Karadžič, jsem z Ostravy, je mi třiatřicet let, jsem zástupcem firmy se smaltovaným nádobím Dub & Arnstein, jsem velmi bohat a jedu do Polany žádat o ruku Hanele Šafarové.“

Krčmářka se trochu uraženě smála.

Než nasedli do saní a vyhledali si svá vysezená křesla, sáhl si Ivo Karadžič trochu nervosně podkožich na prsa, má-li tobolku.

Hanele pohyb zpozorovala a nepodařilo se jí dosti zhluboka vdechnouti. V tobolce byl Hanelin rodný list, dokument o její plnoletosti, dosažené před třemi nedělemi.

Odpočatí koně uháněli po umrzlé cestě, rovina se úžila a vjeli do brány hor, jež se stala brzy tak těsnou, že byla jen silnicí a říčkou daleko do prostředka zamrzlou.

Zas hledal v záhybech kožichů její ruku. Ale ta ruka byla nehybná.

*

V zimě zapadá slunce za polanskými horami brzy po třetí hodině, a oni sem dospěli již za soumraku.

Před stavením na kraji vsi řekla Hanele:

„Dej zastavit zde, Ivo, Burkalo má pro koně místo, u nás je v konírně dříví. A nechci, aby se na nás lidé dívali. Je to jen dvacet minut.“ A zas se jí těžce vdechlo.

Shodili kupy kožichů a vystoupili. Hanele ohrnula límec pláště. Procházeli mimo první chýše vsi.

„Ta cesta se ti tak líbila a nechtěla, jsem ti ji kazit,“ řekla za chvíli. „Nechala jsem si to až sem. Mnoho jsem o tom o všem dnes v noci přemýšlela. Chceš to tak, bude to tak, nerozumím tomu úplně ani dnes, ale něco jsem za toho čtvrt roku přec pochopila. Snad to musí být, řekla tvá maminka. Jsi jako oni, oni jako ty, neustoupíte nikdo, protože myslíte, že by se zbořil svět. Já jsem mezi vámi a mně bude

nejtíže. Nevím, co bude. Snad mě odvedou z domu a ty mě zde už neuvidíš. Není mnoho míst, kam mě mohou schovat. Snad k Abrahamovičovům, snad ke Kahanům, sotva do mikve. Mimo Polanu jen k sestřám. Nezapomínej, že jsem první, a to, co činím, že se v Polaně ještě nestalo. Budu se bránit jen tolik, kolik bude nezbytné. Nalezl bys mě snadno, ale nehledej, vše bys tím jen ztížil. Ale hlavní věc: Nedělej popluchy! Děj se, co děj. Přijdu za tebou sama. Zítra, za týden, za rok. Třeba bosa. Peníze na cestu mám schovány.“ Kráčeli kolem Fuxova domu. Umrzlá cesta pod jejich kroky zvonila. Začínal padati drobný sníh. „Často jsem si v Ostravě myslívala, není-li vše, co dnes podnikáme, zbytečné, když je naděje tak malá, vlastně žádná, a zda by nebylo lépe, oznámit písemně už sňatek. Ne, je to lépe takhle. Třeba se rozloučit. Je slušné vypravit pohřeb. Jen aby nebyl příliš hlučný.“

Šli kolem zšeřelého Kacova dvorku, a domnívala-li se kdy Hanele, představujíc si tuto chvíli, že se jí rozbuší srdce, mýlila se. Ani si neuvědomila, že jej míjejí.

Blížili se k Šafarovu domu. Velkému a zchátrálému, který se rýsoval v šeru večera a padajícího sněhu.

Dědečkův dům!

Neřekla mu o tom, ani když už byli před ním. Jen se zastavila a křečovitě mu stiskla ruku: „Miláčku, neopouštěj mě!“ Ne z jejího klidného hlasu, jen podle milostného slova, kterým ho nazvala poprvé, mohl vystihnouti velikost její úzkosti. A již vyběhla po třech starých mlýnských kamenech, které zde byly místo schodů, na pavlač. Energicky otevřela dveře do kuchyně.

Ivo Karadžič šel za ní.

Neviděl leč šero a v něm červeneě svítící otvory kamnových dvířek. Ale Hanele přistoupila k jakémusi neurčitému stínu.

„To jsem já, maminko!“ A splynula s ním; zřejmě objetím.

„Tatínku, tatínku!“ rozjásala se maminka.

„To je pan Karadžič,“ řekla Hanele.

Odněkud přišel otec. Na podání jeho ruky bylo cítit, jak je v rozpacích.

Maminka rozsvěcovala loučkou zapálenou v kamnech petrolejovou lampičku. Roztřáslý se jí ruce a nemohla to dokázati. Rozžehla za ní Hanele. Žlutý plamínek v šeru zkomírajícího dne jí

připomněl časné jitro před čtvrt rokem, kdy odtud odjížděla.

Při prvním zablesknutí světla se tváře obou rodičů obrátily k hostu.

Matčiny oči se rozzářily a ústa se přívětivě usmívala.

Ale otcovy zraky zůstaly na ženichovi lpěti. A otcova tvář se pomalu rozšiřovala. A ještě více. A ještě trochu. A jeho ústa také. A jeho oči. Hle! Ten náramný nos, jaký na Podkarpatsku nebyl nikdy vídán! Ty krásné mandlové oči pod uhelným obočím! Ta půvabně řezaná ústa! Ty tváře po půldenním neholení černé jako Nachamkesova učně! Se srdce Josefa Šafara padala tíha, celé balvany s něho padaly a suť kamení, a ono zde leželo osvobozené, holé, teplé a bijící. A to srdce teď Josef Šafar přinášel na dlaních Ivovi Karadžičovi.

„Bud'te mi vítán!“ a tiskl oběma rukama ruku hostovu a jeho tvář se smála. „Vítám vás! Vítám vás, pane Karadžiči!“ A strašné jméno, které mu způsobilo tolik starostí, zaznělo najednou známě a příjemně.

Hlupák Pinches! Hlupák on! A moudrá jeho žena!

Radostně se na ni obrátil. A oba, rozumějíce si, se na sebe usmáli.

A šel ještě jednou k Hanele, jako by ani ji nebyl přivítal.

„Vítám tě, Hanele, vítám tě, dceruško!“

„Nemám vám dát co k večeři!“ vykřikla najednou zoufale maminka.

Ivo Karadžič požádal Hanele, než se zšeří úplně, aby mu ukázala dům, o kterém od ní tolik slyšel. A Hanele tušíc, že ani ona, ani on se už nikdy nebudou moci poradovati z příbytku jejího mládí, mu ukazovala pustou krčmu a krám (přes tatínkovy námitky), vodila ho poloprázdnými pokoji, kde se houpala prkna, prohlížela s ním dvůr s tlapkami od drubeže teď zasněženými, kolny a hospodářská stavení. Ne, do sadu s ním nešla, na ten měla vzpomínky příliš nepěkné.

Vypadalo to opravdu jako loučení, kdy všechny předměty podivně ožívují, kdy se s nimi laskáme a chce se nám pohladiti je ne-li dlaní, alespoň pohledem. Otec, který si tuto zevrubnou prohlídku vysvětloval po svém, a s trochou neklidu chodil s nimi, usmíval se, snažil se býti co nejpřívětivější, měl potřebu stále se dotýkati zeťova rukávu a marně přemýšleje, čím by se mohl

pochlubiti, vypravoval o slávě dědečkově. Hanele byla co chvíli volána matkou do kuchyně, kde zběžně a ne dosti ochotně — ach, na tom nejméně záleží, maminko! Myslila si — odpovídala na rozčilené otázky: Je bohat? nebude chtít věno? je hodný? je z dobré rodiny? žijí ještě rodiče? A zase se vracela na dvůr do sypkého sněžení, aby mohla milenci v šeru stisknouti paži, nebo v chlívě, poškrabujíc Brynduši mezi rohy a s hlavou mazlivě položenou na jejím krku, říci lhostejně, jako by mu něco vysvětlovala: „Zbožňuji vás, miláčku.“ Nebo zavírajíc na vráta stodolu: „Postřehl jste, miláčku, že vás zbožňuji.“ A on porozuměl, že volí před otcem takové knižní výrazy proto, že Josef Šafar tolik česky nerozumí.

Pak večereli v dědečkově pokojíku, jehož dveře vedou do krčmy. Čaj, smažená vejce, kousek barchesu od šábesu již poněkud tvrdého, a matka byla velmi nešťastna, že nemůže jiného poskytnouti hostu, na kterého tolik let čekala v stálé úzkosti, že snad nepřijde. Hanele byla roztržitá a stále neklidnější. Zato Ivo Karadžič byl pln naděje, vesel, vyprávěl o Ostravě a cestě Slovenskem, žertoval a maminka jím byla stále nadšenější. Ale otec, třeba se blaženě usmíval, poslouchal poněkud nepozorně, tušil, že ho ještě dnes, snad již za chvíli, čeká nepříjemný rozhovor. Mýlil se jen o jeho obsahu.

Hanele nesnesla napětí chvíle. Nemohla již. Ať se to rozhodne hned! Když dopili čaj a matka sechystala přinést novy, vstala a pravila:

„Pojď, maminko, Ivo si má s tatínkem co povídat!“

Zbledla. Pohleděla na Iva. Také maminka se na něho úpěnlivě podívala.

Odešly.

Ivo Karadžič si zapálil cigaretu. Maličko seusmíval.

Jistě! Dohodnou se! Také zde je přec Evropa!

„Hanele vám snad psala, pane Šafare, že ji mám rád a že zamýšlím, požádat vás o její ruku. Ale dříve než tak učiním, byl bych rád, aby byly některé věci objasněny, vlastně aby byla vysvětlena jedna věc.“

Srdce Josefa šafara se dostalo do drobného víření.

„Můj milý pane,“ pravil a hlas se mu úzkostlivě chvěl, „nevím, zda vám Hana vypravovala o našem neštěstí. Dával jsem dcerám velká

věna. Hanele za dnešních poměrů velké věno dáti nemohu. Ale je to už má jediná dcera a vše, co mám, a vše, co snad jednou budu mít...”

„Vím, pane Šafaře, že Hanička nemá věno. Nežádám je, nepotřebuji ho, vydělávám dosti, abych slušně uživil rodinu. S tím si starosti nedělejte!“

Jaký to člověk! Karadžič! Karadžič! Karadžič! Jaký to nádherný člověk! Nitro Josefa Šafara jávalo. Padala s něho poslední tíha, která na něm ještě zbyla. Jaký to den! A kdo mohl očekávat, že takový v životě ještě přijde?

„Máte asi mou dceru velice rád!“

Také obličej Josefa Šafara jásal. A tváří v tvář takovému štěstí, nenalézal v sobě Ivo Karadžič dosti odvahy a váhal.

„Ovšem, že mám vaši dceru velice rád,“ říkal těm zářícím očím a usmívajícím se ústům, „jinak bych přec neprosil o její ruku.“ Seděli naproti sobě. Mezi nimi byl bílý ubrus a šálky. Ivo Karadžič na misku jednoho z nich nervosně oklepával popel cigarety.

Musí to být! říkal si. Dohodnou se přec! A pravil:

„O něco jiného mi jde, pane Šafaře, co já pokládám za věc nicotnou, ale na co vy byste se mohl dívat jinak. Hanele mi tvrdí, že se neshodneme. Nevěřím tomu. Musíme se dorozumět a dorozumíme se. Nejsem žid, pane Šafare.“

Oči starého muže vystupovaly z důlků.

„Nerozumím vám, milý pane,“ šeptal.

„Nejsem žid, pane Šafare.“

Z obličeje starého muže pomalu mizela všechna barva. A z očí všechen lesk. Pomalu se chopil oběma rukama desky stolu. Pomalu vstával. Stál, opíraje se dlaněmi o stůl, kýval se dopředu, dozadu a jeho mrtvé oči utkvávaly v prázdnu, nic nevnímajíce. A opakoval, jako tehdy v Praze Hanele:

„Vy ... vy nejste Žid?“

„Ne.“

„Jste pokřtěn?“ Znělo to jakoby z hrdla přitištěného.

„Jsem bez vyznání.“

„Promiňte mi, neumím příliš dobře česky. Znamená to, že nevěříte v našeho jediného Boha?“

„Tak.“

„To je ještě horší, můj pane.“

A Josef Šafar tak pomalu, jak prve vstal, teď usedával. Chopil se za hlavu. Mlčel. Rána, která ho srazila s takové výšky, byla příliš náhlá. Tep jeho života umdlával a chtělo se mu zemřít.

„Ale co zde pak pohledáváte, můj pane?“ zašeptal.

Jakou tu mají váhu všechny pádné důkazy, pronesené s takovou přesvědčivostí na stech přednáškách, schůzích a táborech? A který z nich zde nabude alespoň tolik platnosti, aby byl s porozuměním vyslechnut? Ten o Bohu fikci nedokonalé lidské mysli, která nedovede pochopiti podstatu času a prostoru, a pomáhá si tím, že si místo jedné hádanky dává druhou? Či ten o společenském vývoji, o východu, kde v jednoduchých podmínkách pomysl Boha má ještě účel a snad i oprávněnost, a o západu, kde Bůh zemřel a byl vystřídán božstvy novými? Nebo budou snad působiti důkazy přírodovědné a přednáška o výběru druhů? Nebo historické s poučením o vzniku bible a mytu, o stvoření Jehovy z Bohů asyrských, babylonských, egyptských a jeho dějinných proměnách? Či má uživati důvodů zcela primitivních a otázek trochu nehorázných jako: Kdo udělal Boha, odkud měl Kain ženu, jak mohl Noe vzítí do archy brouka májku, byla-li potopa na podzim, a pavoučka babileťáka, byla-li na jaře? Nebo snad bude lépe dovolávati se otcovských citů a prosit, aby nebylo ničeno štěstí dvou lidí jen pro představu, pro pouhé nic, pro páru a dým? Či se utíkati k ubohostem: Ves se nedoví, že nejsem žid, nikdo nikdy se to nedoví?

Ach, Ivo Karadžič se nepamatuje, jakých všech důvodů použil, zatím co zde Josef Šafar seděl s očima umrlýma, se spánky v dlaních a s prsty zabořenými do řídkých šedivých vlasů.

Poslouchal ho? Či ho vůbec neslyšel? Spustil záclony očních víček a ucpal si měkkostí lalůček uši?

Hlava starého muže pomalu klesala níže a níže, až se dotkla čelem ubrusu.

Ale vztyčil ji, jako by se za svou slabost styděl, narovnal se a namahavě pravil:

„Promiňte mi, prosím, můj pane, přijdu za okamžik.

Šel krčmou do kuchyně. Tam večerel gazda Dvujlo. Vstoupil do pokoje. Na stole, hořela jensvička.

Hanele stála u okna, jsouc týlem podepřena o jeho rám a

nehybně hleděla před sebe na hranu stropu a protější stěny. Uplakaná matka seděla u stolu. Bylo zřejmé, že je také zde jasno. Otec se jal prudce přecházeti z rohu do rohu. Při každém druhém kroku se s vysoka plácal do stehen. Nepromluvil slova. Poběhal místností a zas vyrazil ven.

V dědečkově pokojíku ho očekával Ivo Karadžič. Jaký nesmysl to všechno! myslil si. Šel mu v ústřety.

„Pane Šafare...“ pravil, napřahuje proti němudlaně. „Pane Šafare... pro nic!... Dejte mi Hanele... Nebudete toho nikdy litovat...“

Starý muž se teď usadil na židli vedle Iva Karadžiče, kde prve seděla dívka. Hleděl mu upřeně dotváře. Jeho výraz byl nekonečně smutný.

„Hled'te můj milý pane,“ pravil. „Říkáte, že nejste Žid. Mýlíte se. Vaši rodiče, budiž jim pokoj, byli Židé. Můj pane, také vy jste Žid. Ať chcete či nechcete. Jste Žid, i když se rouháte a nevěříte v Boha, a vašeho židovství vás nemůže zbavit žádný spolek a žádný křest. Měl byste děkovat, že je tomu tak, že zůstáváte princem královským se všemi právy, jaká nemá nikdo jiný ani na tomto, ani na onom světě. Ale nevěříte v Boha... Hle, můj pane! Podával jste žíznícímu sklenici pramenité vody, a když po ní lačně natahoval ruce, vzal jste mu ji od úst a rozbil jste ji. Vraťte se k Izraeli! Můj pane, víte, co by topro nás znamenalo, kdyby si naše dítě vzalo člověka, který se zřekl Boha? Snad vám Hanele vypravovala, jaké neštěstí nás celý život stíhalo. Rána za ranou, a stokrát jsem si přál, abych byl mrtev. Co by bylo toto utrpení proti onomu, které byste nám připravil vy a naše dítě? Byl bych méně než malomocný, který jest vyvržen ode všech. Byl bych mrtvější než mrtvý. Neboť jaká hrůza býti mrtev, a nucen choditi mezi lidmi!... Vraťte se k Izraeli, můj sladký pane! Pak vám dám své dítě, ze srdce rád vám je dám, budu vám žehnati nejmocnějšími požehnáními, budu vás milovati, budu nejšťastnějším člověkem v Polaně, budu jásati a slaviti vítězství nad svými nepřáteli... Ach, kdybyste věděl, co to pro mne znamená!“

Ivo Karadžič uvažoval. Bylo mu starého muže líto.

„Je mi těžko vás pochopit,“ řekl. „Nevím, proč mrtvý a proč malomocný, chce-li si vaše dcera vzíti slušného člověka. Ale rozumím vám tak, že by vám pak bylo nepřijemné žíti mezi zdejšími fanatiky. Dobře! Nabízím vám východisko a činím to velmi upřímně.“

Prodejte, co je zde vašeho a přestěhujte se k nám do Ostravy. Budete moci ještě pracovat a všem nám bude dobře. Také Haničce bude veseleji. Budu vám dobrým zetěm a nebudete nikdy litovati.“

Hanelin otec mírně zavrtěl hlavou.

„Děkuji vám velice, můj pane. Ale neučiním to.“

Ivo Karadžič se mračil, přemýšleje,

„Pravil jste, že jsem nikdy nepřestal býti židem,“ řekl. „Co tedy znamená: Vraťte se k Izraeli!?“

„Také formálně, můj pane,“ a vztahoval k jeho tváři dlaně, jako by ho chtěl prosit a hladit zároveň. „Pak bude vše dobré... och, och... pak bude všedobré, krásné... krásné, dobré... krásné, dobré...“

Ivo Karadžič viděl, jak se starci zalévají oči slzami. Ivo Karadžič byl dojat. Ale svraštil obočí.

„Byl jsem připraven na tuto výzvu, pane Šafaře, a bál jsem se jí. Pro Hanele učiním vše. Toto jediné nemohu.“

Starcova hlava pomalu přikyvovala jakoby na souhlas.

„Je to vaše poslední slovo?“ šeptal.

„V této věci poslední, pane Šafare.“

Hlava starého muže pomalu kývala.

Pak vstal a odešel.

Byl venku dlouho. Míjely pětiminuty. Ivo Karadžič čekal. Minulo čtvrt hodiny. Mračil se. Zapaloval si cigarety, zas je odkládal a čajové misky byly plny nedopalků. Vstal a také on začal přecházeti místností.

Proč nejde? Pohlédl na hodinky. Půl hodiny? Jímal ho strach o Hanele. Stával se neklidným.

Konečně bylo slyšeti Josefa Šafara v krčmě. Ivo Karadžič usedl, očekává jeho příchodu... Ale Josef Šafar nešel... Co se děje?

Ivo Karadžič otevřel do krčmy dveře. Ve tmě tam svítila malá svíčka. Hanelin otec jako by něco rovnal na nálevním stole. Ale nic tu k rovnání nebylo a zřejmě se tak jen tvářil. Neobrátí se.

„Pane Šafare...“

Klidně se vztyčil:

„Přejete si, můj pane?“ Řekl to zdvořile, jakok hostu, kterému snad má ještě nalíti.

Ivo Karadžič postoupil o dva kroky. Z dědečkova pokoje sem otevřenými dveřmi proudily světlo a kouř. Místnost nabývala

zvláštní barvy a vůně.

„Pane Šafaře, rád bych mluvil s Hanele.“

„Asi to nebude možné. Hanele už spí.“

Jeho oči byly studené jako zledovělé oblásky.

Ivo Karadžič vytrhl hodinky:

„Teď, v sedm hodin?“

„V zimě chodíváme spát časně, můj pane.“

Ivo Karadžič učinil několik rychlých kroků ke dveřím do kuchyně a vzal za kliku. Byly zamčeny. Obrátil se. Také plechem pobité dveře na ulici byly zavřeny. Zajat? Nervy mu prolétla nálada povídaček o rituálních zločinech.

„Proč je zamčeno?“ vykřikl.

„Zamykáme na noc, pane.“

„Kde je Hanele? Chci s ní mluvit!“

„Spí.“

Ivo Karadžič bouchal na kuchyňské dveře.

„Hanele!“ volal. „Hanele ...!“

Nikdo se neozýval.

Čekal.

Ticho.

„Hanele!“ křičel plným hlasem.

Josef Šafar zde klidně stál a hleděl před sebe.

„Nikdo tam není,“ pravil za chvíli.

„Lžete! Je tam můj kočí.“

„Mluví pravdu, můj pane. Odešel s vašimi kufry k Fuxovům.“

„Jak,“ křičel Ivo Karadžič, „vy mi odpíráte ve veřejném hostinci nocleh?“

„Prosím vás za prominutí. Ale naše náboženství nedovoluje, aby muž spal pod jednou střechou s dívkou, s níž se chce oženit. U Fuxů dostanete velmi čistý pokoj, hezčí, než bych vám mohl nabídnouti já.“

„Kde je Hanele?“

Josef Šafar neodpověděl. Jako vzdorovitý hoch. Jako by neslyšel.

Ivo Karadžič přemýšlel. Co udělá? Vytrhnez kapsy browning a donutí starce násilím, aby mluvil? Chopí se židle a bude jí bít do dveří, až je roztrhne? Půjde do noční vsi, bude tlouci na okna chýš a křičet, že židovští fanatici vězní a mučí dívku?

Jala ho o ni úzkost. Hlava a srdce mu burácely.

„Nemáte právo ji věznit!“ volal. „Víte, že jeplnoletá?!“

„Připomínáte mi to, můj pane.“

Byl rozhodnut! Prohledá celou ves! „U Kahanů, Abrahamovičů, sotva v mikve!“ slyšel její hlas.

„Otevřte!“ křikl.

Zpozoroval, že jeho plášť a klobouk leží připraveny na stole.

Ale dříve ještě sebral všechnu sílu a klid, a přistoupil k Josefu Šafarovi.

„Pane Šafare!“ řekl a celý se chvěl. „Snad jsme již oba rozčileni. Snad bychom o tom měli mluvit zítra. Ale pochopte: Neupustíme od sebe, je svéprávná, dostaneme se a já ji najdu. Proboha, vždyť s vámi chci vyjít v dobrém: dejte mi ji!“

Starý muž pomalu, ale rozhodně zavrtěl hlavou.

„Řekněte mi alespoň, kde je!“

Starý muž zavrtěl hlavou po druhé.

A tehdy se zmocnily Iva Karadžiče divokýhněv a zášť.

„Dobře! Chcete násilí! Bude násilí! Přijdu si pro ni!“

Otočil se a šel. Ve dveřích se ještě obrátil. A ve snaze starce uraziti, pravil:

„Zapomněl jsem. Co jsem vám dlužen za sebea za svou nevěstu za večeři?“

Starý muž se zamračil. Přimhouřil jedno oko a hleděl k zemi. Ale pak se na Iva Karadžiče podíval a zdvořile řekl:

„Hanele jest dnes ještě má, za ni nic, můj pane. Za sebe dvě koruny osmdesát haléřů.“

Ivo Karadžič položil peníze na stůl a Josef Šafar mu odemkl a za ním zamkl dveře.

Ale Ivo Karadžič nesestoupil s pavlače po třech mlýnských kamenech na ulici. Šel rychlými kroky po pavlači kolem tří stěn domu, kudy vedla.

„Hanele!“ křičel plným hlasem.

Seběhl na dvůr:

„Hanele!“

Ale bylo ticho. V krčmě zhaslo světlo.

*

Rozběhl se temnou nocí k Fuxovům. Neboť v Polaně byla již noc.

Věděl, co činiti: „U Kahanů, u Abrahamovičů, sotva v mikve!“ A u pojmu mikve mu myslí zas prolétl ne obsah, jen nálada antisemitských vypravování o rituálních zločinech a letmý závan vlažné vůně vody a krve.

U Fuxů svítili; v krámě i v domě.

Domnívala-li se prve Hanele, že prošli šerem obcí nepozorováni, mýlila se.

Když šli před několika hodinami kolem Fuxů, dívala se mezerou mezi reklamami, pověšenými na skleněných dveřích, do smrákající se ulice Sura.

Není tohle chůze a postava Hany Šafarové? myslila si. Hana Šafarová utekla z hachšary? A kdo je pán, kterého si sem vede? A jak se sem dostali? Nechali saně u Burkala? Sura Fuxová byla velmi rozčilená.

Oblékla si kabát a vyšla do drobného sněžení. A když tudy za chvíli kráčel cizí člověk s dvěma ručními kufry, vlídně se ho zeptala:

„Přivezl jste Hanu Šafarovou?“

„Myslím, že se tak jmenuje. Jdu tam. Kde je to?“

„Jen kousek. Kdo je ten pán?“

„Nevím. Nějaký pán z Čech.“

„Její ženich?“

„Zdá se.“

Sura se vrátila, otočila v krámě klíčem ve dveřích a šla do pokoje k rodičům a sestřám.

„Novinu!“ a kyselosladce se usmívala. „Hana Šafarová se vrátila z Ostravy. Veze si ženicha. Kufry jsou z pravé kůže.“

Pak večer přišel k jejímu úžasu muž s kufry k nim. Co se děje? Hořela zvědavostí. Vtáhla si Andrija Dvujla do kuchyně.

Nemýlí se? Josef Šafař ho poslal opravdu sem? vyptávala se ho. Sem k Fuxovům? A ten pán že sem za chvíli také přijde? A to říkal opravdu Šafař? Josef Šafař, takový dlouhý, s černou, prošedivělou bradou? (Pohleděla stranou na matku a paní Ester nechápajíc, pokrčila rameny.) Pán teď sedí s Šafařem v pokojíčku a matka s dcerou v pokoji? A co dále?... Co dále?... Ale Dvujlo už nic nevěděl. A teď tedy přichází sám pán.

Když Ivo Karadžič otevřel dveře krámu a zvonek na pružném peru se rozdrnčel, byla tu okamžitě. Vlídne se usmívala. Cizince

přišli pozdravit také Salamon Fux a paní Ester. Suře bušilo srdce.

Vedla ho do hostinského pokojíku, na Polanu docela městského. V kamnech hořela buková polena.

„Bude si pán přát večeři?“

„Ne, děkuji,“ řekl nevrle. „Je tu kočí?“

„Je v kuchyni.“

„Pošlete mi ho, prosím, sem!“

Na chodbě se Sura tiše rozchichtala.

Pán přijel na námluvy! Pán odchází mrzut ke konkurenci! Věc je jasná: v pokojíku starého Abrama se nedohodli! Hana namluvila ženichovi, že má bůhví jaké věno! Ale pán se nedal napálit a utekl!

„U Šafarů se nedohodli o věno,“ hlásila v pokoji otci a sestřám a šla tu novinu oznámit také do kuchyně matce.

Ivo Karadžič otevřel kufr, vyňal z něho elektrickou svítilnu, a když přišel Andrij Dvujlo, řekl mu: „Potřebuji vás po celou dnešní noc. Zaplatím vám dvakrát tolik, než kolik jsme smluvili.“ Dohovořivali se dvojm jazykem trochu těžce, ale dohodli se.

„Ještě něco. Byl jste v kuchyni, když slečna Šafarová odcházela? Nevíte, zda šla po pavlači směrem ke dvoru nebo k ulici?“

„Neviděl jsem, ale z domova neodcházela.“

„Jak to víte?“

„Nebyla ustrojena, neměla ani boty. Chvíli potom, co jsme přijeli, se v kuchyni přezouvala.“

„Vypravujte mi o tom všechno!“

„No, Židovka někam vyšla, pak se vrátila a za chvíli přišla ještě jedna Židovka; snad pro ni vzkázala. Ta mladá šla s nimi.“

„Vedly ji?“ a Ivo Karadžiče zamrazilo v zádech.

„Ne.“

Je opravdu Hanele doma? uvažoval. Tím by se jeho plány ovšem měnily. Ale proč se neozvala? Vězní ji snad někde ty ženy a držely jí ústa? Má přec jen zavolat četníky? „Ale hlavní věc: Nedělej poplachy!“ řekla mu Hanele. Ne tedy prozatím! Děje se vůbec něco? Není to jen jeho podráždění, které si kreslí nesmyslné scény, hodné kuchyňských románů?

„Byl jste vojákem, Dvujlo?“

„Desátníkem.“

„Výborně! Jde o vážnou věc. Na nic se mne nevyptávejte, později

vám všechno povím sám. Jděte se obléci, budeme celou noc venku a budeme hlídat Šafarův dům. Najměte čtyři muže, Rusíny, ne, šest, a smluvte s nimi cenu; nabídněte dosti! Řekněte jim, co chcete, ale mne ať se také na nic neptají.“

„Nedělejpoplachy!“ ... Netropím nesmysly? myslilsí. Blázen? jak říkává maminka? ...

Dvujlo si v síni oblékal ovčí kožich.

„Kampak, kampak?“ vysunula Sura z kuchyně hlavu.

„I jen tamhle.“

Ale hlídala je, a když je viděla vycházet oba, vběhla rozčileně do pókoje: „Benci!“ křikla nabratra. „Jdou pryč! Honem se oblékni a běž za nimi!“ Pak spěchala do hostinského pokojíku přesvědčit se, jsou-li tam kufry. Byly.

Dvujlo klepal ve tmě na okna chýší, budil lidi a ti, právě usnulí, jen neradi a mrzutě vystrkovali z malých okének hlavy. Ivo Karadžič se zatím snažil dostat na druhou stranu Šafarova domu, tam, kudy kdysi před důstojníkem prchala Etelka; chtěl se přesvědčit, zda ve sněhu nevedou z domu nějaké stopy, ale zapletl se do plotů a plůtků, zapadal do jam a byl rád, že našel cestu zpět na silnici.

Lidé byli brzy shromážděni.

„Honí špiony?“ myslil si Dvujlo. „To bychom tedy znali.“

Ivo Karadžič poslal po muži k Abrahamovičovům, ke Kahanům a k mikve, aby se podívali, svítí-li se tam. Jeden ho provedl přes přejezy, nižší místa v plotech, která může překročit člověk, ne však dobytek, k říčce, a Ivo Karadžič, svítě si ve sněhu žárovkou, se přesvědčil, že tu žádných stop není. Ale postavil tam stráž.

Když se vrátil na ulici, hlásili mu, že do stavení vešly dvě ženy.

„Kdo to byl? Poznali jste je?“

„Fajga Kahanová z mikve a Rajza Abrahamovičová,“ hlásil Ivan Moskal.

„Kdo jsou to?“

„No, Židovky to jsou.“

Ivo Karadžič rozstavil hlídky. V jedné z rusínských chýší dal zatopit a rozsvítit, aby čtyři mohli vždy spat, zatím co čtyři budou hlídat. Sám se s Mytrem Dacem skryl za plot Moskalovy chýše, která stojí přes cestu proti Šafarovům. Přestalo sněžit a mraky prosvítl měsíc.

Čekal...

V noci je čekání dlouhé...

Nač čekal? A co chtěl viděti kromě noci bílé sněhem, kromě hradů ze sněhových oblaků nad hlavou, prosvěcovaných měsícem, kromě kousku ulice a obrysů Šafarova domu? Nebo tu ve sněhu přešlapoval s nohy na nohu proto, aby se dočkal dvou židovských žen, které vešly do stavení? Nebo snad toužila jeho fantazie po scénách z antisemitských pohádek, po tajemných saních, po zakuklencích z nich vystupujících, po záhadném balíku, který vynáší z domu a pod jehož černou rouškou možno tušiti svázané dívčí tělo? Blázen!

Přec se dočkal. Za půl hodiny skříply v temném domě plechem pobité dveře. V noci trvají vteřiny mezi jedním zvukem a druhým, který čekáme, dlouho a srdce je neklidné. Dveře se zavřely. S pavlače scházel muž, jímž nemohl býti nikdo jiný leč Josef Šafar.

„Za ním!“ zašeptal Ivo Karadžič Mytrovi Dacovi a ten vylezl ze záplotí.

Pak přišly vyslané hlídky a hlásily, že je u Kahanů, Abrahamovičů a v mikve tma. Fajgu Kahanovou a Rajzu Abrahamičovou potkaly na cestě. Ale to už Ivo Karadžič věděl...

Ale kupodivu: jak plna dění byla tato noc, jejíž rychle běžící měsíc bíle prozařoval okraje mraků!

Netrvalo dlouho a k stavení se blížily tři ženy.

Vyšly na pavlač. Tiše zaklepaly na okenici, jediný kradmý zvuk, který pronikl do ticha, a dům je tajemně do sebe vsál.

„Kdo to byl?“ šeptal Ivo Karadžič.

„Mašele Herškovičová, Chava Gleizrová a ta třetí je snad Rifka Eizigovičová,“ odpovídal Ivan Maďarčuk. „Jsou to kamarádky Hanele Šafarové.“

Co tam chtějí?

Když bylo zas ticho a ulice pustá, vyšel Ivo Karadžič z úkrytu za plotem a přeběhl rychlými kroky cestu. Vystoupil po třech mlýnských kamenech na pavlač, a našlapuje na špičky a dotýká se hroty prstů studeného sněhu na zábradlí, obchází stavení. Polekal se hlučného vrznutí prkna pod nohou. Došel až k zadní zdi domu, kde se pavlač končila, a kde bylo vše stejně mrtvé jako celý dům, neboť okenice byly zabeďněny a za nimi bylo tma... Ne!... Jednou z

nich, tou poslední, pronikal slaboučký proužek žlutého světla přec.

Připlížil se tam. Na této straně nebylo dveří, a nebezpečí, že se prozradí, bylo jen malé. Okenicí, připevněnou zvenčí, se snažil nahlédnouti dovnitř. Ale nebylo to možné, marné zůstaly také pokusy štěrbinu prsty nebo nožem rozšířiti, stačila právě jen pro proužek světla jako lístek papíru tenký a vedla někam na stranu do bílé stěny.

Zbýval mu jen sluch. Poslouchal tedy.

Uvnitř se hovořilo. Bylo to zřejmě ženské hlasy.

Bylo však slyšeti jen málo a nedal se uhádnouti obsah ani jediného slova. Ženy patrně mluvily jidiš.

Nebyl tohle Hanelin hlas?

Nastala pomlka... Ted' padlo zas několik slov. Jako by si lidé byli již všechno podstatné řekli a ted' neměli o čem vyprávět. Jako příbuzní, kteří mají před pohřbem nevděčný úkol těšiti truchlící rodinu.

Ano, tohle byl určitě Hanelin hlas!

Odpovídala nějakému vysokému sopránu, snad přítelkyni.

Ale co slyšeti nebylo, bylo stejně důležité a Iva Karadžiče velmi uklidňovalo. Žádné pomstychtivé supění, žádné výkřiky bolesti, žádné úpění, nic, co by nasvědčovalo nějakému násilí.

Blázen! vykřikla v něm maminka... Provádí v cizí vesnici vyložené ztřeštěnosti!... Služka, která čte v posteli krvavý román, je moudřejší, věří mu jen k poslední stránce, a když ji přečte, zabalí se do peřiny a spí... Ale on si hraje na detektiva!... Blázen!

Ale již v příští chvíli se dostal do postavení opravdu bláznovského.

Na pavlači vrzlo prkno. Bylo slyšeti opatrné kroky.

Co ted'? Pavlač vedla jen kolem tří sten domu a zde byla právě ta třetí. Skočit do sadu? Hlukem při dopadu by na sebe jistě upozornil. Nezbyvalo, leč rychle se skrčiti do rohu, do hlubokého stínu.

Byl to chlapec.

Šel po špičkách, ale bezpečně, jako by tu byldoma. Došel těsně k Ivovi Karadžičovi a vyšvihl se na zábradlí pavlače. Skrčenému Karadžičovi spadl na kolena kus sněhu. Hoch sklapl se zábradlí rovně na stěnu jako zavírací nůž. Dlaněmi se o ní opíral a hleděl do místnosti štěrbinou okenice se shora. Zřejmě se tu vyznal lépe.

Ivo Karadžič proklínal. Chápal komiku tohoto opatrně tichého nadávání v dřepu, s hromadou studěného sněhu na kolenou a s klukem s roztaženýma nohama nad sebou. Vysmíval se sám sobě. Jak dlouho bude ta nohatá žába nad ním stát?

Stála nad ním dlouho.

Konečně se kluk odplížil; opatrně na rohu poslouchal, nejde-li někdo. Ivo Karadžič odešel chvilku za ním.

„Nějaký chlapec šel do domu,“ hlásil Ivan Maďarčuk za plotem, „ted' vyšel. Jistě jsem ho nepoznal, ale myslím, že to byl Benci Fuxů.“

To tedy, kromě jména, Ivo Karadžič už také věděl.

Dalo se do hustého sněžení, v něm zmizel Šafarův dům, a ulice brzy zapadla novým sněhem, který se na ni ve velkých vločkách lehce kladl jako pápěry.

Josef Šafar si dával s návratem na čas. Hodinu. Půldruhé. Mezitím odešly z domu čtyři do šátků zabalené ženy, jež pro metelici nebylo možno přesně rozeznati. Jedna z cizích návštěvnic tedy v bytě zůstala a Ivan Maďarčuk podle rozměrů soudil, že by to mohla být Fajga Kahanová.

Konečně!

Na bílé cestě se z vloček vynořoval Josef Šafar. Byl celý zasněžen a unaveně posouval před sebe nohy. Ale muž vedle něho, celý zahalený jako žena, v dlouhém plášti, s šátky omotanými kolem krku a ovázanými přes čepici a uši, krácel ještě pomaleji.

„Kdo to s ním jde?“ šeptal Ivo Karadžič.

„Starý Mordche.“

„Kdo je to?“

„Židovský svatý.“

Mordche Jid Fajnermann překonával cestu opravdu obtížně a při výstupu na mlýnské kameny ho musil Josef Šafař podpírat. Bylo ještě slyšet, jak si na pavlači sdupávají s bot ošlapky, a sněhem obsypávaná budova pojala také je.

Podivně navštěvovaný noční dům!

Bílotemná noc běžela a střídající se zasněžené strážce odcházely k hořícím polenům Moskalovy peci, zouvaly si opánky, sušily onuce a na dvě hodiny uléhaly, kam se v jizbě, přeplněné muži, ženami a dětmi, dalo. Gazdové již věděli, na čem jsou. Ne, tady se nehoní špioni. Tady se honí holka. A smáli se. „Ale copak si myslí, že mu ji

Židé dají?“ A jejich konečný úsudek byl zcela shodný s úsudkem Ivovy matky. Ivo Karadžič bděl po celou noc. Toho dusného vedra a těch blech u Moskalů mu bylo trochu mnoho. Rozdělil mzdy a rozdál všechny své cigarety.

Za prvního rozbřesku dne, kdy bylo pravděpodobné, neodvlekli Hanele v noci, teď že už ji neodvedou, rozdělil poslední hlídky a brodil se, zanechávaje na ulici první stopy, k Fuxovům; ne sice spát, ale alespoň se ohřát, omýt a oholit. Trochu studu, který v něm zůstal nad poplachem ve vsi, odbýval důvodem, že nadarmo nebyl, protože teďví, kde Hanele je.

Fuxův dům byl ještě zavřen, ale na první zaklepání mu Sura přišla otevřít.

„Pán byl tak dlouho na návštěvě?“ řekla nevinně.

Věděla už všechno.

Jaká sensace!

„Goj?“ říkala si, doprovázejíc se svíčkou Iva Karadžiče k jeho pokoji a se strany si prohlížeje jeho náramný nos. „Tohle že je goj?“

*

Židé byli rozechvěni. Byli užaslí. Byli uraženi. Byli zděšeni. Byli zuřiví.

Co?... Ha-ne-le...? Ha-ne-le Šafarová?

Co?... Žid, který nevěří v Boha?

Ať Bajnyš Zisovič hned ráno, ale hned, hned, jak se rozední, zapřáhne, ať jede do města, ať jede tryskem, ať nešetří koně a přiveze rabína! A věru obec již v duchu vidí zběsilý trysk Zisovičovy Julči jitřním šerem a vidí Bajnyše jako Judu na válečném voze v údolí ajalonském, třímajícího otěže a točícího nad hlavou koně bičem.

Vidíte?! Nemá pravdu Mordche, vynecháte-li puntík, že jste zničili vše? Vidíte?! Nechali jste u cicis upadnouti třásničku a takhle to pak končí!

Ubohý Josef Šafar! Nešťastná matka!

Ale pak, vzpomenuvše si náhle na hlavní věc, zděšeně křičeli: „Víte, že tohle má být první odpadnutí od Boha, co Polana stojí Polanou?“

Co přijde pak? Hospodine, co přijde pak?

Jakými morovými ranami to Bůh letos trestá Polanu? Nejprve

zničená mikve. Pak ty hrůzy s chaluci a mizrachisty. A teď tohle! Což nechápete, nerozumíte, nevidíte vyhrůžně zdvižený prst boží?

Nedovolte! Netrpte! Nepřipust'te!

Strašlivá zpráva šla od úst k ústům. Letěla po chýších již v noci. Z bytů vybíhaly ženy, obuvše jen střevíce na boso a přehodivše přes nahá ramena vlňáky, brodily se sněhem a klepajíce na okna, domáhaly se vstupu. Slyšeli jste už? Rozespálí lidé vyskakovali jen v prádle s postelí a jizby se osvětlovaly petrolejovými lampičkami. Byty Rajzy Abrahamičové a rodičů Mašeliných, Chaviných a Rificiných, které vše viděly přímo u pramene neštěstí, dostávaly stále nové návštěvy.

Ráno se vystřídali v chýši Mordechaje Jida Fajnermanna všichni, kdož požívali nějaké vážnosti. Moudrý stařec smutně pokyvoval hlavou, stejně jako hlavami pokyvovali jeho tři bradatí synové, a neodpovídaje na zbytečné otázky, udílel jen s lavice u kamen krátké příkazy.

Ne, Mordechaj Jid Fajnermann v nejtěžší chvíli neselhal. Snad mohl použití záclon víček a kolíčků lalůček při shonu s mizrachisty a chaluci, u věci hloupé, malicherné a ubohé, jíž nemohl propůjčiti ani koutek své duše, která jest boží, ale nyní přišla chvíle vážná, kdy jde o Izrael, o Hospodina a čest obce.

Ale vystřídali se onoho rána u Mordechaje Jida Fajnermanna opravdu všichni vážní Židé?

Nikoli.

„Byl zde Pinches Jakubovič?“ ptal se.

Stařec se za pomoci synů ustrojil, jeden z nich mu natáhl vysoké plstěné boty, druzí dva mu ovázali krk a uši a vydal se na cestu do vesnice.

Stavil se se syny u Pinchesa Jakuboviče.

„Víš, co se stalo u Šafarů?“ řekl hněvivě, jsa uražen, že Pinches neuznal za vhodné přijíti k němu sám.

„Vím,“ odpověděl tiše Pinches.

„Pojd'!“ řekl přísně Mordechaj Jid Fajnermann.

Ale v této chvíli se stalo něco podivného a zcela nepochopitelného: Pinches Jakubovič, místo aby sáhl po kabátu, stál, hleděl někam do kouta a odpověděl:

„Nepůjdu.“

Urážka byla tedy mnohem větší, než Mordechaj Jid Fajnermann předpokládal. Stařec k němu postoupil. Jeho oči pod rozcuchaným bílým obočím se rozhořely více úžasem než hněvem.

„Je možné, že ti špatně rozumím,“ řekl. „Ty odmítáš pomoc v neštěstí a v nejstrašlivější chvíli obce?“

„Odmítám,“ odpověděl pokorně Pinches Jakubovič.

Starcovy oči se rozpálily boží prchlivostí. Pozdvihl pěst.

„Běda ti, Pinche!“

A synové řekli:

„Běda ti, Pinche! To jsi Žid? Styd'se!“

Stařec odcházel. Ale synové se ještě obrátili, a nehodlající v chvíli tak vážné povykovati, Pinchesa si od hlavy k patě přeměřili.

A přec si Pinches Jakubovič nemohl počínati jinak. Tajemství jest těžké břímě. A dovedou jej unést jen vyvolení. Jméno Páně budiž pochváleno za urážku, již ho chtěl potupiti Mordechaj Jid Fajnermann! Bůh Hospodin mu řekl včera slovy andělovými: „Žádám smírnou oběť; jednu za celou obec; již zítra; vydej mi ji bez zdráhání!“ A mohl snad kdo po zprávách, které dnes ráno přinesly z ulice Brana a děti, pochybovati o tom, kdo se má státi touto obětí? „Smrt! Smrt! Smrt! Smrt, jakou Polana ještě neviděla, hroznější než oděnc, oheň i hrob, smrt všech smrtí!“ Och, bloudi, kteří myslíte stále na tělesné, kteří nedovedete obrátiti duši leč jen k tělesnému! Och, nemoudří, kteří chcete lvu vyrvati kořist ze spárů jeho!

Ivo Karadžič se přišel k Fuxovům jen omýt a oholit. Ale nebylo ještě šest hodin, a když si chtěl maličko na pohovce odpočinout, v teplém vzduchu usnul a spal bezmála dvě hodiny.

Člověk, který se vyspal, oceňuje a řadí skutečnosti přesněji a ráno se jeví věci ne-li v jiných tvarech, alespoň v jiných barvách.

Dopustil se chyby, způsobiv proti vůli Hanelině poplach a ztížil tím postavení jich obou. Urazil také jejího otce (jak zahanbující hrubost a jaká neopatrnost zároveň!). To se již nedalo odčiniti. Má uposlechnouti rady Haneliny ještě teď, za poměrů o tolik ztížených, odjet odtud a spoléhat, že ji v tomto prostředí a jím nepřemluví, neznásilní a neznemožní jí útěk? Neučiní to. Jde o statek příliš drahý... Pak arci nezbyvá leč násilí!... Ale Ivo Karadžič jest i k němu odhodlán, učiní jen vše, co může, aby bylo co nejmenší a pokud možno bez účasti úřadů. Prozatím se pokusí ještě vyjednávat. Půjde

si pro Hanele.

Když vyšel z domu, stál na ulici mladík ve frajerském zimníčku z minulého desetiletí, úzkém v pase, zvoncovitém dole, snad vyžebnaném, snad koupeném z nějakého městského výprodeje, ruce měl v kapsách a hleděl na Iva Karadžiče neobyčejně drze. Ivo Karadžič si ho přeměřil a oči obou sesetkaly. Mladíkovy zasvítily zelenavým ohněm.

Ivo Karadžič se dal na cestu. Nepříjemně cítil, že jde mladík za ním.

Na cestě potkal Andrije Dvujla.

„Má se v strážích pokračovat?“ ptal se Dvujlo.

„Ano. Kdo je unaven, ať za sebe pošle jiného. Zdvojnásobte mzdu! Dívka je dosud v domku v zahradě?“

„Nikdo ji neviděl. Ale zdá se.“

Když se Ivo Karadžič obrátil, aby pokračovalv cestě, spatřil, že těsně za ním stojí mladík v parádním zimníčku. Byl vyzývavě rozkročen, ruceměl v kapsách a v jeho očích bylo po sedmi nožích.

V Ivovi Karadžičovi zavřela krev.

„Nedám-li dnes tomuhle klackovi pár facek, nedám je už asi nikdy nikomu,“ myslil si.

Ale vzpomněl si na své předsevzetí, obrátil se a šel.

Ten klacek byl Šlojme Kac.

Při příštích krocích Iva Karadžiče předešel, ještě jednou se na něho se strany výhružně podíval, a již se neobrátil.

Je tu dnes jarmark?

Ne, v Polaně nejsou výroční trhy, vzpomněl si Ivo Karadžič.

Posvícení a pouti jsou přec vjiném ročním období!

Pohřeb? Svatba?

Před Šafarovými bylo mnoho lidí. Postávali, přecházeli, procházeli se a nepřiliš hlučně si vykládali. Velká většina Židů, menšina Rusínů. Ti, v ovčích kožiších, stejných u mužů i u žen, se seskupili za plotem protějšjí Moskalovy chýše a mlčky tu čekali jako na počátek představení vesnického komedianta nebo na příchod slavného procesí.

Je to k vůli mně? zabuchalo Ivovi Karadžičovi srdce.

Jeho příchod byl uvítán náhlým zmlknutím, Většina těl se k němu obrátila čelem a oči se na něho upřely. Zdálo se mu, že více zvědavě

než nepřátelsky. Krokem, který měl snahu dodat si ještě více energie, než v něm bylo, prošel davem k schůdkům z mlýnských kamenů. Ale stál tam mladík ve fiónském zimníčku a Ivo Karadžič musil kolem něho opsati půlkruh.

Nedám-li dnes tomu klackovi...

Ivo Karadžič vešel do krčmy. Ta byla plna Židů.

„Kde je pan Šafar?“ otázal se trochu až příliš zostra.

Ale jeden z čekajících, byl to Bajnyš Zisovič, k němu přistoupil, a klaně se, s dvorným pokynutím ruky ho vedl ke kuchyňským dveřím, které mu otevřel.

„Tudy, prosím.“

Převedl ho přes prázdnou kuchyni a otevřel dveře do pokoje.

„Zde, prosím.“

Kde se to najednou octl Ivo Karadžič?

Z místnosti více než poloprázdné, studené a bílésvými stěnami a ranním sluncem, proti němu vystoupilo, jako loupežníci na silnicích, jedenáct párů očí, které ho přepadly a svíraly pevně.

V pokoji stáli s klobouky na hlavách bédř Mojše Kahan, Lejb Abrahamovič s naježenou lví hřívou, černý kovář Srul Nachamkes, Gutman Davidovič, Mordechaj Jid Fajnermann v kaftanu a v průvodu svých synů, starý Josl Eizigovič a tak do deseti. Neboť jeden z dvanácti členů výboru židovské obce, Pinches Jakobovič, chyběl. Jedenáctým byl — pan Salamon Fux. Kolik desetiletí nebyl již v tomto domě? Teď ho sem vedla povinnost a úřad. A napadlo ho někdy, že mu bude popřáno zadostiučinění pohlédnutí na tuto bídu a prázdnotu kolem, kde pamatuje plnost a bohatství?

Ivo Karadžič stál tváří v tvář neznámým obličejům. Kdo je těch jedenáct lidí? ... Tajný hrdelní soud?

„Kde je pan Šafar?“ zeptal se zamračeně.

„Přijde hned, pane Karadžiči,“ odpověděl mu Salamon Fux.

„Aj, můj domácí pán!“ myslil si ne bez záblesku spokojenosti Ivo Karadžič, jsa rád, že tu vidí známou tvář. Ale když se rozhodl přes to odejti a obrátil se ke dveřím, spatřil, že jsou zastoupeny dvěma muži. Bajnyšem Zisovičem a mladým Eizigovičem.

V téže chvíli před něho předstoupil stařec s dlouhou, stářím žloutnoucí bradou a s bílými pejzy, visícími až k ramenům.

„Drahý pane,“ pravil Mordechaj Jid Fajnermann, „popřejte,

prosím, židovskému starci, jehož dní jest již nemnoho, na chvílečku sluchu.“ Stařec, neznalý češtiny, přizpůsoboval své jiddiš němčině abylo mu dobře rozuměti.

Octne-li se člověk z čista jasna před situací tak neočekávanou, ztratí na okamžik duchapřítomnost.

„Bude-li to krátké, rád. Co si přejete?“ odpověděl Ivo Karadžič.

„Jsme zástupci zdejší židovské obce, můj pane, a jdeme vás upřímně přivítat. Upřímně a uctivě, drahý pane.“

„Těší mě. Děkuji vám,“ a podal starci ruku. „Velmi rád se s vámi seznámím. Ale teď hledám pana Šafara. Je vám zřejmě známo, proč jsem přišel. Pro svou nevěstu Hanele.“

Soudcové kromě starce se vlídně usmáli. SalamonFux důvěrně a ze široka.

„Hledám ji,“ pokračoval Ivo Karadžič. „Snad jest vám, pánové, i to známo, že jest slečna Šafarová plnoletá a že nemáte ani vy, ani nikdo jiný právo násilím ji zdržovati.“

„Och... och...“ a stařec nastavil proti mluvčímu dlaně, jako by něco s rozhořčením odsouval. „... násilím ji zdržovati...! Kdo by pomýšlel na něco podobného! Naopak, pane. Josl Šafar přijde. Také Hanele přijde, překrásná dívka s očima gazel, nejpůvabnější panna širokého kraje. A my jsme se sem sešli proto, abychom se radovali s vámi a abychom vám požehnali požehnaním celé obce. A prosíme vás o něco. Hle, děvečka nemá věno. Dovolte, aby se stala dcerou celého Izraele, abychom každý z nás přispěli podle své možnosti na její vybavení a abychom jí svatbu uspořádali my. Můj sladký pane,“ a stařec, přistoupiv k Ivovi Karadžičovi blízko, dotýkal se hroty prstů jemňounce jeho kabátu, „ach, můj drahý pane, budou to svatby, jakých tato země ještě neviděla, bude to baldachýn jako žádný jiný před ním.“

„Jak úžasná houževnatost, jaká tvrdohlavost!“ říkal si Ivo Karadžič, bojuje s pohnutím a hledě do stařeckých očí smutných, chytrých a odhodlaných.

„Snad by to bylo opravdu krásné,“ pravil mírně, „ale podmínku, kterou mi položíte, splniti nemohu.“ Ale Mordechaj Jid Fajnermann pokračoval, jakoby byl neslyšel:

„Jste Žid, můj pane, jako jsme Židé my. Jste ze slavného rodu, z kmene Kohen, z něhož vycházeli ti, jimž bylo jednou v roce

dovoleno vysloviti pravé jméno Hospodinovo. Přec pravíte: Není Boha. Jest, pane!“ A Ivo Karadžič viděl, jak starci zahořely oči. „Jest. Jediný, nevyzpytatelný a není dovoleno přemýšlet o jeho počátku.“

„Ano, v tom „není dovoleno“ jest právě kořen všech náboženství,“ vzbouřila se v Ivovi Karadžičovi jeho volnomyslitelská krev, chtěl říci svou myšlenku nahlas, ale pak v duchu máchl rukou: Jaký smysl tu mohou mítí diskuse? Mordechaj Jid Fajnermann byl zřejmě o včerejším rozhovoru s Josefem Šafarem dobře zpraven.

„Snad jste v mládí slýchával, můj pane, o utrpení, která Izrael prožívá od zboření chrámu pro svého Boha, neboť jen On mu k tomu dává sílu, jež nemůže býti lidská. Ale snad jste nikdy neslyšel o utrpení našem: Jděte, pane, do našich příbytků, popatřte na jejich bídu, pohleďte na hlad našich malých a na jejich umírání, podívejte se na naše matky, které nemají pro svá nemluvnata dosti mléka, a nemáte-li srdce z kamene, zapláče vám.“ Starci se zalily oči slzami. „Och... och... och, pane, a vypravíte: Není Boha! Kterak bychom vydrželi žiti, kdybychom nevěděli, že trpíme pro něho? Och, och, pane, vy žádáte, aby jeden z nás, a třeba jen dívka, vyvstal a svým činem prohlásil: „Zhyň, Izraeli, vše, čím jsi od stvoření světa žil, byl klam, a tvé utrpení jest pouze pro smích dětem a bláznům! Zemřete, Polanští, v bídě a zoufalství! Hle, já, Hana, od vás odcházím, zemřete, zemřete, já se směji a veselím, jdu do světa, do radovánek a rozkoší, neboť tak smím, protože není odplaty ani na tomto, ani na onom světě, protože není Bůh!“ Och... och... och... můj pane...!“ A stařec s hrůzou v očích vztáhl proti hostu dlaně a pomalým krokem ustupoval.

„Strašné, strašné!“ myslil si Ivo Karadžič, „jako tehdy na ostravské ulici. Jaká tragedie! Dva tisíce let se jich nedotklo!“ Byl vzrušen. Co odpoví starci s planoucíma očima, na jehož pergamenových lících naskočily rudé skvrny svátého vytržení? Může se zde něco spraviti slovem a nemusí zůstatí každé hluchým? A tohle vše Hanele věděla! A přec sem šla! Jak velká musí být její láska!... Hanele! Ubohá Hanele!

„Snad pravíte, že jsme hloupí, zachovávajíce Jeho zákon. Nikomu tím neškodíme, o nikoho se nestaráme, mlčíme, když nám to cizí národové říkají již dva tisíce let. Ale včera pravil syn kmene Kohen: Není Boha! A tomu odpovídáme: Živ jest Bůh! Jest a není omezen

čas jsoucnosti jeho. Jest jediný a není konce jednosti jeho. Byl dříve než každá věc a není počátku počátku jeho. Náš Bůh, náš osvoboditel, skála zármutku našeho v době soužení. Náš prapor a útočiště naše, kalich náš. Pochválen budiž Hospodin, král světa!... A vy, synu kmene Kohen, neříkejte již nikdy: Není Boha! Jest dosti, pravíte-li: Nevěřím v Boha. Nepoznal jsem ještě Boha. Nenalezl jsem ještě Boha. My nevěříme, nýbrž víme: jest a kraluje. My nevěříme, nýbrž víme: pošle Mesiáše. Pošle ho brzy, neboť míra utrpení jeho lidu jest dovršena. A přišli jsme vám dnes říci a prositi vás: Izáku, synu Josefův, vraťte se k svému lidu! Bůh se vám sám dá poznati. A my vám pomůžeme radou i modlitbou. Hle, nabízíme vám vše, co máme. A je to více, než dnes můžete věděti.“

Stařec domluvil. Jeho ruce se drobně zachvívaly a skvrny na kousku tváři nad žlutavými vousy hořely rudě.

Jaká síla pomyslu! myslil si Ivo Karadžič. Jaká moc a jaké nebezpečí! Zde jest každá snaha dorozuměti se dvojími mozky a dvojími jazyky, rozdílnějšími od sebe než řeč rybí a řeč ptačí, předem marná a zbytečná. Stál, neodpovídal a měl jen jediné přání: Pryč odtud! Zpět do Evropy!... Ubohá Hanele!

Z hloučku lidí vyšel Salamon Fux a přistoupil těsně k Ivovi Karadžičovi. Pohodil přezíravě hlavou, třepí dlaní a tiše pravil obchodnický důvěrným tónem:

„Nechte, Mordcha, pane Karadžiči, je ještě zestaré školy, a neví, jak to dnes ve světě chodí. Pojd'te se mnou na chvílku vedle do pokoje, dohodneme se, o tom není pochybnosti. Neznáte ty zdejší hlupáky, byl by to pro nás pro všechny opravdu malér, jde jen o formalitu...“

Ivo Karadžič zavrtěl hlavou. Obrátil se zas tváří k starci.

„Pánové,“ pravil, a předem cítil, jak vše, co řekne, vyzní buď nejapně, nebo hrubě. „Děkuji vám zalaskavost a dobrou vůli, hlavně vám, starý pane. Velmi rád si s vámi pohovořím o věcech, které naznačujete. Ale bojím se, že to bude trvat poněkud déle, věci se nedají vyřídit několika slovy a teď, jak se zdá, se už neshodneme. A já nemám kdy. Hledám Haničku Šafarovou. Po vašem přátelském přijetí předpokládám, že mi v tom nebudete překážeti. Pak jsem vám plně k dispozici, jak dlouho si budete přátí.“

Otevřel dveře do sousedního pokoje. Byl prázdný, jak

předpokládal. Tušil, kde asi schovávají Hanele, upozornili ho na to v noci Rusíni a ráno mu to Dvujlo potvrdil. V sadě stojí malý zchátralý domek děda Abrama, stará kuchyně, kde se v létě vařivalo pro dělníky. Hanele je patrně tam.

Ivo Karadžič vyšel z pokoje na pavlač, aby sestoupil do dvora.

Zarazil se.

Velký dvůr obehnaný kamennou zídkou byl pln lidí. Skoro celá židovská Polana. Mužové, ženy a děti.

Ivo Karadžič se zprvu domníval, že se jejich oči upírají na něho, ale ihned poznal, že jsou upjaty někam za jeho záda. Rychle se obrátil. Za ním stál bédra Mojše Kahan. Dával lidem nějaké znamení, ale Ivo Karadžič jeho posunek již nepostřehl.

Zástup se choval klidně. Spíše očekáváním napjate než vyzývavě.

Ivo Karadžič stál u pažení pavlače. Chvilku uvažoval. Že sám nesvede proti čtyřem stům lidem nic, bylo více než zřejmé. Přes kamennou zeď dvora viděl, jak za plotem Moskalovy chýše stojí Rusíni a zvědavě čekají, co bude. Nebyla to jejich věc a jiný zájem než podívané pro ně neměla. Na ulici spatřil přecházet dva ze strážců, ani jim do toho nic nebylo, je to spor pána a Židů, a oni byli zaplacení za hlídání. Mají konečně pravdu a Ivo Karadžič je volati nebude.

Ale najednou se v tichu a zcela nenadále dvůr rozječel výkřikem:

„Zabte ho, psa!“

Někdo se zuřivě dral blíže k pavlači. Ach, výrostek v zvoncovitém zimníčku!

A jako nakažen výkřikem, vykřikl ženský hlas: „Ať si táhne, odkud přišel!“ To ječela Brana Jakubovičová. A k ní se přidala Malke Abrahamovičová: „Pod zem!“

Sbor kluků hvízdal na dva prsty, až zalehly uši. Kluky vedl Riva Kahanů.

Šlojme Kac se dral dopředu. Ivo Karadžič sáhl do kapsy po browningu.

Ale u zábradlí pavlače stanul Mojše Kahan.

„Šlojme, marš, zpátky, hned! A vy ho nepouštějte!“ křičel. „A ty — počkej, až přijdeš domů!“ volal na syna Rivu. Šlojme Kac hrozil pěstí na pavlač a sípal něco o zabití. Ale utvořili proti němu hradbu, bručeli na něho, strkali se s ním, a nepouštěli. Šlojme Kac zřejmě

předbíhal náladě, vášně posud nevyvěřely a na násilnosti bylo pro většinu příliš brzy. Jen Brana Jakubovičová ho svým temperamentem doháněla: „Nechte ho! Má pravdu! Ať ten chlap táhne!“ Ale tichý Mojše Kahan se proměnil ve lva: „Koně! Koně! Víte přece, co bylo umluveno! A ty si hrej na jenerála doma,“ křičel na Branu a lidé se zasmáli, „nás tady komandovat nebudeš! Proč jsi sem nenakomandovala Pincha? Víte přec, co máte dělat! Kdo má odpovědnost? Vy nebo my?“

Podle vášnivosti, s jakou vrhal Mojše Kahan své věty, musil Ivo Karadžič usuzovati, že dav proti němu popuzuje. Bédra mluvil jiddiš a vyslovoval tak rychle, že mu nebylo rozuměti slova. A vědomí, že on, obchodník, kterého by těžko kde v Evropě takhle prodali, jest prodáván ve vlastní zemi, ho tísnilo i pobuřovalo.

Zas se opřel o zábradlí.

„Také já vám chci něco říci...“ počal.

Ale dvůr zazněl hromadným výkřikem. Nikdoho nechtěl poslouchat. Chlapci zas počali pískati na dva prsty. Riva se při tom obrátil a skrčil, aby ho neviděl otec.

Ivo Karadžič byl schůzový řečník a na bouřlivá shromáždění zvyklý. Klidně stál a nechal zástup bouřit. Počká. Ohlédl se po pavlači. Byla prázdná. Výbor židovské obce se buď skrývá nebo odešel.

Když zástup v křiku umdléval, zvolal:

„Přátelé, bude to jen několik málo vět...“

Ale již třetí slovo zaniklo v bouři. „Nechceme nic poslouchat!“ „Táhni odtud!“ „Pod zem s tebou!“ Křičelo se jiddiš i česky. Nadávky se na něho sypaly. Ivo Karadžič zapomněl, že není na schůzi. A že nejde o politickou hesu. Že jde o Boha. Že jde o rouhače, který sem přišel krást duše. A představa lupiče, jednou přivolaná, zachvátila celý dvůr. „Zloději našich dětí!“ „Vrahu našich dětí!“ Ženy to ze sebe vyrazely do ochraptění.

„Ukamenujte ho!“

Byl to výkřik vyražený vším napětím hrdla a celou zásobou dechu. Zařval tak Šlojme Kac. Jeho oči byly podlity a ústa zkřivena.

Vzduchem proletěl kus dřeva.

Mládež, která již přestala na událost hledět jako na zábavu, přijala Šlojmův výkřik za heslo. Ale v zimě není kamení a dřeva z

hranice, vrhaná z prostřed zástupu a bez rozmachu, nedoletují nebo dopadají malátně.

Jeden z výrostků, snad příští vůdce, se však vymanil z jednosměrného myšlení rozvášněného davu a vyrazil vraty dvora na ulici. „Za mnou!“ A klubko hochů s Rivou Kahanovým se hnalo za ním.

A toho se právě Ivo Karadžič bál. Zavřená vrátka, kudy se vcházelo do dvora na pavlač, měl na očích, ale mohl býti překvapen z druhé strany: z ulice.

Hoši se s hlomozem hnali po pavlači. Když se objevili na rohu, vytrhl Ivo Karadžič browning. Namířil na ně.

Chlapci se zarazili na patách, bráníce se návalu těch za sebou. Stáli. Dvůr, větre smrt, ztichl.

A Ivo Karadžič vykřikl plným hlasem:

„Každého, kdo učiní ještě krok, zastřelím.“ Zaznělo to klidně a přesvědčivě.

Ale do ztrnulého ticha zazněl ještě jeden hlas, zoufalý a ostrý: „Iv—“ a v půli udušený. Hlas Hanelin. Ze staré kuchyně v sadu.

„Jsem tu, Haničko, přijdu!“ volal Ivo Karadžič s napřaženou zbraní.

Zástup zůstával němý. Padne rána? Hoši se stáhliza roh.

Matky kluků, opírajících se o paty, se vzpamatovaly první. Spustily strašlivý jekot. Židovsky. Ne proti Karadžičovi. Na kluky. Roztrhl se pytel s jíkavými židovskými nadávkami, ústa byla rozevřena, pěsti hrozily, matky sebou v zástupu zmítaly jako slípky, snažíce se vyraziti ven. Moško Kahan nadával na rohu chlapcům, hnal je a rozběhl se za Rivou, který utíkal.

A tehdy, využívaje ohromení, přistoupil Ivo Karadžič k zábradlí, zasunul do kapsy browning a volal:

„Přátelé! Nejsm ani zloděj, ani vrah a hochům neublížím. Jsem pokojný občan jako vy. Zde se vězní svobodný a svéprávný člověk, jdu pro něho, nic jiného nechci.“

„Nedáme vám ji!“ řekl ze zástupu odhodlaně starší muž.

„Nežádám to od vás. Nechci si ji ani vzít. Není má, abych si ji směl brát, ani vaše, abyste ji mohli dávat. Ať o sobě rozhodne sama! Myslím, že je to východisko spravedlivé.“

Nechali ho těch několik slov promluvit. Na jejich nervy se útočilo

s mnoha stran: střelná zbraň, kluci, dialog s neviditelnou Hanele, jeho klidný proslov, to bylo příliš mnoho najednou a bylo třeba přijít sobě. Smrtelně bledý Šlojme Kac byl první, který vykřikl: „Zabte ho!“ A onen starší muž volal teď s důrazem ještě větším: „Nedáme vám ji.“ Ale jedna z žen si konečně, a dosti pozdě, vzpomněla, co se tu právě stalo, a zbavujíc se hrůzy, která ji prve skočila po vlasech, zaškvěčela: „Chtěl do nás střílet!“ A tato slova se rázem stala ženám a mládeži heslem.

„Chtěl střílet do našich dětí... zabít... střílet...našich ... dětí...“

Šafarův dvůr se najednou proměnil v samohlásku, která se pominula s rozumem. Byla to samohláska í. Křičela, zuřila, běsnila, šílela, vraždila, kluci zahnaní na ulici spustili pronikavý hvízdot na dva prsty, deset, dvacet, třicet kluků, a mužští, chopivše se hesla bojovnějšího, křičeli: „Nedáme vám ji!“ A v tom bylo také í, a také dělalo své divy. Byl to pekelný jekot, který rval uši a naplňoval půl vesnice.

Ivo Karadžič zůstal klidný. Poslouchal tu zběsilou vřavu, která, zdá se, neustane dříve, dokud si čtyři sta lidí nevykřičí plíce, a hleděl na ty nalité krční žíly a do šířky protažená ústa se zuby i bez nich jako posluchač a divák na ději nezúčastněný.

Kupodivu! Byl hrdina? Či mohl tušit, že dobře skončí to, co se začalo rozvíjeti v tragedii? Tohle zajisté! Mozek Iva Karadžiče o tom arci nevěděl pranic, ale nejvlastnější Ivo Karadžič to věděl příliš dobře a jistě.

Četníci přišli nevoláni.

Zahlomozili těžkými botami na prknech pavlače. Vrchní strážmistr a tři muži. V plné zbroji.

Nu, ovšem!

Včera si Ivo Karadžič umiňoval, že vyřídí celou věc „pokud možno“ bez účasti úřadů; a to „pokud možno“ bylo příznačné. Neptal se pro jistotu v noci gazdů, kde je tu četnická stanice? Nebo mohl snad předpokládati, že se pět minut cesty odtud četníci nedovědí, co se v obci děje a co se koná u Šafarů? Za celý dnešek a za celé té bouře si na ně nevzpomněl; a přec jejich příchod přivítal jako děj samozřejmý a zcela programový a jejich přibližování po pavlači jako něco, co už někdy někde viděl, nebo o čem se mu dnes ráno na Fuxově pohovce zdálo. Pravda: řešení tragického sporu na

dokonale jiné rovině, než na jaké byl veden, bylo trochu divné, a zásah administrativy do jeho osobního hrdinství a do boží pře byl dokonce mírně komický — ale Ivo Karadžič přijímal tohle rozuzlení zcela rád.

Tři četníci se postavili u zábradlí pavlače čelem ke dvoru a klepli pažbami o podlahu. Pan vrchníšel k Ivovi Karadžičovi.

Pekelný řev rázem ustal. Ojedinělé výkřiky „Chtěl do nás strřílet!“ už nevyhrožovaly vraždou, nýbrž žalovaly jen vyšší autoritě.

„Ticho!“ křikl dolů jeden z četníků.

Autorita četníků je tu dokonalá; a ticho na dvoře bylo vzorné.

„Kdo jste, pane;“ ptal se pan vrchní zhurta a tak, jako by se to byl právě nedověděl od Salomona Fuxa a od Sury.

Ivo Karadžič vyňal své papíry.

A zatím, co je strážmistr zasouval do kapsy, ozval se ještě jednou ze staré kuchyně úzkostlivý výkřik, ne o sebe úzkostlivý, ale poděšený tichem, jehož příčině nemohl rozuměti, tentokrát plný a nepřetátný.

„Ivo.“

„Hned, hned, Haničko!“

„Co je to;“ křikl na něho vrchní strážmistr a obrátil se k četníkům: „Vyklid'te dvůr!“ Postavil se k zábradlí: „Jménem zákona! Rozejděte se!“ A potom to slavnostním úvodem se rozeřhměl jako pohněvaný Bůh: „Ale honem! Ale laufšrit! Nebo vás dám všechny, jak je Pán Bůh nebeský nade mnou, rozstrřílet na sakry. No, já vám dám revoluci!“ Pan vrchní byl starý služebník, dobrý stratég a věděl, jak na Polanské.

Tři četníci s puškami v ponosu sbíhali po schůdcích do dvora, aby se dostali vzad davu, hrnoucím se k vratům, a bude-li třeba, popohnali jej bajonety. Ale nebude toho potřeby.

Pan vrchní s pavlače hřměl: „Mám tě popohnat, Heršku?! A vy také trochu rychleji, Judahoroviči, ano?!“ A hrozil prstem: „A s tebou, Šlojme, si ještě promluvíme!“

Shromáždění, ke kterému je možno mluvit: „Judahoroviči!“, „Heršku!“ a „Šlojme!“ a které si ovšem ujasňuje, jak pan vrchní dovede týrat pro komín, pro trochu záchodoviny vytékající do ulice, pro zapomenutou pochodeň na nočních saních nebo pro tabulku na voze, vlastně ještě zástupem ani není. Zástup, který na chvilku zažil

radost moci, byť nevyužité, se rozchází nerad, křičivá nebo mručí alespoň. Polanští ani nemručeli. Jen se drali k vratům! Pouze Riva Kahanů, když byl asi dvě stě kroků od Šafarů, si na dva prsty řádně hvízdal.

Ivo Karadžič otvíral dvířka z pavlače, aby sešel do kousku dvorka v zádech čteníků, od lidí již vyprázdněného.

„Ou! Kampak?“ křičel strážmistr. „Nesmíte nikam odcházet! Musíte tu zůstat k protokolu!“

„Vím, pane vrchní. Neodcházím. Jsem vám kdykoli k dispozici.“

Strážmistr dohlížel na vyklizování.

Ivo Karadžič prošel dvorem, brankou zahrady a prudce zabouchal na dveře staré kuchyně.

„Otevřte!“ a zbytečnou silou chtěl zatřásti kouskem kliky, který tu zbyl, ale klika mu zůstala v ruce a zrezivělá závora se patrně uvnitř někde vydrolila. Dveře se otevřely.

Hanele. Rodiče. Neznámá žena, s jejímž zlým pohledem se jeho oči na zlomek vteřiny střetly. Všichni byli neuvěřitelně bledí a Ivo Karadžič měl dojem přízraku mrtvých. Snad také proto, že kuchyňka s bledým zimním světlem a se zamřížovaným okénkem připomínala umrlčí komoru.

„Hanele!“

Její rty se pohnuly. Snad to bylo vydechnutí jména Ivo.

V koutě, obrácená hlavou ke zdi a s očima v dlaních, půl seděla, půl ležela matka. U okénka stál Josef Šafar a hleděl k zemi.

Proč? myslil si užasle Ivo Karadžič, vida to zoufalství. Kde se tu stalo nějaké neštěstí a komu? Pane Bože, proč?

Ani Hanele se nehýbala. Jako by se nemohla rozhodnouti.

„Pojď, má milá!“

Ještě dvě vteřiny váhala.

Pak poklekla na zemi k matce a políbila ji na temeni do vlasů.

„Sbohem, maminko!“

Když se blížila k otci, pozvedl ruku, a neodtrhnuv oči od země, ukázal prstem ke dveřím, ale učinil to tak mdle a malátně, že měl Ivo Karadžič zas dojem přízraku.

„Sbohem, tatínku!“

*

Četnický výslech, konaný v ledově studené krčmě a v domě

strašícím prázdnotou, byl trapný délkou a úřední nechápavostí, která nechce viděti věci, jak jsou, nechce viděti lidi, jak jsou, nýbrž svéhlavě pátrá po podrobnostech a zas jen po nich.

Ne, odpovídal Ivo Karadžič, když strážmistr, poznav poučeného člověka, zanechal nahánění hrůzy, ne, nikoho zde nezná, řeči nerozumí, neví, že by mu byl někdo vyhrožoval, a revolver neukázal výrostkům z odůvodněného strachu, nýbrž bylo to jen opatření preventivní.

Ne, odpovídala Hanele, nikdo ji v osobní svobodě neomezoval a nezavíral, ani Fajga Kahanová, ani nikdo jiný ji neškrtil a neucpával jí ústa, když chtěla křičeti, ano, do staré kuchyně se před návalem lidí schovala sama, mohla odejiti kdy chtěla a pohybovati se jak chtěla.

„Od čeho máte ty červené pruhy na zápěstích?“

„Asi jsem se za ně tak držela, když lidé křičeli.“

„Mhm. U úst také?!“

„Také nejspíše.“

„No, známe to,“ řekl vrchní strážmistr, „tady Židé jeden na druhého jakživi nic nepovědí! Však my si to vyšetříme.“

Zatím k Ivovi Karadžičovi přicházeli rusínští vesničané pro příplatky ke svým mzdám. Objevil se také Andrij Dvujlo, a Ivo Karadžič ho požádal, aby zaplatil u Fuxů, odnesl věci a připravil u Burkalů saně; snad přijdou za chvíli za ním. Studený byt s dveřmi dokořán zotvíranými zel prázdnotou, Hanelini rodiče odešli a Ivo Karadžič měl zas dojem mrtvého domu. Jen pryč, pryč odtud! myslil si, zatím co strážmistřovo pero škrabotilo v tichu po papíře.

Po skončeném výslechu se zeptal:

„Smíme odjet? Propustíte nás, pane strážmistře?“ Ten se dlouho rozmýšlel, mhouře oko a dáváje najevo, jak jen na jeho moci záleží, bude-li milencům ušetřeno mnoho trapných pocitů. Pak řekl komisně, zakrýváje tak lepší úmysly s nimi:

„Vaše adresy konečně máme. Můžete si jít.“ Obrátil se na četníky: „Pane Fousku a pane Krausi, doprovodte je! Jděte kousek před nimi.“

„Děkuji vám.“

Vyšli. Bylo poledne. Přes cestu, za plotem Moskalovy chýše stál ještě trpělivě zástup Rusínů v beraních kožiších. Židovský chlapec,

patrolující tu sám v pusté ulici, se dal do běhu.

„Ty jsi neobjednal saně až sem?“ otázala se tiše Hanele.

„Ne, Haničko,“ řekl trochu provinile.

Pozvedla hlavu a zadívala se na něho široce rozevřenýma, krásnýma, smutnýma očima. Hleděla na něho chvíli.

„Bylo by to bývalo kratší. Ale je to lépe tak. Vytrpme trest za zradu do konce. Nepodpírej mě, miláčku, chci projít krvavou ulicí sama.“

„Co je, Haničko?“ ptal se úzkostlivě.

Ohlédla se ještě jednou po domě svého mládí.

„Pojď, můj Ivo!“

Vedle Šafarů stojí uprostřed svých zahrad tři rusínské chýše; jedna napravo, dvě nalevo. Pak nalevo chýše Eizigovičova. Již vycházejíce od domu, zaslechli odtud hluk, jehož podivný rytmus si Ivo Karadžič nedovedl vysvětliti. Ale čím více se tam blížili, tím více se neurčitý hluk přeměňoval v nígún, onen teskný, lkavý, kvílící recitativ židovských modliteb. A teď zní nářek již plným hlasem.

Před chatou se shromáždila Eizigovičova rodina s ženami a dětmi, přišli také ti, kdož bydlí na druhé straně obce, a muži, kývajíce se a v rytmu naříkajíce, se modlili pohřební modlitbu, kterou Izrael třikrát říká v chvíli, kdy pokropiv octem a vaječným bílkem mrtvolu, vynáší ji z domu: ne již člověka, nýbrž nečistý kus lidského masa, obletovaný v té chvíli démony: „Praví rabi Akiba: Blahoslaven budiž ten, pro něhož se udržuješ v čistotě, Izraeli! Kdo tě očišťuje? Bůh na nebesích, který řekl: Pokropím vás vodou pramenitou a čisti budete a zproštěni vši ohavnosti. Obráťte se k Hospodinu, neboť jako voda pramene smývá veškeru nečistotu, tak Pán očišťuje Izrael.“ A kývajíce se, zcela v sebeobrácení a nevšímajíce si nečisté, již v této chvíli vymítali ze svého středu, volali a kvíleli po druhé: „Praví rabi Akiba ...“

A teď stála židovská chýše za chýší a všude před nimi se shromáždily rodiny a muži volali hlasitými sbory, které se v sebe mísily: „... čisti budete a zproštěni vši ohavnosti... Tak pán očišťuje Izrael.“

A vyvržená šla prázdnou ulicí, s nečistým milencem po boku a s dvěma četníky deset kroků před sebou, bílá jako cesta před ní, a volajíc zoufale na pomoc krev svých předků, zvyklou ponižování,

potupě a utrpení, kráčela uprostřed strašlivé dědovy pohřební modlitby s hlavou dopředu směřující a s očima, jejichž podivný lesk byl upjat v neurčito.

Šla mimo hostiný dům Lejba Abrahamoviče, a její přítel uprostřed svých pěl mohutným hlasem pohřební modlitbu, kráčela kolem krámu Salamona Fuxa, modlícího se mezi dcerami, jež by za tuto podívanou nevzaly tisíce, a vedle Nachamkesů, kde otec vyvedl dcerky, aby jim na věčnou pamět a výstrahu ukázal prokletou, a mimo Davidoviče a Lejboviče a Volfy a kolem Mordechaje Jida Fajnermanna s obřadnými pohyby ve sboru synů, dospělých vnuků a mnoha žen, a vedle Kacovy chýše, před kterou ji vyšel pohřbít hrbatý žebrák s krásnou mesiášskou hlavou, a kde Šlojme jednotlivými slovy zpěvu překřikoval svůj zoufalý, úpěnlivý, dětský pláč. Kráčela od chýše k chýši a lkavý recitativ sborů splýval v jediné, strašné, ponuré prokletí. „Pokropím vás vodou pramenitou a čisti budete a zproštění vši ohavnosti“.

Ach, krvi předků, poplivaná, štvaná, prolévaná tisíci ranami, nedej Hanele upadnouti!

Krok za krokem, nevědouc o tom, že kráčí, jde ukrutnou ulicí mezi zdmi dědovy pohřební modlitby a nevidí nic, leč před sebou bílo.

Teď, po tichu několika rusínských chýší, kam doléhal sbor již jen vzdáleným ohlasem, kráčí Hanele se svým milencem kolem domku Pinchesa Jakuboviče. Také lamet vav vyšel s Branou a dětmi pod jasany, aby se modlil. Ale Pinches Jakubovič, hledě na dívku, jdoucí na smrt hroznější než odětec, než oheň a hrob, na smrt všech smrtí, na smrt duchovní, vidí jinak než ostatní Polanští:

Hle, kozička boží, která sňala hříchy Izraele! Ona samojediná za všechny! Hle, největší všech obětí, kladená na oltář Hospodinův o slavnosti smíření. Velký, věčný, svatý, nevyzpytatelný jest Hospodin Bůh zástupů. Jeho jméno budiž velebeno!

Tak opouštěla Hanele, první co Polana Polanou stojí, otcovský dům a tábor svého Boha.

Pak cítila, že ji někdo vyzvedl a posadil do něčeho měkkého a vonného.

Dědova pohřební píseň dozněla a ticho, které nastalo, bylo nesmírně krásné a laskavé.

„Děkuji vám, pánové!“ slyšela, jak říká Ivo.

Pocítila lehké trhnutí, závan větru do tváří, uslyšela zvuk rolniček a dusajících kopyt.

Jedou. Oči měla zavřeny. Ach, jedou.

Daleko, pryč! říkala si, jako malé děti, když si hrají.

Hledala dlaní, je-li vedle ní Ivo a dotkla se kratičce jeho ruky. A ta ruka, která ji doposud dopřávala klidu, mylně se domnívajíc, že jest o něco žádána, se k ní blížila. Ale Hanele ji od sebe odsunula.

Otevřela oči.

Koně pádili dolů úzkým údolím, jež bylo jen silnicí a říčkou, daleko od břehů zamrzlou a jen ve svém prostředku s průsvitně proudící vodou podivně zelenou, vše ostatní byly jen dvě strmé stráně se zasněženým lesem a úzký pruh oblaků nad hlavami.

Ale Hanele o krajinu pohledem jen ovadila. Její oči utkvěly na pruhu oblohy. Na šedivé bystřině mraků, rovnoběžné s říčkou dole, převalující se vlnami a proudící z hor do roviny jako ona. Haneliny rozšířené oči tam zůstaly, a ten, kdo seděl po jejím boku, chápe, neučinil nic, aby je odtamtud odvedl.

„Dědečku!“ zašeptala.

Neboť toto jméno bylo jediné, jež se vynořilo z temných hlubin nitra.

Zatím, co doma otec, na věky zneuctěný, si nožem nařízl chlopni kabátu a trhl, a matka, která z hanby a studu před lidmi po celý život již nevyjde z ohrady domu a dvora, si u krku roztrhla roucho, a oba bosi usedli na zemi, aby, plačíce nadsmrtí nejmladší dcery, se modlili modlitbu za zesnulé, utkvívala Hanele pohledem na proudy sněhových mraků a její překrásné oči do sebe sály jejich smutek.

A zatím co nad polanskými horami již zapadalo červené slunce a v šeřící se modlitebně se shromáždilo deset mužů, aby se pomodlili za umrlou, vjížděla Hanele branou hor do rozblýštěné roviny, osvětlené týmž sluncem, zde ještě plným a zářícím, a její oči vplynuly zároveň s proudící řekou mračen do ohromného jezera, bouřlivého a přehazujícího vlny jen při ústí nebeské bystřiny, ale čím dále, tím více se čistícího a na obzoru již jasného. A tyto dálky a šířirost do sebe Haneliny oči také vpíjely.

A druhého dne, když za ni městský rabín rozsvěcoval v synagoze černou svíci, uháněla Hanele v žlutém automobilku s velkou bednou

vzadu umrzlou silnicí se sněhovým popraškem u příkopů podél viničných pahorků, na nichž mezi holými tyčkami stály domky jako z hračkářské krabice, a letěla vesnicemi s velkými kříži na kostelních věžích a s židovskými krámkami, před nimiž si hrály děti. A to bylo v době, kdy Hanele dovedla již přemýšletí a vzpomínati. A tehdy se kladlo do jejích očí cosi vzdorného a tvrdého.

A tento smutek, daleká zasněnost a krůpěj tvrdosti do nich skanulá zůstanou v jejích očích navždy.

V jejích krásných očích, které snad jednou zdědí také děti Hany Karadžičové.

OBSAH

ZÁZRAK S JULČOU.....	2
UDÁLOST V MIKVE	22
O SMUTNÝCH OČÍCH HANY KARADŽIČOVÉ.....	60

ÚRODA sbírka krásné prózy svazek 88

Spisů IVANA OLBRACHTA

svazek 9 — GOLET V ÚDOLÍ

Vytiskl a vydal v dubnu 1937

Melantrich a. s. v Praze. Mimo vydání

obyčejné vyšlo 10 číslovaných výtisků

na ručním papíře Vergé Blanc

Pannekoek a 10 výtisků na imitaci

japanu.